

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE YÜCE DİVAN YARGILAMASI VE YENİDEN
YAPILANDIRMA ÖNERİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Musa KASIMOĞLU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hüseyin SADOĞLU

Bilecik, 2016
10090045

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE YÜCE DİVAN YARGILAMASI VE YENİDEN
YAPILANDIRMA ÖNERİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Musa KASIMOĞLU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hüseyin SADOĞLU

Bilecik, 2016

10090045

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSİS Belge No	
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	
Toplam Sayfa	

Öğrencinin Adı Soyadı: Musa KASIMOĞLU.

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Hüseyin SADOĞLU

Tezin Özgün Adı : TÜRKİYE'DE YÜCE DİVAN YARGILAMASI VE YENİDEN YAPILANDIRMA ÖNERİLERİ

Tezin İngilizce Adı : THE SUPREME CRIMINAL TRIBUNAL JUDGEMENT IN TURKEY AND SUGGESTIONS FOR ITS RECONSTRUCTION

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 03/06/2016.

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ /~~OY~~ ÇOKLUĞU ile Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hüseyin SADOĞLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Yavuz CANKARA

Üye : Yrd. Doç. Dr. Deniz TURAN

İmza

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“Türkiye’de Yüce Divan Yargılaması ve Yeniden Yapılandırma Önerileri” adlı yüksek lisans tezimin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Musa KASIMOĞLU

ÖNSÖZ

Türkiye’de Yüce Divan yargılamasının Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi, 1961 Anayasası döneminden itibaren tartışmalara konu olmuştur. Tartışmaların, Yüce Divan görevini yerine getirecek kurum, Yüce Divanın yapısı, üyeliğe seçme yöntemi, üyelerin niteliği, soruşturma yöntemi ve itham makamı ile tek dereceli yargılama noktalarında yoğunlaştığı görülmüştür.

Yüce Divan kavramını, yapısını, sistemlerini karşılaştırmalı hukuktan örneklerle tarihsel gelişimini ve Yüce Divan yargılamasına ilişkin soruşturma ve yargılama usullerini inceleyerek Yüce Divan sistemimize yönelik eleştirilere öneriler sunmak üzerine yapılan çalışma sonucunda ortaya konulan bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı yöntemimi takip eden, çalışmaya şekil veren, çalışma içeriğine ilişkin kaynak tespitine yön veren değerli danışmanım Doç. Dr. Hüseyin SADOĞLU’ a kıymetli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Doç. Dr. Hüseyin SADOĞLU bütün çalışma süreci boyunca mesai mefhumu olmadan gece ve gündüz yanımda olmuş, desteğini ve katkılarını esirgememiştir. Yüksek Lisans Eğitimine başlamayı teşvik eden ve yön veren çok değerli Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi eski rektörü Prof. Dr. Azmi ÖZCAN’a teşekkür ve hürmetlerimi sunarım. Savunma sınavı sırasında jüri üyeleri Yrd. Doç. Dr. Yavuz CANKARA ve Yrd. Doç. Dr. Deniz TURAN’ın da çalışmamın son haline gelmesine kıymetli katkıları olmuştur. Bu vesileyle tüm hocalarıma ve tezimin son okumasında yardımlarını esirgemeyen Sosyal Bilimler Enstitüsü Asistanı Serdar ŞİMŞEK’e teşekkürlerimi borç bilirim.

Musa KASIMOĞLU

05.05.2016

ÖZET

Devlet iktidarını kullanan üst düzey kamu görevlilerinin görevleriyle ilgili suçlarından dolayı yargılanmaları için Anayasa’da özel bir yargılama sistemi benimsenmiş, bu görev Yüce Divan’a verilmiştir. Yüce Divan uygulaması farklılıklar olsa bile genel olarak diğer dünya ülkelerinde de kabul edilmiş bir müessesedir. Ülkemizde ise Yüce Divan görevini 1961 yılından bu yana Anayasa Mahkemesi yerine getirmektedir.

1982 Anayasası’nın 148. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla, Cumhurbaşkanını, TBMM Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarını görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılayacaktır.

Yüce Divan yargılamasının Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi, 1961 Anayasası döneminden itibaren tartışmalara konu olmuştur. Tartışmaların, Yüce Divan görevini yerine getirecek kurum, Yüce Divanın yapısı, üyeliğe seçme yöntemi, üyelerin niteliği, soruşturma yöntemi ve itham makamı ile tek dereceli yargılama noktalarında yoğunlaştığı görülmüştür.

Çalışmamızın amacı; Yüce Divan kavramını, yapısını, sistemlerini karşılaştırmalı hukuktan örneklerle tarihsel gelişimini ve Yüce Divan yargılamasına ilişkin soruşturma ve yargılama usullerini inceleyerek Yüce Divan sistemimize yönelik eleştirilere öneriler sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Yüce Divan, Anayasa Mahkemesi, Meclis Soruşturması, Yüksek Yargı, Yargıtay.

ABSTRACT

Senior government officials, using State power, to be prosecuted for crimes relating to the duties adopted a special trial system in the Constitution, this task has been given to the Supreme Criminal Tribunal Judgement. Even if the differences in implementation of the Supreme Criminal Tribunal Judgement in general, other countries in the world have also been adopted is an institution. In our country, it is the duty of the Supreme Court's Constitutional Court since 1961.

According to Article 148 of 1982 Constitution, the Constitutional Court, in his capacity as the Supreme Criminal Tribunal Judgement, will judge for offenses related to their duties of President of the Republic, the Speaker of Parliament, Cabinet members, Constitutional Court, Court of Cassation, Council of State, the Military Court of Cassation, president and members of High Military Administrative Court, the Chief Prosecutor, the Chief Public of Prosecutor, The High Council of Judges and Prosecutors, President and members of the Court of Accounts, The Chief of General Stuff and Force Commanders.

The Supreme Criminal Tribunal Judgement proceedings can be fulfilled by the Constitutional Court, has been the subject of controversy from the time of the 1961 Constitution. The discussions, the institution, the Supreme Criminal Tribunal will fulfill the task, the structure of the Supreme Criminal Tribunal Judgement, the method for selecting the membership, qualifications of members, has been shown to concentrate in investigation methods and accused authorities with a single point grade trial.

The aim of our study; The concept of the Supreme Criminal Tribunal Judgement, structure, systems, with examples from the historical development of comparative law and the Supreme Criminal Tribunal Judgement investigation and trial judge examining the Supreme Criminal Tribunal Judgement in our system is to provide recommendations to criticism.

Keywords: The Supreme Criminal Tribunal Judgement, The Constitutional Court, Parliamentary Investigations, High Court, Court of Cassation.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM VE TARİHSEL GELİŞİM İLE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YÜCE DİVAN

1.1. YÜCE DİVAN KAVRAMI VE AMACI	3
1.1.1. Yüce Divan Kavramı	3
1.1.2. Yüce Divan'ın Kuruluş Amacı	4
1.2. YÜCE DİVAN'ININ TARİHSEL GELİŞİMİ	5
1.2.1. Tarihsel Kökeni.....	5
1.2.2. Türkiye'de Yüce Divan.....	6
1.2.2.1. 1876 Anayasası'nda Yüce Divan.....	6
1.2.2.2. 1921 Anayasası'nda Yüce Divan.....	10
1.2.2.3. 1924 Anayasası'nda Yüce Divan.....	11
1.2.2.4. 27 Mayıs İhtilali ve Yüce Divan	15
1.2.2.5. 1961 Anayasası'nda Yüce Divan.....	17
1.2.2.6. 1982 Anayasası'nın Yürürlüğe Girdiği Tarihe Kadarki Yüce Divan ..	19
1.2.2.7. 1982 Anayasası'nda Yüce Divan	20
1.3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YÜCE DİVAN	21
1.3.1. Yasama Organı Sistemi ve Uygulamaları	21
1.3.1.1. İngiltere	22
1.3.1.2. Amerika Birleşik Devletleri	22
1.3.1.3. İrlanda	23
1.3.1.4. Brezilya	24
1.3.1.5. Kazakistan.....	24

1.3.2. Temyiz Mahkemesi Sistemi Uygulamaları.....	24
1.3.2.1. Portekiz	25
1.3.2.2. Belçika	25
1.3.2.3. Romanya	25
1.3.3. Özel “Yüce Divan Mahkemesi” Sistemi Uygulamaları.....	26
1.3.3.1. Fransa.....	26
1.3.3.2. Polonya	26
1.3.3.3. Yunanistan	27
1.3.4. Anayasa Mahkemesi Sistemi Uygulamaları	27
1.3.4.1. İtalya	27
1.3.4.2. Avusturya.....	29
1.3.4.3. Almanya.....	29
1.3.4.4. Güney Kore	30
1.3.4.5. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	31

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ANAYASA HUKUKU’NDA YÜCE DİVAN

2.1. GENEL OLARAK ANAYASAYARGISI VE ANAYASA MAHKEMESİ.....	32
2.2. ANAYASA MAHKEMESİ’NİN STATÜSÜ	37
2.3. ANAYASA MAHKEMESİ’NİN KURUMSAL YAPISI	40
2.3.1. Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Seçimi ve Nitelikleri.....	41
2.3.2. Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Hukuki Statüleri.....	43
2.3.3. Raportörler	44
2.3.4. Raportör Yardımcıları	45
2.4. YÜCE DİVAN’IN HUKUSİ NİTELİĞİ VE YARGI TEŞKİLATINDAKİ YERİ.	45
2.5. YÜCE DİVAN’IN GÖREV VE YETKİLERİ	46
2.5.1. Kişiler Yönünden Yetkisi	46
2.5.1.1. Cumhurbaşkanı	47
2.5.1.2. Meclis Başkanı.....	53
2.5.1.3. Başbakan ve Bakanlar	53
2.5.1.4. Yüksek Hakimler ve Savcılar	56

2.5.1.5. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri	58
2.5.1.6. Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları	59
2.5.2. Yüce Divan'ın Madde Yönünden Yetkisi	59
2.5.3. Yüce Divan'ın Yer Yönünden Yetkisi	61
2.5.4. İrtibat Dolayısıyla Yüce Divan'ın Görev Alanının Genişlemesi	63
2.6. YÜCE DİVAN'IN İŞLEYİŞİ VE YARGILAMA USULLERİ	65
2.6.1. Yüce Divanda Uygulanacak Usul Hükümleri	65
2.6.1.1. Soruşturma Evresi	65
2.6.1.2. Kovuşturma Evresi	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÜCE DİVAN YARGILAMASINDAKİ AKSAKLIKLAR VE YAPILANDIRMA ÖNERİLERİ

3.1. GENEL OLARAK	104
3.1.1. Soruşturma Safhasına Yönelik Eleştiriler	104
3.1.2. Yüce Divan Görevinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yapılmasına Yönelik Eleştiriler	108
3.1.3. Kanun Yollarına Yönelik Eleştiriler	115
3.2. YAPILANDIRMA ÖNERİLERİ	117
3.2.1. Yargıtay Sistemi	117
3.2.2. Karma Sistem	120
3.2.3. Genel Mahkeme Sistemi	122
3.2.4. Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan Olarak Görev Yapması	122
SONUÇ	125
KAYNAKÇA	130
ÖZGEÇMİŞ	139

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AMKD	: Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi
AMKYUHK	: Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
Bkz	: Bakınız
C	: Cilt
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev	: Çeviren
DEÜSBE	: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
DMTD	: Danışma Meclisi Tutanak Dergisi
Dn	: Dipnot
E	: Esas
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD	: Hukuk Dairesi
HSYK	: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
HSYKK	: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K	: Karar
Kt	: Karar Tarihi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi
M	: Madde
no	: Numara
ss	: Sayfa

Sa	: Sayı
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
vd	: Ve Devamı
YDK	: Yüce Divan Kararı

GİRİŞ

Toplum halinde yaşayan insanlar birlikte koydukları kurallar dahilinde bir arada yaşama taahhüdünde bulunmuşlardır. Böylelikle “toplumsal sözleşme” kavramı ortaya çıkmıştır. Günümüzde, modern bir devletin hukuksal yapısı toplumsal sözleşme niteliğindeki Anayasa temeli üzerine kurulur. Anayasa, devletin niteliğini ve temel kurumlarını temel hak ve özgürlükler ile kamu yetkisini sınırlarını ve kullanılma koşullarını düzenleyen emredici kurallar bütünüdür. İnsanların oluşturulan kurallara uymaması da birtakım cezai müeyyidelere tabi tutulmuştur. Hukuk kuralları ve beraberinde yer alan yaptırımları, toplumu oluşturan bireyler arasında eşit olarak uygulanmak durumunda olduğu söylene bile insanların toplum içinde aynı statüde olmadıkları da bir gerçektir. Bu nedenle hukuk sistemleri, devletin yasama, yürütme ve yargı erklerini kullanan üst düzey kamu görevlileri için farklı yargılama yerleri ve farklı yargılama biçimleri ortaya koymuştur.

İktidarların kullanıldığı her yerde, iktidarın kötüye kullanılması olasılığı olmuştur. Bu nedenle iktidarı denetime tabi tutmak gerekmiştir. Yönetenlerin keyfi idaresine son vermek, devletin yönetim biçimini belirlemek, vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini düzenleyen ilke ve esasları yazılı belgelere dayandırmak gibi amaçlar güden anayasacılık hareketleri 19. Yüzyıldan itibaren tüm dünyada etkili olmaya başlamıştır. Bu gelişmeler zamanla yazılı anayasaların doğuşunu ve nihayetinde anayasa yargısının kurumsallaşmasını sağlamıştır.

Anayasal sisteme geçilmesiyle birlikte, bahsedilen sakıncaların önüne geçilmesi amacıyla karma yapılı ve gerektiğinde toplanan yüksek mahkeme hukuk sistemimize 1876 Anayasası ile Divan-ı Ali adı ile girmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile Cumhuriyet Anayasalarında da böyle bir mahkemeye Yüce Divan olarak yer verilmiştir. Burada da yargısal kontrol sisteminin gerekliliği yönündeki fikirlerin giderek kabul görmesi sonucu 1961 Anayasası’nda Yüce Divan yetkisi genel kabul görmesiyle 1982 anayasası önceki sistemi büyük oranda muhafaza etmiştir.

Devlet kudretini kullanan üst düzey görevlilerin yargılanması noktasında gerek bu kişilerin görevlerinin niteliği, gerekse toplumda oluşan hassasiyet nedeniyle özel bir yargı sistemine ihtiyaç duyulmuştur. Bu sistemde yargı organı gerek yargıladığı

kişinin görevinin ağırlığı nedeniyle söz konusu kişinin haklarının teminatı bakımından, gerekse de toplumun hassasiyetini tatmin bakımından bir yargılama yapacaktır. Yüce Divan Yargısı böyle bir kaygının ve amacın ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi konusunda gerek soruşturma aşaması bakımından itham sistemi bakımındanki; özellikle de Başbakan ve bakanlara karşı siyasi maksatlarla işlendiği yönünde olup gerekse muhakeme bakımından ise Yüce Divan Yargılaması'nı üstlenen Anayasa Mahkemesi'nin bu görevi yerine getirirken bir ceza mahkemesinde bulunması gereken özelliklere sahip olup olmadığı yönünde yoğunlaşan eleştiriler yapılmıştır.

Çalışmamızda, Yüce Divan sistemine yönelik eleştiriler ve tespit edilen aksaklıklar değerlendirilecek ve çözüm önerilerine ilişkin görüşler aktarıldıktan sonra yargılamanın hızlı, adil ve insan haklarına saygılı bir şekilde yürütülmesi için çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın sistematığı şöyle olacaktır:

Birinci bölümde, Yüce Divan'ın tanımlanması, dünyada ve ülkemizdeki tarihsel gelişimi ve karşılaştırmalı hukuktan örnekler de verilerek Yüce Divan uygulamaları incelenecektir.

İkinci bölümde, Anayasa Mahkemesi'nin yargı teşkilatındaki yeri, görevi ve hukuksal niteliği ile görevleri, işleyişi, yargılama usulü ve verilen kararlara karşı kanun yollarına ilişkin inceleme yapılacaktır.

Üçüncü bölümde ise, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesine yönelik eleştirilerle ortaya konan sorunlar ile bu konuda ileri sürülebilecek çözüm önerileri yer alacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM VE TARİHSEL GELİŞİM İLE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YÜCE DİVAN

1.1. YÜCE DİVAN KAVRAMI VE AMACI

1.1.1. Yüce Divan Kavramı

Dilbilimi açısından bakıldığında “Yüce Divan” ya da eski deyiimiyle “Divan-ı Ali”, Arapça kökenli olan “Divan” kelimesi, ‘devletin ileri gelenlerinin toplantısı’ (Özön, 1973:152), ‘davaların dinlenilip gereken hükümlerin verildiği meclis (Özcan, 1975:156); “Yüce” kelimesi ise ‘ululuk’, ‘üstünlük’ ve ‘yükseklik’ (Özön, 1973:24) anlamlarına gelmektedir. Buradan yola çıkarak Yüce Divan’ın yüksek kurul veya yüksek mahkeme anlamına geldiğini söylenebilir. Yüce Divan 1982 Anayasası’nda düzenlenmesine rağmen açık bir tanımı yapılmamıştır.

Anayasa’nın 148. maddesinin 6. fıkrası Anayasa Mahkemesi’nin Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Bakanlar Kurulu Üyeleri, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve Üyeleri, Başsavcılar, Cumhuriyet Başsavcı Vekilleri, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerinin görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılayacağını düzenlemiştir.

Yine 5982 sayılı yasanın 18. maddesiyle Anayasamızın 148. maddesine 07/05/2010 tarihinde eklenen 7. fıkra ile Genel Kurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanının da görevleriyle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan’da yargılanacağı öngörülmüştür.

Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu Üyeleri, yüksek mahkeme başkanı veya üyeleri gibi, egemenlik adı verilen kudreti yasama, yürütme ve yargı erklerini millet adına kullanan üst düzey kamu görevlilerinin, görev suçlarını muhakeme etmek üzere kurulan mahkemelere Yüce Divan adı verilmektedir. 1982 Anayasası bu görevi Anayasa Mahkemesi’ne vermiştir (Öztürk,1995: 59).

1.1.2. Yüce Divan'ın Kuruluş Amacı

Kişinin sıfatı dolayısıyla haiz olduğu yetkileri göz önünde tutularak ve suçlunun kayrılmasını önlemek amacı ile kabul edilen “kişi yönünden yetki” çoğu kez görev suçları bakımından bazen de kişisel suçlar bakımından kabul edilmiştir

Kişi yönünden yetkili yargılama makamları belli kişiler dışında kalanların da davalarına bakarlar. Yüce divanda bakan olmayanlar ile askeri mahkemede sivillerin yargılanmalarında durum böyledir. Bu mahkemeler bu hallerde bu kişiler bakımından da kişi yönünden yetkili mahkeme sayılırlar (Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, 2008:416).

Yargılanacak uyuşmazlıklar arasında bağlantı olduğu zaman kişi yönünden yetki kurallarından ayrılınıp ayrılmayacağı bir diğer söyleyişle muhakemelerin birleştirilip birleştirilmeyeceği tartışmalıdır (Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, 2008:424).

Belli kişilerin yargılanmalarının Yüce Divanda yapılmasının gerekçeleri ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Bir anlayışa göre sanığın üzerine aldığı görevin önemi ile yargılanacağı mahkemenin seviyesi arasında bir orantı olmalıdır. Fakat bu görüş ancak mahkemeler arasında bir seviye farkı görmekle kabul edilebilir. Halbuki pek ağır suçlara bakan genel mahkemeler yanında Yüce Divan ağır olmayan cezaları gerektiren suçların yargılamasıyla da görevlidir (Erem, 1963:8).

Diğer bir anlayışa göre ise takdire bağlı bir dokunulmazlık söz konusudur. Eğer itham ile görevli kurul (örneğin TBMM) itham etmezse neticede sanık (örneğin bakan) cezalandırılmayacaktır. Bu suretle ortaya çıkan netice dokunulmazlıktan başka bir şey değildir. Fakat bu görüş isabetli değildir. Bakanların sorumsuzluğu hakkında bir hüküm mevcut değildir, aksine bakanlar sorumlu kişilerdir. Bazı nedenlerle davanın açılmamasındaki haksızlığın dokunulmazlık sayılmaması gerekir. Yüce Divanın izahında tek makul görüş suç itham edilenin gördüğü işin önemi ve özelliği nedeniyle daha üstün bir anayasa teminatına ihtiyaç duyulmuş olmasıdır (Erem, 1963:8).

İleri sürülen diğer bir görüşe göre ise başbakan ve bakanların sorumluluklarının takdirinde siyasal bir değerlendirme de yapılması gerektiğinden genel mahkemelerin bu tür siyasi davaların dışında kalması daha doğru olur. Bazı kamu görevlilerinin cezai sorumlulukları aynı zamanda siyasi sorumluluklarının uzantısı olduğundan bu kişilerin

suçlandırılmalarında sadece kanun hükümlerinin değil siyasi ve toplumsal menfaatlerin de hesaba alınması gerektiğinden ayrı bir yargı yeri gereklidir (Bilge, 1956:36).

Netice olarak amaç adil bir yargılama yapmaktır. İddia ve savunmayı kayırmadan maddi gerçeği ortaya koymaktır. Hukuk devleti ilkesi bunu gerektirir. Bilindiği üzere ülkesinde insan haklarını ve güvenliğini gerçekleştirmiş olan devlete hukuk devleti denir (Öztürk, 1995:60).

1.2. YÜCE DİVANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.2.1. Tarihsel Kökeni

Bu bölümde Yüce Divan yargılamasının tarihsel kökeni ve kurumsallaşması ortaya konulmaya çalışılacaktır. Devletin de hukuk kurallarıyla bağlı olduğu bir hukuk devletinde kamu görevlilerinin hukuka bağlı olarak görevlerini ifa etmeleri izahtan varestedir. Üst düzey kamu görevlilerinin görev suçlarıyla ilgili olarak Yüce Divanda yargılanmaları kabul edilmiştir. Ancak bu kabul süreci kolay olmamıştır (Yanık, 2008:14 -15).

Yüce Divan'ın tarihsel kökeni genel olarak uzun zamandır İngiltere'de uygulanmayan eski ve köklü bir Anglo-Sakson kurumu olan "İmpeachment" a dayandırılmaktadır (Şahin, 2001:13). İngiltere'de parlamento bu kurumu kralın iktidarını sınırlandırmak ve onu kontrol altında tutmak maksadıyla onun bakanlarına karşı bir silah olarak kullanmıştır (Özbudun, 1962:1). Buna göre göreviyle ilgili bir suç işlediği iddia edilen bir bakan, Avam Kamarası'nda suçlandırılıp Lordlar Kamarası'nda yargılanabilmekteydi. İngiltere'de yüzyıllarca uygulanan bir cezai sorumluluk müessesesi olan İmpeachment, 19. yüzyılda parlamenter hükümet rejiminin kurumsallaşmasıyla siyasal sorumluluğa dönüşmüştür. Son İmpeachment uygulaması 1805 yılında yapılmış olup iki yüzyıldır işletilmemiştir (Yanık, 2008:15).

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1787 Anayasası ile İngiltere'den iktibas edilen İmpeachment halen uygulanmaya devam etmektedir. Bu kurum ABD'de içerik ve anlam değişimine uğramış olup Amerikan başkanlık sistemine özgü bir kurum haline geldiği söylenebilir (Şahin, 2001:3). İmpeachment ABD'de görevden almayı sağlayan

siyasal sorumluluk aracı olmuş olup İmpeachment yargılamasında Senato ülkemizdeki Yüce Divan gibi hürriyeti bağlayıcı ceza vermemektedir.

Görüldüğü şekilde eski ve köklü bir Anglo-Amerikan müessesesi olan İmpeachment sayesinde mutlakiyet döneminin sorumsuz ve yargılanamaz kamu görevlileri yargılanmaya başlanmış bu sayede demokratik hukuk devlet anlayışı ve parlamentonun hakimiyeti ve denetim yetkisi kurumsallaşmış Yüce Divan'ın kökeni belirlenmiştir. Bu konudaki Anglo-Amerikan ve Kıta Avrupası uygulamasına değinmek gerekirse Amerikan uygulamasında yasama organı ağırlığına karşın Kıta Avrupasında yargı organının etkinliği göze çarpar. İmpeachment daha çok siyasal bir sorumluluk gerektirirken kıta Avrupasında uygulanan Yüce Divan sistemi bir yargısal sorumluluğu gerektirir. İmpeachment'ta kamu görevlisi en fazla görevden uzaklaştırılabilirken Yüce Divan uygulamasında kamu görevlisi yargılanmakta ve hakkında hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmedilebilmektedir. İktidarı sınırlandırıp devlet erkleri arasında paylaştırılmasını sağlayan ve böylece demokrasinin kurumsallaşmasına yer veren modern anayasalar İmpeachment'tan cesaret almışlardır. İmpeachment iktidar sahiplerinin de sorumlu tutulabileceği ve yargılabileceği anlayışını yerleştirip sorumlu idare anlayışının kökleşmesinin önünü açmıştır. Buradan yola çıkılarak 18. yüzyıl sonlarından başlayarak yapılan anayasalarda üst düzey kamu görevlilerinin yargılanması anayasalarda yer almaya başlamıştır (Yanık, 2008:16-17).

1.2.2. Türkiye’de Yüce Divan

Türk Anayasa Hukuku’nda Yüce Divan ilk kez ilk kez 1876 Anayasası ile uygulanmaya başlanmakla birlikte sonraki anayasalarımızda da bu kuruma yer verilmiş, halen yürürlükteki 1982 Anayasası’nda da varlığını devam ettirmektedir.

1.2.2.1. 1876 Anayasası’nda Yüce Divan

İlk Türk Anayasası olan Kanun-i Esasi padişah tarafından atanan “Cemiyeti Mahsusa” isimli bir kurul tarafından hazırlanmıştır. Server Paşa’nın başkanlığındaki bu kurulda iki asker, 16 sivil bürokrat ve ulemadan 10 kişi bulunmakta Mithat Paşanın

ve Sait Paşa'nın hazırladığı önceki taslaklardan ve yabancı anayasalardan da yararlanarak Kanun-u Esasi'nin tasarısını hazırladı. Padişah tarafından kabul ve ilan edilerek yürürlüğe giren bu anayasa halkı temsil eden bir kurucu meclis tarafından hazırlanmamıştır. Kanun-u Esasi hukuki anlamda padişahın tek taraflı bir işleminden doğmuştur (Gözler, 2000:24).

Kanun-i Esasi'nin "mehakim" başlığı altında 81 ila 91'inci maddelerde yer verdiği yargı organı konusundaki düzenlemeleri günümüz anayasalarının güvencelerinden geri kalmaz. Yargılama faaliyetleri önemli güvencelere dayandırılmıştır. Kanun-u Esasi vekilleri ve temyiz mahkemesi başkan ve üyelerini ve padişah aleyhine cürüm işleyenleri yargılamak üzere Divan-ı Ali'yi 92 ila 95'inci maddelerinde düzenlemiştir (Gözler, 2000:34-35).

Kanun-i Esasi'nin 92. maddesine göre;

"Divan-ı Âli otuz âzadan mürekkeptir. Bunların onu Heyet-i Âyan ve onu Şûray-ı Devlet , onu Mahkeme-i Temyiz ve İstinaf rüesa ve âzasından kur'a ile tefrik ve tâyin olunarak Heyet-i Âyan dairesinde lüzum göründükçe ba-iradei seniye akdolunur" (1876 Anayasası, m.92).

Kanun-i Esasi'nin 93. maddesine göre; *"Divan-ı Âli, ikiye münkasem olup biri Daire-i İthamiye ve biri Divan-ı Hükümdür. Daire-i İthamiye dokuz âzadan ibaret olup bunun üçü Heyet-i Âyan ve üçü Divan-ı Temyiz ve İstinaf ve üçü Şûray-ı Devlet âzasından Divan-ı Âliye alınacak âza içinden kur'a ile intihab olunur"* (1876 Anayasası, m.93).

Divan-ı Hüküm yedisi Heyet-i Âyan ve yedisi Divan-ı Temyiz ve İstinaf ve yedisi Şûray-ı Devlet rüesa ve âzasından olmak üzere Divan-ı Âli azasından yirmibir neferinden mürekkep olarak daire-i ithamiye tarafından muhakemesi lazım olduğuna karar verilmiş davalar hakkında âzay-ı mürettebenin sülûsanı ekseriyetiyle kat'iyen ve kavanini mevzuasına tatbikan hükmeder ve hükümleri kabili istinaf ve temyiz değildir (1876 Anayasası, m.95).

Anlaşılabacağı üzere Divan-ı Ali çok geniş yetkilere sahiptir. Divan-ı Ali bakanları, Temyiz Mahkemesi Başkan ve üyelerini yargılamasının dışında hem

padişahın şahsını ve makamını hem de devletin varlığını tehlikeli bir duruma düşürmeye teşebbüs edenleri yargılama yetkisine sahip olmakla beraber bakanların işledikleri tüm suçlardan dolayı Divan-ı Ali’de yargılanmaları mümkün olmayıp Kanun-i Esasi’nin 33. Maddesi gereği sadece görev suçları nedeniyle Divan-ı Ali’de yargılanacakları söylenebilir. Bu maddeye göre bakanların görev suçları haricindeki suçları nedeniyle diğer vatandaşlar gibi genel mahkemelerde yargılanacaklardır (Yanık, 2008:18). Bununla beraber Temyiz hakimleri ile müddeiumumisinin gerek görev gerekse görev haricindeki suçlarından dolayı Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkat’ın 403. Maddesine göre her türlü suçlarından dolayı Adliye Nazırı’nın raporuyla yargılanabileceklerdi (Arslan, 1999:10-11).

Kanun-i Esasi’nin 92. maddesine göre Daire-i İthamiye’de görev alan Divan-ı Hüküm’de görev alamaz. İtham Dairesi Şikayet olunanın suçlandırılmasına üçte iki çoğunlukla karar verir (Gözübüyük, 1876 Anayasası, m.94).

Kanun-i Esasi’nin 31. maddesi başbakan ve bakanların Divan-ı Ali’ye sevk usulünü düzenlemiş olup buna göre; Heyet-i Mebusan üyelerinden biri veya birkaçı Heyet-i Mebusan üyesinin yani bakanın göreviyle ilgili bir sorumluluğuna dair bir şikayet beyan ederse önce Heyet-i Mebusan reisi, yapılan şikayet üzerine dosyayı üç gün içerisinde bu amaçla kurulan ve bu şikayetin yerinde olup olmadığına ve Heyet-i Mebusan Genel Kuruluna sunulup sunulmayacağına karar veren Komisyona gönderir. Komisyon lazım olan tahkikatı yapar şikayetin müzakereye şayan olup olmadığına salt çoğunlukla vereceği kararlar suçlamayı Genel Kurula sevk eder. Komisyon raporu Heyet-i Mebusan’da okunduktan sonra hakkında suçlama bulunan bakan davet edilerek savunma yapar ve burada 3’te 2 çoğunlukla Divan-ı Ali’ye sevk kararı verilir. Sevk kararı verilirse bu karar başbakan Makam-ı Sadaret’e yani Padişah’a sunar. Kurulun kararından bağımsız olarak bakanı Divan-ı Ali’ye sevk etmek Padişah’ın takdirindedir. Göndermezse bakan yargılanamaz. Kanun-i Esasi’nin 34. maddesine göre bir bakan İtham Dairesince suçlandırıldığında beraat edene kadar bakanlıktan düşer (Gözübüyük, 2005:14).

1879 tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatı’nın 387 ve 403. Maddelerinde Temyiz Mahkemesi başkan, üye, müddeiumumi ve mistantikleri için öngörülen yargılama usulü düzenlenmiştir. Mahkeme-i Temyiz hakimlerinden birisi

hakkında görevine ilişkin bir suç ileri sürüldüğünde Birinci başkan veya görevlendireceği bir hakim sorgu hakimi, başsavcı veya görevlendireceği bir savcı da savcılık görevini yapar. Görevlinin Divan-ı Ali'ye sevk edilebilmesi için Adliye Nazırının (Adalet Bakanı) takriri(onayı) şarttır. Onay verilirse yüksek hakim veya savcı Divan-ı Ali'de yargılanır (Arslan, 1999:11).

Mehakim-i Nizamiyenin Teşkilatı Kanunu Muvakkatı'nın 59 ve 62 maddelerine göre bakanlar dışındaki şahısları yargılarken savcılık görevini Temyiz Mahkemesi Başmüddeiumumisi ya da muavini yapar.

Divan-ı İthamiye tarafından suç yüklenen kişi Divan-ı Hüküm tarafından yürürlükteki yasalara göre yargılanır. Divan-ı Hüküm de yargılama yaparken kararını üçte iki çoğunlukla verir. Verilen karar kesin olup bu karara karşı temyiz veya istinaf yolu kapalıdır. Bu dönemde Divan-ı Ali Padişah gerek gördükçe toplanan ve onun yargılanmasına izin verdiği kişileri yargılayan bir mahkemedir. Ayrıca Kanun-u Esasi'nin 5. maddesine göre Padişah sorumsuzdur. Divan-ı Ali yargılamasında Heyet-i Ayan üyelerinin yanında Yargıtay ve Mahkeme-i Temyiz ve Şuray-ı Devlet azalarından kurulu karma bir hakimler heyeti yapmaktadır. Anayasa koyucu divan heyetini tamamen hukukçu Yargıtay üyelerinden seçme yöntemini benimsememiş, bağlantılı gördüğü yüksek kurumlardan seçtiği üyelerle karma bir heyet oluşturma çalışmıştır. Kanun-u Esasice öngörülen bu sistemde Divan-ı Ali'nin verdiği kararlar kesindir ve temyiz edilemez (Yanık, 2008:20).

Kanun-u Esasi'de Divan-ı Ali bu şekilde düzenlenmiş olmasına rağmen bir yargılama faaliyeti yapmamış, soruşturmalar açılmış olsa bile yargılama safhasına geçmeden sona ermiştir. Nedeni sorumsuz olan Padişahın yargılamaya müsaade etmemesidir (Kumaş, 1980:19).

Kanun-u Esasi döneminde Yüce Divan yargılaması yapılmamış olsa da Yüce Divan'da yargılanması gereken bir görev suçu işlendiği 1929 yılına gelindiğinde anlaşılmış, Divan-ı Ali döneminde suç işlediği ileri sürülen Deniz eski bakanı Mahmut Muhtar Paşa 1929 yılında meclis kararıyla Yüce Divan'a sevk edilmiştir. Yargılama neticesinde eski bakan suçlu bulunup hürriyeti bağlayıcı ceza yerine tazminat ödemeye mahkum edilmiştir. Bu karar bir çok açıdan eleştiriye açık bir karardır. Çünkü

bakan 1876 Anayasası döneminde işlediği ileri sürülen bir suçtan dolayı cumhuriyet döneminde 1924 Anayasası'nın düzenlediği olağanüstü Yüce Divan Mahkemesi'nde yargılanmış ve eski bakan görev suçunu işlemesinden on sekiz yıl sonra hürriyeti bağlayıcı ceza yerine tazminat ödemeye mahkum edilmiştir (Kumaş, 1980:83-89).

1.2.2.2. 1921 Anayasası'nda Yüce Divan

Milli Mücadele döneminde 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesinden sonra Mustafa Kemal 19 Mart 1920'de Heyet-i Temsiliye adına yayınladığı bir tamimle "salahiyet-i fevkaladeyi haiz bir meclis" i Ankara'da toplantıya çağırdı. Bu deyimle kastedilen kurulacak meclisin bir "kurucu meclis" olmasıdır (Özbudun, 2014:27). Bu meclis ilk olarak 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplandı. Meclisin kurulmasından yaklaşık 9 ay sonra 20 Ocak 1921'de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu mecliste kabul edildi.

1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun hazırlanışı bakımından diğer anayasalardan daha demokratik olduğu ileri sürülmüştür.

Mesela Ergun Özbudun'a göre;

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyetinde milli iradeyi layıkıyla temsil eden bir meclis tarafından yapılmış tek anayasa, 1921 Anayasasıdır. 1876 Kanun-u Esasi , padişah tarafından atanmış bir komisyonca hazırlanıp, padişah fermanıyla ilan edilmiştir. 1924 Anayasası, tek parti egemenliğinin kurulmaya başladığı ve örgütlü bir muhalefetin mevcut olmadığı bir meclisçe yapılmıştır. 1961 ve 1982 Anayasalarını hazırlayan Kurucu Meclisler de, genel oya dayanan bir seçimle oluşmuş yasama organları değillerdi (Özbudun, 1992:2).

Bülent Tanör'e göre ise "1921 Anayasası, hazırlanışı ve kabul özellikleri bakımından Osmanlı-Türk anayasacılığının en demokratik, belki de tek demokratik örneğidir" (Tanör, 1995:207).

Bir anayasa niteliğindeki bu kanunun diğer kanunlardan üstün olduğunu gösteren bir hüküm bulunmamaktadır. Yine bu anayasa kendisinin değiştirilmesi için de bir hüküm getirmemiştir.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun "icra kudreti ve teşri selahiyeti milletin yegane ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisi'nde tecelli ve temerküz eder" şeklindeki 2. maddesine göre meclis hem yasama, hem de yürütme yetkilerine sahipti. Buna

meclis hükümeti sistemi denilmektedir. Yargı yetkisini meclis kendisine ait gördüğünden üyeleri, meclis üyeleri arasından seçilen İstiklal Mahkemeleri kurulmuştu.

Meclis hükümeti sisteminde yürütme işlerini fiilen icra eden İcra Vekilleri heyeti meclisten doğan ona bağımlı ve onun denetimi altında çalışan bir kuruldı. Bu heyet meclisten ayrı ve bağımsız bir organ olmadığı gibi meclisin bir organıdır. Meclis bizzat seçtiği vekiller vasıtasıyla yürütme işlerini gördürür, onları denetler gerektiğinde azlederek yerine yenilerini seçebilirdi. Bakanların siyasi sorumluluğu bu şekilde açık olarak düzenlenmiş olmasına rağmen Teşkilat-ı Esasiye Kanununda bakanların cezai sorumluluklarına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi 1921 Anayasasının kabul edilmesiyle 1876 Anayasası tümüyle yürürlükten kaldırılmayıp bu dönemde 1876 Anayasasının 1921 Anayasasıyla çelişmeyen hükümleri yürürlükte kalmaya ve uygulanmaya devam etti. Böylece 1921 Anayasasının kabulüyle iki anayasalı bir dönem ortaya çıkmıştır. Asıl anayasa Teşkilat-ı Esasiye Kanunudur, ancak onun değiştirmedığı hükümleri bakımından Kanun-u Esasi ikincil planda yürürlüğünü devam ettirmektedir. Bu ikilik, Kanun-u Esasi'nin 1924 Anayasasının kabul edilmesinden sonra yürürlükten kaldırıldığının açıkça belirtilmesiyle son bulmuştur. 1921 Anayasası'nda bakanların cezai sorumluluğuna ilişkin bir hüküm bulunmadığına ve 1876 Anayasası'nın buna dair hükümlerinin değiştirildiğine veya kaldırıldığına yönelik bir açıklama da olmadığına göre bakanları cezai sorumluluğunun araştırılması konusunda 1876 Anayasası'nın ilgili hükümlerinin yürürlükte kalmaya devam ettiği söylenebilir (Tülen, 1999:69).

1.2.2.3. 1924 Anayasası'nda Yüce Divan

1924 Anayasası ile meclis hükümeti ve parlamenter sistemden unsurlar taşıyan bir hükümet sistemi kurulmuştu (Özbudun, 2003:31).

Yüce Divan 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Yargı Erki'ni düzenleyen dördüncü bölümünün “Yüce Divan” başlığı altındaki 61 ila 67. Maddelerinde düzenlenmiştir. Anayasaya göre Yüce Divan; bakanları, Danıştay ve Yargıtay başkan ve üyelerini ve Cumhuriyet Başsavcısını görevlerinden doğacak

suçlardan ötürü yargılamak üzere gerekli görüldüğünde Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla kurulur (Yanık, 2008:23). 1924 Anayasası'na göre;

Yüce Divan üyeliği için; on biri Yargıtay, onu Danıştay başkanları ve üyeleri arasından ve kendi genel kurulları tarafından gerekli görüldüğünde gizli oyla, yirmi bir kişi seçilir. Bunlar salt çoğunlukla ve gizli oylama ile içlerinden birini Başkan ve birini Başkan vekili seçerler. Yüce Divan yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapar ve hüküm verir (1924 Anayasası, m.62).

Yüce Divan, biri Başkan olmak üzere onbeş üye ile çalışır ve kararlarını salt çoğunlukla alır. Geri kalan altı üye, gerektiğinde kurulun eksikliğini tamamlamak için yedek üye durumundadır. Bu yedek üyeler, üçü Yargıtay, üçü Danıştay'dan seçilmiş üyeler arasından olmak üzere ad çekme ile belirlenir. Başkanlığa ve başkan vekilliğine seçilenler bu ad çekmeye dahil edilmazler (1924 Anayasası, m.63).

Divan-ı Alinin müddeiumumiliği Başmüddeiumumilik tarafından ifa olunur (1924 Anayasası, m.64).

Divan-ı Ali kararları kesindir (1924 Anayasası, m.65).

1924 Anayasası döneminde bakanların biri siyasi, ikincisi cezai ve üçüncüsü de mali olmak üzere üç türlü sorumluluğu vardı (Tülen, 1999:71). Anayasanın 46. maddesinde siyasal sorumluluk, 47. maddede ise cezai ve mali sorumluluk düzenlenmektedir. Anayasanın 61. maddesine görevlerinden doğacak işlerden dolayı bakanları yargılamak üzere “Yücedivan” kurulacağı, 67. Maddesinde de Yücedivanın gerekli görüldüğünde Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla kurulacağı belirtilmektedir. Bakanların Yücedivana sevk edilmesine dair nasıl karar verileceğine Anayasada hiç değinilmemiştir. Meclis soruşturmasını açılması ve yürütülmesine dair hükümler Anayasanın atıf yaptığı 1927 tarihli TBMM Dahili Nizamnamesi'nin 169 ila 176. maddeleri arasında yer almaktadır. 1924 Anayasasında kullanılan “Meclis Tahkikatı” deyiminden bahsedecek olursak bu deyim bugünkü Anayasamızda “Meclis araştırması” ve “Meclis soruşturması” olarak adlandırılan iki farklı hukuksal kurumu karşılayan bir anlama sahip olmuştur (Tülen, 1999:73).

1924 Anayasası'na göre Yüce Divan üst düzey kamu görevlilerinin görevle ilgili suçlarının yanında, kamu görevinden doğan hukuki ve mali sorumlulukları da yargılama konusu yapar. Daha önce de bahsedildiği gibi, Yüce Divan bu dönemde Mahmut Muhtar Paşa hakkında yargılama yaptıktan sonra hukuki sorumluluğundan dolayı onun tazminat ödemesine karar vermiştir. Bu uygulama, ülkemizde uygulanan diğer Yüce Divan sistemlerinden farklıdır. Şöyleki 1876, 1961 ve 1982 Anayasalarında Yüce Divan, sadece görev suçları nedeniyle cezai sorumluluğu yargılama yetkisine sahiptir (Yanık, 2008:23).

Bakanların burada söz konusu olan hukuki sorumluluğu devlete karşı olan sorumluluğu olup, kişilere karşı olan sorumluluğu kapsamaz, Bakanların kişilere karşı olan sorumluluğunun yargılama mercii genel mahkemelerdir (Arslan, 1999:13).

1876 Anayasası'nda olduğu gibi 1924 Anayasası'nda da bakanların şahsi suçlarından dolayı genel mahkemelerde yargılanmaları öngörülmüştür (Yanık, 2008:23).

Burada değinilmesi gereken diğer bir konuya Cumhurbaşkanı'nın vatan hainliğinden dolayı sorumluluğunu tespit etmenin Yüce Divan'ın değil TBMM'nin görevi olduğudur. 1924 Anayasası'nın 41. maddesine göre Cumhurbaşkanı hıyaneti vataniye halinde meclise karşı mesuldür.

Meclis soruşturmasının açılması ve yürütülmesine ilişkin hükümler, Anayasa tarafından atıf yapılan 1927 tarihli TBMM Dahili Nizamnamesi'nin 169 ila 176. maddeleri arasında bulunmaktadır. 1927 tarihli iç tüzüğün "Meclis Tahkikatı" başlıklı bu kısmı 177. maddede sona ermektedir. Ancak 177. madde bugünkü Anayasa anlamında "Meclis araştırması" konusunu düzenlediğinden, Meclis soruşturması ile bir ilgisi olmayan bu maddeyi dahil etmeksizin Meclis soruşturmasına dair içtüzük hükümlerinin 169 ila 176. maddeler arasında yer aldığını ifade etmek daha isabetli olacaktır (Tülen, 1999:75).

Yüce Divan'da yargılanacak olan görevlilerin Yüce Divan'a sevk yöntemleri birbirinden farklıdır. Bakanların soruşturma yöntemini düzenleyen 1927 tarihli TBMM Dahili Nizamnamesi'nin 169 ila 176. maddelerine göre Başbakan veya bakan hakkında bir veya birkaç milletvekilinin önerge vermesi veya yargı organlarınca görevle ilgili verilecek bir karar üzerine, Meclis Başkanlığına başvurulduğu halde Meclis başkanlığı soruşturmaya gerek olup olmadığını ortaya koymak üzere beş üyeden oluşan bir komisyon oluşturur. Komisyon gerekli çalışmaları yapıp oluşturacağı raporu Meclis genel kuruluna sunar. Bundan sonra Meclis önerge sahiplerini komisyon raporunu ve ilgilinin savunmasını nazara alarak salt çoğunlukla soruşturmayı yapmak için ya Adalet ya da Anayasa Komisyonu üyelerinden oluşan karma bir komisyonu veya 5 ila 15 milletvekilinden oluşan özel bir Soruşturma Komisyonunu görevlendirir. Bu görevlendirmeye komisyonun ne kadar süre için görev yapacağı ve başka yerde görev yapıp yapmayacağı kararlaştırılır. Ayrıca Komisyon hükümetin bütün imkanlarından yararlanır, suçlananları ve şahitleri dinler

ve istediği belge, bilgi ve delillere el koyar. Komisyon Meclis adına sanki bir savcı gibi çalışma yaparak raporunu Meclise sunar. Bunun üzerine Meclis Genel Kurulu tarafından şüpheli bakanın Yüce Divan'a sevk edilmesine veya edilmemesine karar verilir. Meclisin verdiği bu karar kesindir.

Bu dönemde on iki meclis tahkikatı başlatılmasına rağmen sadece dört bakan Yüce Divan'a sevk edilmiş ve yargılanmıştır. Bunlar; Yüce Divan'a 1928'de gönderilen Deniz eski bakanı İhsan Eryavuz ve Ticaret eski bakanı Ali Cenani, 1929'da sevk edilen Deniz eski bakanı Mahmut Muhtar Paşa ile 1947'de gönderilen Tekel eski bakanı Suat Hayri Ürgüplü'dür. Suat Hayri Ürgüplü bugüne kadar kendi isteğiyle Yüce Divan'a giden tek bakan olmuştur. Ürgüplü, Yüce Divan'daki yargılama sonucunda 05.10.1948'de beraat etmiştir (Yanık, 2008:24).

Yargıtay başkanı, başsavcı ve üyeleri hakkında göreve ilişkin veya kişisel suçlarından ötürü sorgu hakimi olarak soruşturma yapma yetkisi Adalet Bakanlığı'na uygun görülen Yargıtay Başkanlarından birisine, savcılık görevi ise Başsavcıya verilmiştir. Cumhuriyet Başsavcısına yönelik soruşturma yapılması durumunda, savcılık görevini Adalet Bakanlığınca belirlenecek Yargıtay başkanlarından biri üstlenir (766 sayılı ve 1926 tarihli Hakimler Kanunu md. 31). Soruşturma neticesinde Yargıtay Ceza Dairesince lüzum-u muhakeme kararı verilirse dosya Divan-ı Ali'ye sevk edilmek üzere Adalet Bakanlığına gönderilir (Arslan, 1999:15). Hakimlerle birlikte suça katılan hakim olmayan kişilerin yargılanmaları da hakimlerin tabi olduğu usule göre yapılacaktır (Yanık, 2008:24). 766 sayılı Hakimler Kanunun 29. maddesine 1224 sayılı ve 1932 tarihli kanun ile eklenen fıkra ile Yargıtay Başkan ve üyeleri ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının şahsi suçlarından dolayı yargılanması görevi Yüce Divan'ın görevinden çıkarılarak Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na verilmiştir (Arslan, 1999:15).

Danıştay başkan ve üyelerinin yargılanmaları 17.02.1913 tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanun-u Muvakkat'ın 11. maddesi Danıştay başkan ve üyeleri hakkındaki ilk soruşturmanın kanunun 10. maddesindeki milli irade ile atanmış merkez memurları gibi yapılacağını göstermiş, son soruşturmanın ise Yargıtay'da olacağını düzenlemiştir. Ancak 1924 Anayasası'nın 61. maddesi uyarınca anayasanın kanuna olan üstünlüğü nedeniyle son soruşturma artık Yüce Divan'da yapılacaktır.

Buna göre Başbakanın tespit ettiği Kurul tarafından Başkan veya üyeler hakkında tanzim olunan soruşturma dosyası Danıştay İkinci Dairesi'ne gönderilecek burada lüzum-u muhakeme veya men'i muhakeme kararı verilecektir. Men'i muhakeme kararı kendiliğinden, lüzumu muhakeme kararıysa itiraz üzerine Danıştay İdari Daireler Kurulu'na gelecek ve burada kesin olarak karara bağlanacaktır. Danıştay üyelerinin görev ve şahsi suçlarından dolayı kovuşturma usulü ilk kez özel olarak 24.12.1964 tarihli ve 521 sayılı kanunla düzenlenmiş, gerek 669 sayılı Şuray-ı Devlet Kanunu'nda gerekse 3546 sayılı Devlet Şurası Kanunu'nda konuya ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır (Arslan, 1999:15).

Görüldüğü gibi hem 1876 Anayasası hem de 1924 Anayasası döneminde Yargıtay ve Danıştay başkan ve üyelerinden Yüce Divan'da yargılanan olmamıştır. Her iki dönemde de Yüce Divan lüzum olduğunda toplanan, olağanüstü bir mahkemedir. Oysa 1961 ve 1982 Anayasalarının düzenlediği sistemde Yüce Divan, olaydan önce kurulmuş olağan bir mahkemedir. Bu mahkeme, anayasal denetim yetkisine de sahip olan Anayasa Mahkemesi'dir (Yanık, 2008:25).

1.2.2.4. 27 Mayıs İhtilali ve Yüce Divan

Genel Olarak

27 Mayıs 1960 sabahı bir grup genç subay devlet yönetimine el koydu. Kendilerine Milli Birlik Komitesi ismini veren grup, Türk Silahlı Kuvvetlerinin darbenin arkasında olduğu izlenimini vermek için bir generali aralarına alma gereği duydular. Bunun için de Kara Kuvvetleri eski komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'i buldular (Gözler, 2000:77). Bu grup Ordu İç Hizmet Kanunu'nun 34. maddesine dayanarak ülke yönetimine el koyup TBMM'yi dağıttı. MBK ihtilali anayasal temele oturtmak için 12 Haziran 1960'ta 1 sayılı "1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında Geçici Kanun"u kabul etti. Bu kanunun 24. maddesiyle 1924 Anayasası'nın Yüce Divan'a ilişkin 61 ila 67 maddelerindeki yürürlükten kaldırılmış aynı kanunu 6. maddesiyle Cumhurbaşkanı, başbakanı, bakanları, eski iktidar milletvekillerini ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargılamak üzere "Yüksek Adalet Divanı"nı kurup

aynı maddede sanıkların sorumluluklarını araştırma ve haklarında son soruşturmanın açılarak Yüksek Adalet Divanı'na gönderilmeleri gerekip gerekmediğine karar vermek üzere bir “Yüksek Soruşturma Kurulu” kurulmasına yer verilmiştir (Arslan, 1999:16).

Yüksek Soruşturma Kurulu ve Yüksek Adalet Divanı

Yüksek Adalet Divanı heyeti adli, idari ve askeri yargıda görevli hakimler arasından bakanlar kurulunun önerisi ve Milli Birlik Komitesinin ataması ile seçilen bir başkan, sekiz asıl ve altı yedek üyeden meydana gelir. Heyet için seçilecek adli ve idari hakimlerin Yargıtay ve Danıştay üyesi yüksek hakim olması gerekli değildir. Yüksek Adalet Divanı kişileri sadece görev suçlarından dolayı değil, aynı zamanda şahsi suçlarından dolayı da yargılar, Yüksek Adalet Divanı'nın kararları kesin olmakla beraber idam kararlarının infaz edilebilmesi için Milli Birlik Komitesi'nin onaylaması gerekir. Sanıkların sorumluluklarını araştırmak ve Yüksek Adalet Divanı'na verilmelerinin gerekip gerekmediğine karar verilmek üzere kurulan Yüksek Soruşturma Kurulu'nun kovuşturmanın açılması kararı kesindir. Kurul tarafından men-i muhakeme kararı verilmesi durumunda yeniden incelenmesi 15 gün içinde Milli Birlik Komitesince Yüksek Soruşturma Kurulundan istenebilir (Yanık, 2008:27).

Yüksek Adalet Divanı görevlerinden indirilmiş olan Cumhurbaşkanı, başbakanı, bakanlar, eski iktidar milletvekilleri ve bunların suçlarına iştirak edenleri kişisel ya da görev suçu ayrımı yapmaksızın yargılama yetkisine sahiptir (1 sayılı Kanun, md. 6/son). “Eski iktidar mensupları” tabirine dağıtılan Demokrat Partinin görevden alınmış milletvekilleri ve “bunların suçuna iştirak edenler” tabirine de bazı generaller, valiler, emniyet müdürleri ve belediye başkanları ve bunların yardımcıları da dahil olduğundan Yüksek Adalet Divanı 500 civarında sanığı yargılamıştır (Arslan, 1999:17).

Demokrasi ve hukuk devletinin askıya alındığı bu ara dönemin oluşmasında dönenim iktidar partisi olan Demokrat Parti'nin iktisadi ve sosyal bunalımlardan destek alan muhalefetle mücadelede (Tanör, 1994:13) özellikle siyasal düzeyde 1957 seçimlerinde iktidar partisine yakın bir oy oranı elde ederek güçlenen CHP'ye karşı anayasaya aykırı eylemlere kalkışması (Onar, 1997:70-72) ve o dönem uygulanan seçim sisteminin (çoğunluk sistemi) de adaletsizliğinden yararlanarak despotluğu

andıran uygulamalara girişilmesi bunlara karşı da hukuki ve siyasal zeminde karşı konulamaması gibi iddialar neden olmuştur.

Yüksek Adalet Divanı'nda yargılananlardan on beşi Türk Ceza Kanunu'nun 146. maddesinde düzenlenen Anayasayı manevi cebir yoluyla ihlal suçundan idam cezasına, otuz biri müebbet hapis ve dört yüz onsekizi ise çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır. Ayrıca yüz yirmi üç sanığın da beraatine karar verilmiştir. Karar verilen idam cezalarından on biri Milli Birlik Komitesi tarafından ömür boyu hapis cezasına çevrilmiş, idam cezası verilenlerden Fatih Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın infazı 16 Eylül 1961 tarihinde, Adnan Menderes'in infazı ise 17 Eylül 1961 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar hakkında idam cezası verilmesine rağmen yaş haddi nedeniyle cezası ömür boyu müebbet hapis cezasına dönüştürülmüştür.

Yüksek Adalet Divanı misyonunu tamamlamasıyla, Milli Birlik Komitesi 13 Aralık 1960 tarihinde 157 sayılı "Kurucu Meclis Teşkilî Hakkında Kanun" ile Yüksek Adalet Divanı'nın yetkilerine son vererek, tekrar 1924 Anayasası'nın olağan Yüce Divan sistemine dönmesi öngörülmüş, buna rağmen bazı olağanüstü rejim uygulamaları devam etmiştir (Yanık, 2008:29-30).

1.2.2.5. 1961 Anayasası'nda Yüce Divan

1961 Anayasasıyla Yüce Divan için yeni bir dönem başlamıştır. Bu Anayasa ile anayasa yargısı ve Yüce Divan yargılaması konusunda köklü ve önemli değişiklikler getirilmiştir. Özellikle de yasaların ve TBMM İçtüzüğü'nün Anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevli Anayasa Mahkemesi'nin kurulması ve Yüce Divan görevinin bu mahkemeye verilmesi köklü bir yenilik olmuştur. Bu yenilikle 1876 ve 1924 Anayasalarından farklı olarak Yüce Divan görevi 25.04.1962 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 44 sayılı Anayasa Mahkemesi Kanunu ile kurulan Anayasa Mahkemesi'ne verilmiştir (Aliefendioğlu, 1996:337).

Bu Anayasa hazırlanırken Yüce Divan olarak hangi mahkemenin görevli olması gerektiği tartışılmış, 1961 Anayasası'nın hazırlanması için görevlendirilen Anayasa Komisyonu'nca hazırlanan taslakta ve bu komisyona Siyasal Bilgiler İdari

Enstitüsünce gönderilen öneride Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesince yerine getirilmesi öngörülürken, Temsilciler Meclisi Üyesi Kemal Türkoğlu Yüce Divan görevinin Yargıtayca yerine getirilmesini Anayasa Mahkemesine görev verilmesi halinde Yüce Divan heyetinin Yargıtay Ceza Dairesi Başkan ve üyeleriyle desteklenmesi gerektiğini önermiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda hem Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu hem de Milli Birlik Komitesi, görevin Anayasa Mahkemesine verilmesi ve bu mahkeme heyetinin de yargılama türüne göre değişmesine gerek olmadığını kararlaştırmıştır.

1961 Anayasası'nın 145. maddesine göre;

Onbeş asıl ve beş yedek üyeden oluşan Anayasa Mahkemesinin asıl üyelerinden dördü Yargıtay, üçü Danıştay Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleriyle başsavcı ve başkanın sözcüsü arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye Sayıştay Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından yine aynı yöntemle seçilir. Ayrıca Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki ve Cumhurbaşkanı da iki üye seçmektedir. Cumhurbaşkanı seçeceği üyelerden birini, Askeri Yargıtay Genel Kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından gizli oyla seçer. Bu şekilde oluşan Anayasa Mahkemesi kendi üyeleri arasından gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla dört yıl için bir başkan ve bir başkanvekili seçer.

Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için kırk yaşını doldurmuş olmak ve Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay veya Sayıştay da Başkanlık, üyelik, Başsavcılık Başkanunsözcülüğü veya üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya onbeş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır. Anayasa Mahkemesine Yargıtay iki, Danıştay ile Yasama Meclislerinden her biri de yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçimi de asıl üyelerin seçimindeki usul aynen uygulanır (1961 Anayasası, md. 145).

1961 Anayasası'nın 147. maddesine göre; “Anayasa Mahkemesi; Cumhurbaşkanı, bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Yüksek Hakimler Kurulu ve Sayıştay başkan ve üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanunsözcüsünü, Akseri Yargıtay Başsavcısını ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Yüce Divan'da savcılık görevini Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı yapar ve Yüce Divan kararları kesindir” (1961 Anayasası, md. 147/2 fıkra).

1961 Anayasası'nın Anayasa Mahkemesini Yüce Divan sıfatıyla yapmakla görevlendirmesinin esin kaynağını İtalyan Anayasası oluşturmuştur (Özay, 1996:32). Maddenin gerekçesinde Yüce Divan görevinin neden Anayasa Mahkemesi'ne verildiğine ilişkin bir açıklamaya yer verilmeyerek sadece, “eski anayasamızda da

bulunan Yüce divan vazifesi yüksek hakimlerden kurulu bu heyete verilmiştir” denilmiştir (Öztürk, 1966:3753).

1961 anayasası Cumhurbaşkanının sorumluluğu konusunda 1924 Anayasasından farklı olarak yeni bir düzenleme yapmış olup buna göre Cumhurbaşkanı vatana ihanet suçundan eskiden olduğu gibi mecliste değil, Yüce Divan’da yargılanacaktır.

Ayrıca Meclis Soruşturması ve Meclis Araştırması, 1924 Anayasasında Meclis Tahkikatı başlığı altında birlikte düzenlenmişken, 1961 Anayasasında ayrı ayrı birer parlamenter denetim aracı olarak düzenlenmişlerdir. Buna göre Anayasa’nın 88. maddesi Meclis Araştırmasını ve 90. maddesi Meclis Soruşturmasını düzenlemektedir.

Ayrıca 1924 Anayasası döneminde Yüce Divan bakanların mali sorumluluklarının yanında hukuki sorumluluklarını da düzenlerken, 1961 Anayasası, Yüce Divan’ın bakanların sadece görev suçlarını öngörmüştür. Yine Yüce Divan 1876 ve 1924 Anayasalarında gerektiğinde toplanan olağanüstü bir mahkemeyken, 1961 Anayasası ile bu yetki daimi bir statüde kurulan Anayasa Mahkemesine verilmiş ve böylece tabii hakim ilkesine geçilmiştir.

Yine soruşturma önergelerinin de kitle iletişim araçlarıyla kamuoyuna duyurulması nedeniyle, Meclis Soruşturma önergelerinin sayısında önemli bir artış olmuştur (Yanık, 2008:31-33).

1.2.2.6. 1982 Anayasası’nın Yürürlüğe Girdiği Tarihe Kadarki Dönemde Yüce Divan

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koymasıyla 1961 Anayasası dönemi sona ermiştir. Bu tarihten 1982 Anayasası’nın yürürlüğe girdiği 7 Kasım 1982 tarihine kadar askeri darbeyi yapanlardan oluşan Milli Güvenlik Konseyi’nin yönetiminde bir ara dönem yaşanmıştır. Bu ara dönemde Milli Güvenlik Konseyince kabul edilen 27.10.1980 tarihli ve 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanunun 2. maddesiyle Anayasa’da TBMM’ye ait olan yetkileri geçici olarak Milli Güvenlik Konseyi üstlenmiştir. Böylece bir anlamda suç işlediği ileri sürülen Cumhurbaşkanı, başbakan veya bakanlar hakkında soruşturma açma ve

sonucunda Yüce Divan’a sevk etme yetkisi Milli Güvenlik Konseyi’ne geçmiştir. Bu dönemde Yüce Divan yargılamasını soruşturma usulünde bu şekilde dolaylı olarak yapısal değişiklik yapılmıştır.

Milli Güvenlik Konseyi, tesis edilen bu olağanüstü ortamda dört bakanın Yüce Divan’a sevkine karar vermiştir. Bu bakanlar Sosyal Güvenlik Bakanı Hilmi İlgüzar, Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı ve Bayındırlık Bakanları Şerafettin Elçi ve Selahattin Kılıç’tır. Bu bakanlar Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi’nde yargılanmışlardır. Bu bakanlardan Selahattin Kılıç haricinde beraat eden olmamış, diğer bakanlar değişen oranlarda hapis cezalarına çarptırılmışlardır.

Bu dönemle ilgili olarak değinilmesi gereken bir konu da Anayasa’nın geçici 15. maddesinde yer alan “12 Eylül 1980 ile 7 Aralık 1983 tarihleri arasındaki hükümetlerin Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine baş vurulamaz” hükmüdür. Bu düzenlemeye göre işlenen suçlara bakmaya Yüce Divan yetkili midir değil midir tartışma konusu olmuştur (Yanık, 2008:34).

1.2.2.7. 1982 Anayasası’nda Yüce Divan

1982 Anayasası’nın 7 Kasım 1982 tarihinde yapılan halkoylaması ile kabul edilmesiyle, 1982 Anayasası’nda öngörülen olağan Yüce Divan sistemi bütün kurumlarıyla işlemeye başlamıştır. 1982 Anayasası, 1961 Anayasasındaki Yüce Divan sistemini büyük oranda devam ettirmiştir. İki sistem arasındaki en önemli farklardan biri, yeni Anayasa’da çağdaş Anayasa mahkemesi anlayışı ve uygulamalarına aykırı olarak TBMM’nin Anayasa Mahkemesine üye seçme yetkisine son verilmiş olmasıdır. 2010 yılında yapılan referandumla yapılan anayasa değişikliğiyle TBMM’ye yeniden üye seçme hakkı tanınmıştır.

1982 Anayasası’nın öngördüğü Yüce Divan sistemi ve bu görevi üstlenen Anayasa Mahkemesi’nin hukuk sistemimizdeki yeri, yapısı, oluşumu, işleyişi ve yargılama usulleri gibi hususlar ayrı bir başlık altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YÜCE DİVAN

19. yüzyılın başlarından itibaren yaygınlaşan anayasa yargısı uygulamalarıyla ilgili yapılan araştırmalarda, farklı ülkelerde değişik organlar tarafından gerçekleştirilen, çeşitli yöntemler uygulanarak birbirinden oldukça farklı neticeler ortaya koyan denetim şekillerine rastlanmaktadır. Bağımsız bir denetim organının bulunmadığı ülkelerde anayasa yargısının fonksiyonel olması oldukça zordur. Yapılan incelemelerde genel olarak ikili veya üçlü model ayrımı yapılmaktadır. Anayasa yargısı organlarına ilişkin tiplerde en uygun olanı prototipini Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesinin meydana getirdiği İngiltere dışında Common Law ülkelerinde uygulanan “Yüksek Mahkeme” sistemi ve prototipini Avusturya Anayasa mahkemesinin meydana getirdiği daha çok Romano-Germanik hukuk düzenlerinde uygulanan uzmanlaşmış “Anayasa Mahkemesi” sistemi ayrımıdır. Bunlara üçüncü bir model olarak karma sistemler de eklenebilir (Tunç, 1997:89).

Öte yandan üst düzey kamu görevlilerinin yargılamasını yapan Yüce Divan konusunda karşılaştırmalı hukukta farklı sistemler ve uygulamalar görülmektedir. Bu üst düzey kamu görevlilerinin ne şekilde sorumlu olacağı, yargılanacakları mahkeme ve usul ile bu yargı makamlarının yetkilerinin neler olduğu konusunda karşılaştırmalı hukukta birbirinden farklı düzenlemeler görülmektedir (Yanık, 2008:39-40). Karşılaştırmalı Hukukta Yüce Divan sistemlerini ve uygulamalarını dört ana başlık halinde inceleyebiliriz. Bu dört sistemden birini öngörmeyen ve böylece bu konuyu genel mahkemelerin yetkisinde bırakan uygulamalar da vardır (Armağan, 1978:164).

1.3.1. Yasama Organı Sistemi ve Uygulamaları

Yüce Divan görevi, bu yöntemi uygulayan ülkelerde yargılama yetkisine sahip yasama organı, genellikle Senato veya Lordlar Kamarası benzeri olan ikinci meclis şeklindeki yasama meclislerinden biri tarafından yerine getirilmektedir. Tarihsel anlamda ilk gözlemlenen Yüce Divan sistemi ve uygulaması Yasama Organı sistemidir. Yüce Divan olarak Yasama Organı’nın görev yapması kuvvetler ayrılığının yerleşmediği çağlardan kalma bir yöntemdir. Çağdaş hukuk devleti anlayışının bunu gerektirdiğini dikkate alan İngiltere, 2005 yılında bu sistemden ayrılmıştır.

Ülkemizde 1921 ile 1924 Anayasaları döneminde uygulanan Meclis Hükümeti sistemi nedeniyle yargı yetkisini de yasama organı üstlenmiştir. Bu dönemde, TBMM üyelerinden seçilerek kurulan İstiklal Mahkemeleri uygulamasının, yasama organı sistemine benzediği söylenebilir. Yasama organı sistemine şu ülkeler örnekler (Yanık, 2008:40):

1.3.1.1. İngiltere

Yüce Divan yargılamasının kökeni olarak ifade edilebilen “İmpeachment”, parlamentonun Kral’a karşı yüzyıllarca sürdürdüğü özgürlük ve iktidar mücadelesinin neticesi olarak, bir cezai sorumluluk mekanizması şeklinde İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi İmpeachment, üst düzey kamu görevlilerinin Avam Kamarası’na suçlandırılması ve Lordlar Kamarası’na yargılanmasını ifade etmektedir. 2005 yılında kabul edilen Anayasal Reform Yasası denilen Constitutional Reform Act ile İngiltere’de Yüce Divan yargılamasında çok köklü değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi, Lordlar Kamarası’nın yargı yetkisinin sona erdirilmesidir. Lordlar Kamarası, kuvvetler ayrılığı ilkesine uygun olarak sadece yasama yetkisine sahip kalmıştır. Anayasal Reform Kanunu’nun III. Bölümüne göre Lordlar Kamarasının yargısal yetkileri, 2009 yılından itibaren faaliyete geçmesi öngörülen Yüksek Mahkeme (Supreme Court) tarafından kullanılacaktır. Değişikliğin gerekçesinde Lordlar Kamarası’nın yasama organı ve yargı organı rollerinin birbirinden ayrılmasının amaçlanmasıyla yargının bağımsızlığı ve kuvvetler ayrılığı ilkelerinin hayata geçirilebileceği belirtilmektedir (Yanık, 2008:40).

Impeachment, İngiltere’de parlamenter hükümet rejiminin kurumsallaşmasıyla yerini siyasal sorumluluğa bırakmış ve 19. yüzyılda işlevini kendiliğinden yitirmeye başlamıştır. Bununla birlikte Impeachment halen teorik olarak varlığını sürdürmekle beraber en son Impeachment uygulaması 1805 tarihinde yapılmıştır (Çam, 1981:59).

1.3.1.2. Amerika Birleşik Devletleri

ABD’de Başkan ve üst düzey kamu görevlilerinin kişisel suçların dolayı yargılanmaları, genel yetki kurallarına göre genel yetkili soruşturma ve kovuşturma

organlarınca yapılmaktadır. Ancak Başkan, Federal Hakimler ve bazı üst düzey kamu görevlileri, “İmpeachment” uygulaması neticesinde, “Temsilciler Meclisi” tarafından suçlanıp Senato tarafından görevden alınabilir veya kamu haklarından yoksun bırakılabilirler (Şahin, 2001:1 ve 61).

İngiltere’den iktibas edilen “İmpeachment” ABD’de halen uygulanmaktadır. İmpeachment ayrıca bazı Latin Amerika ülkelerinde de uygulanmaktadır. Kamu görevlisinin suçlandırılmasından sonra yargılama yeri olan Senato, hürriyeti bağlayıcı ceza veremeyecek olup sanığın görevine son verebilir veya kamu haklarından yoksun bırakılabilir. Sanık İmpeachment yargılaması dışında genel ceza mahkemelerince de yargılanır. Sanık İmpeachment yargılamasında beraat etse bile genel ceza mahkemesinde cezalandırılabilir. Senatonun yargılama sonucu verdiği kararlar kesindir.

ABD Anayasası’na göre İmpeachment yargılamasına federal memurlar tabidir. Milletvekilleri bu kapsamın dışında kalır (Şahin, 2001:65).

İmpeachment’ta sadece vatana ihanet, rüşvet ve diğer ağır cürümlerden dolayı Senato’da yargılama yapılacaktır. Dikkat çeken başka bir husus Başkan’ın suçlandırılması sırasında yargılama devam ederken görevine devam etmesidir. Başkan ancak yargılama sonrası suçlu bulunursa görevini bırakır. Anayasa’nın yürürlüğe girdiği 1789’dan bugüne kadar yaklaşık 70 İmpeachment soruşturmasında Temsilciler Meclisi tarafından 17 kamu görevlisi hakkında suçlandırma yapılmış olup, bunların 55 tanesi Federal Hakimlerle ilgilidir. Amerikan Anayasası’nın kurucularından Hamilton’a göre öngördükleri İmpeachment kurumunun gerçek ruhunun kamu adına görev yapanların kamu temsilcileri tarafından soruşturulması olduğunu ve kamu adına soruşturma görevini kamunun temsilcilerinden daha iyi, hiç kimsenin yapamayacağını ifade eder (Yanık, 2008:41-44).

1.3.1.3. İrlanda

İrlanda Anayasası’na göre devlet başkanı görevini kötüye kullanması halinde meclislerden birinin en az 30 üyesinin yazılı istemiyle yapılacak öneri üzerine aynı meclisin üye tam sayısının üçte iki oy çokluğuyla alacağı kararla suçlandırılır, ancak

araştırma ve yargılama diğer meclisçe yapılır. Başkanın savunma yapma hakkı vardır. Diğer meclis de başkanı üçte iki oy çokluğuyla suçlu bulursa Başkan görevden alınmış olur.

1.3.1.4. Brezilya

Brezilya Anayasası'na göre Başkan 85. maddede sayılan görev suçlarından sorumludur. Anayasa'nın 86. maddesine göre ise, devlet başkanı Temsilciler Meclisinin üçte ikisinin oyuyla suçlandırılır ve görev suçları nedeniyle Federal Senato'da yargılanır.

Brezilya'nın ilk kadın Devlet Başkanı olan Dilma Rousseff, 12 Mayıs 2016'da Senato'da yapılan oylama sonucu bütçe açığını saklamak için mali kuralları ihlal etmek suçlamasıyla yargılanması kabul edilip geçici olarak görevden uzaklaştırılmıştır.

1.3.1.5. Kazakistan

Kazakistan'daki uygulamada Cumhurbaşkanı devlete ihanetle itham edilirse Meclisçe görevden alınabilir. Cumhurbaşkanı hakkında meclis üye tam sayısının üçte birinin teklifi ve salt çoğunluğunun kararıyla soruşturma başlatılırsa bunu incelemek için Senato bir soruşturma komisyonu kurar ve komisyonun raporu üzerine suçlamayı salt çoğunlukla Parlamento'nun birleşik toplantısına getirir. Parlamentoda suçlama dörtte üç çoğunlukla kabul edilirse suç sabit olur.

1.3.2. Temyiz Mahkemesi Sistemi Uygulamaları

Temyiz Mahkemesi sistemini uygulayan ülkelerde Yüce Divan görevi için özel bir yargılama merciine gerek görülmeyip bu görevi Temyiz Mahkemesi yerine getirmektedir. Bu uygulamaya sahip Portekiz, Romanya, İspanya gibi bazı ülkelerde Anayasa Mahkemesi olmasına karşın bu görev temyiz Mahkemesi'ne verilmiş, diğer bazı ülkelerde ise Temyiz Mahkemesi tek yüksek mahkemedir.

1.3.2.1. Portekiz

Cumhurbaşkanı görevini yerine getirirken işlediği suçlar için Yüksek Mahkeme tarafından yargılanır. Cumhurbaşkanı hakkında dava açılabilmesi için meclis üye tamsayısının en az beşte biri çoğunluğundaki milletvekilinin başvuru yapması gerekip, meclis üye tamsayısının üçte iki çoğunluğundaki milletvekilinin suçlandırmasıyla Cumhurbaşkanı yüksek mahkemeye sevk edilir. Göreviyle ilgili olmayan suçları bakımından Cumhurbaşkanı görev süresi bittikten sonra genel mahkemelerde yargılanır. Hükümet üyeleri ise ağır suçlamalarda Meclis tarafından görevden uzaklaştırılır (Kanadoğlu, 2004:194). Yüksek Mahkeme durumundaki Yargıtay Yüce Divan görevini üstlenmiştir (Aslan, 1999:47).

1.3.2.2. Belçika

Belçika Anayasası'nın 103. maddesine göre bakanlar hakkındaki görev suçları nedeniyle itham yetkisi Mecliste olup yargılama için özel bir Yüce Divan öngörülmemiştir. Yüce Divan görevi bir Başkan ve bir Başkan yardımcısı ve 24 üyeden oluşan Yargıtay'ca yürürlükteki yasalara göre yerine getirilir (Aslan, 1999:33). Bakanları görev suçlarından dolayı Temsilciler Meclisi suçlandırır. Kral'ın sorumluluğu bulunmayıp sorumluluk tamamen bakanlara aittir (Yanık, 2008:46).

1.3.2.3. Romanya

Devlet başkanı hakkında ancak yüksek ihanet nedeniyle Parlamento tarafından üçte birinin kararıyla soruşturma açılır ve ancak üyelerin üçte iki çoğunluğunun kararıyla Başkan suçlandırılabilir. Yüce Divan görevini Yargıtay üstlenmiş olup Devlet Başkanını, Başbakanı ve bakanları yargılama yetkisi vardır. Romanya Anayasası'nın 108. maddesine göre Başbakan ve bakanların göreviyle ilgili suçları nedeniyle işleyecek ceza sorumluluğu mekanizmasını sadece Temsilciler Meclisi, Senato ve Başkan başlatabilir. Yargılama yine Yargıtay'da yapılır.

1.3.3. Özel “Yüce Divan Mahkemesi” Sistemi Uygulamaları

Bazı ülkelerde Yüce Divan görevi bu amaçla oluşturulmuş özel mahkemelerce yerine getirilmektedir. Bu sistem Fransa, Polonya ve Yunanistan ile örneklendirilebilir.

1.3.3.1. Fransa

Görevini ifa ederken sadece vatana ihanetten sorumlu olan Cumhurbaşkanı hakkında dava açılabilmesi için her iki meclisin mutlak çoğunlukla karar alması gereklidir. Bu davada karar merci, Millet Meclisi ve Senato’nun altı yıl için eşit sayıda seçtiği üyelerden oluşan Yüce Divan (Yüksek Adalet Divanı)’dır. 1993 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle daha önce Cumhurbaşkanı ile aynı hükümlere tabi olan bakanlar kurulu üyelerinin cezai sorumluluğu hakkında yeni bir düzenleme öngörülmüştür. Buna göre bakanların görev suçlarından dolayı cezai sorumlulukları hakkında hüküm vermek üzere bir Cumhuriyet Adalet Divanı oluşturulmuştur. Bu Divan 15 üyeden oluşup 12 üyesi Millet Meclisi ve Senato tarafından, Millet Meclisi için her genel seçim sonrasında, Senato için ise her üçte bir yenileme seçiminden sonra eşit sayıda olmak üzere kendi üyeleri arasından seçilmektedir, diğer üç üye ise Yargıtay’dan gelen yargıçlardır. Bir bakanın görev sırasında işlediği suçla zarar gördüğünü iddia eden herkes, İtiraz Komisyonu’na şikayetini bildirebilir. Komisyon, şikayeti yerinde görürse Cumhuriyet Adalet Divanı nezdinde dava açması için dosyayı Yargıtay Başsavcısına gönderir. Komisyon üyelerinin beş yıl gibi uzun bir süre için seçilmesi ve yüksek yargı kuruluşlarının üyesi olmalarının verdiği teminat, soruşturmanın siyasal etki altında kalmasını engellemekte ve adil bir şekilde neticelenmesini sağlamaktadır. Ayrıca Yargıtay Ceza Genel Kurulu Cumhuriyet Adalet Divanı kararlarına karşı Kuruluş Kanunuyla temyiz mercii olarak ön görülmüştür (Kanadoğlu, 2004:195-196).

1.3.3.2. Polonya

Polonya’da Anayasa Mahkemesi olmasına rağmen Polonya Anayasası’nın 131. maddesine göre, devlet başkanı Yüksek Mahkeme tarafından yargılanır. Anayasa’nın

156. maddesine göre ise Başbakan ve bakanlar da görevleriyle ilgili suçları nedeniyle Yüksek Mahkemede yargılanırlar. Ulusal Banka Başkanı, Yüksek Saray Kontrol Başkanı, Ulusal Radyo ve Televizyon Komisyonu üyeleri ve Genelkurmay Başkanı da Yüksek Mahkeme’de yargılanır. Polonya’da Yüce Divan’ın yetkileri görüldüğü gibi oldukça geniş tutulmuştur.

1.3.3.3. Yunanistan

Yunanistan Anayasası’nın 86. maddesine göre Yüce Divan görevini 12 hakimden oluşan özel bir mahkeme yapmaktadır. Anayasanın 49. maddesine göre Devlet Başkanı kasten anayasayı ihlal ve yüksek ihanet dışında göreviyle ilgili eylem ve işlemlerinden sorumlu tutulamaz. Ayrıca yine Anayasa’nın 86. maddesine göre bakanlar görevlerinden ayrılmış olsalar bile Parlamento onları Yüce Divan’a gönderebilir (Yanık, 2008:52-53).

1.3.4. Anayasa Mahkemesi Sistemi Uygulamaları

Bu sistemde Yüce Divan görevini Anayasa Mahkemesi yerine getirir. Karşılaştırmalı hukukta Yüce Divan görevi genellikle Anayasa Mahkemeleri tarafından yerine getirilir (Tunç, 1997:50). Bu sistem kaynağını Avusturya Anayasa Mahkemesi modelinden almaktadır. Bu modelde anayasa yargısı özel kurulan bir Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmaktadır. Kıta Avrupası modeli de denilen bu model Avrupa modeli ve Avrupa-Amerika Karma modeli olarak ikiye ayrılır. Avrupa Anayasa Mahkemesi modelini uygulayan dünyada 52, Avrupa-Amerika Karma modelini benimseyen 5 ülke bulunmaktadır. Avrupa’da ise Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 26 ülke, Avrupa Anayasa Mahkemesi modelini kabul etmiştir (Özbudun, 1993:159).

1.3.4.1. İtalya

Yüce Divan sistemimizin esin kaynağı olan İtalya Yüce Divan sistemine göre bu görevi Anayasa Mahkemesi yapmaktadır (Yanık, 2008:54). Anayasa Mahkemesine Devlet Başkanı ve bakanlarla ilgili olarak yargılama yetkisi verilmiştir. İtalyan

Anayasa Mahkemesinin bu yetkisi ülkemiz Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan yetkisiyle benzer olmasına rağmen İtalyan Anayasa Mahkemesi'ne sadece adli ve idari yargıya mensup hakimler, hukuk fakültesi profesörleri ve meslekte en az fiilen 20 yıl çalışmış avukatlardan oluşabileceği öngörülmüştür. İtalyan Anayasa Mahkemesi üçte biri Cumhurbaşkanı, üçte biri Parlamento tarafından ve üçte biri de adli ve idari yüksek hakimler arasından oniki yıl için seçilen 15 hakimden oluşur. Başkan kendi üyeleri arasından seçilir (Arslan, 1999:31). İtalya Anayasası'nın 135. maddesinin son fıkrasına göre İtalya sistemine özgü bir Yüce Divan uygulaması var olup buna göre Yüce Divan heyetine her yasama döneminde parlamento tarafından vatandaşlar arasından seçilen 16 üye de katılır. Bu katılımıla yargılama demokratik olarak güçlendirilmek istenmiştir (Yanık, 2008:55). Mahkemeye vatandaşlar arasından seçilen bu üyelere bir seçildikten sonra seçilme yeterliliğini kaybeder veya durumları mahkeme üyeliğiyle bağdaşmaz hale gelirse, mahkeme yalnız asli üyelerin katılacağı bir toplantıda bunların üyeliğinin sona erdiğini kararlaştırır (Arslan, 1999:32).

İtalya Anayasası'nın 90 ve 96. maddelerin göre Cumhurbaşkanı vatana ihanet ve Anayasa'yı ihlal suçlarından dolayı, Başbakan ve bakanlar ise her türlü görev suçlarından dolayı Parlamento'nun salt çoğunluğu ile verilecek bir kararla suçlandırılabilir. Yüce Divan'da savcılık görevini Parlamento'nun kendi mensupları arasından seçilecek bir veya birkaç üye yerine getirir (Arslan, 1999:32). Yüce Divan'da yapılan yargılamada yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapılır ve karar verilir. Anayasa Mahkemesi kararları kesindir ancak hükümden sonra yeni deliller ortaya çıkarsa mahkeme yargılamanın yenilenmesine karar verebilir. İtalya'da 1989 yılında Yüce Divan sisteminde köklü değişiklikler yapılmıştır. Değişiklikten önce bakanlar görev suçlarından dolayı Parlamento'nun suçlandırmasıyla Yüce Divan'da yargılanırken değişiklikten sonra görevlerinden ayrılmış olsalar bile bakanları yargılama yetkisi genel mahkemelere verilmiştir (Yanık, 2008:56). Anayasa Mahkemesi Yüce Divan olarak yargılama yaparken aksine hüküm yoksa Ceza ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanır (Arslan, 1999:33).

1.3.4.2. Avusturya

Avusturya’da Kıta Avrupası Anayasa Yargısı modelinin ilk örneği olarak Yüce Divan görevi Federal Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmektedir. Devlet başkanı Parlamento tarafından sadece anayasayı ihlal suçu nedeniyle suçladırılabilir. Cumhurbaşkanı’na karşı bu davanın açılabilmesi için Ulusal Meclis ve Federal Konsey üyelerinin en az yarısının katılımı ile kullanılan oyların üçte iki çoğunluğu gereklidir (Kanadoğlu, 2004:194).

Avusturya Anayasası’nın 147. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, bir Başkan ve bir Başkan yardımcısı ile on iki asıl ve altı yedek üyeden oluşmaktadır. Anayasa Mahkemesi üyelerinin tamamı devlet başkanı tarafından atanmaktadır. Anayasa Mahkemesi üyesi olabilmek için hukuk veya siyasal bilgiler fakültesi mezunu olup mesleği ile ilgili bir işte en az 10 yıl çalışmış bulunmak ve milli meclis, federal konsey, federal hükümet veya bir federe devlet hükümeti üyesi olmamak gerekmektedir. Uygulamada Mahkeme üyeleri, idari memurlar, profesörler, hakimler ve hukuk mesleğinden diğer kişiler arasından seçilmektedir. Anayasa, Anayasa Mahkemesi üyelerinin esas mesleklerini icra etmelerine izin vermektedir. Bu düzenleme hakimlerin pratik deneyimlerinden de yararlanmak amacıyla getirilmiştir. Ancak memurlar görevlerine devam edemezler (Tunç, 1997:121).

1.3.4.3. Almanya

Almanya’da üst düzey bütün kamu görevlilerin yargılanması için özel bir Yüce Divan mahkemesi bulunmamaktadır (Öztürk, 1995:65). Federal yasaları kasten ihlal eden Cumhurbaşkanı’nı yargılamakla görevli Federal Anayasa Mahkemesi Federal Meclis ile Federal Konsey’in üçte iki çoğunlukla ve eşit sayıda seçtiği her biri sekiz üyeden oluşan iki daireden meydana gelir. Mahkeme üyelerinin tamamının hukukçu olması gerekmektedir (Yanık, 2008:59).

1949 tarihli Federal Almanya Anayasası’nın 61. maddesine göre, Devlet Başkanı aleyhine, Anayasayı veya bir federal kanunu kasten ihlal etmesi nedeniyle Federal Meclis üyelerinin dörtte birinin teklifi ve üçte ikisinin verdiği kararla yargılanması için Anayasa Mahkemesi’nde anayasa davası açılabilir.

Anayasa’da öngörülmediği için, Bakanlar aleyhine anayasa davası açmak mümkün değildir. Bakanlar açısından yetkili mahkeme Yüksek Eyalet Mahkemesi’dir (Öztürk, 1995:65). Anayasa’nın 98. maddesine göre de federal yargıçlardan biri Federal Anayasa’yı ya da Federe Devletler’in anayasal düzenini ihlal etmesi durumunda, Federal Meclis üyelerinin salt çoğunlukla alacağı bir kararla, Anayasa Mahkemesi’nde dava açılabilir (Tunç, 1997:137). Bu kişiler için, açılan dava bir ceza davası olmayıp yargılama neticesinde suçun sabit görülmesi halinde bu kişiler görevden geçici ya da sürekli olarak el çekilir ya da yargıça başka bir göreve nakline veya emeklilik listesine alınmasına karar verilir (Öztürk, 1995:65).

1.3.4.4. Güney Kore

Güney Kore’de 9 üyeden oluşan; bunların altısının asıl, üçünün ise yedek üye olarak görev yaptığı Yüce Divan üyelerini, üçünü Devlet Başkanının, üçünü Millet Meclisinin, diğer üçünü de Yüksek Mahkemenin gösterdiği adaylar arasından Devlet Başkanı seçer. Anayasanın 111. maddesi ile Anayasa Mahkemesi Kanunu’nun 48. maddelerine göre Anayasa mahkemesi Devlet Başkanını, Devlet Konseyi üyelerini, bakanları, Anayasa Mahkemesi üyelerini, hakimleri ve diğer bazı üst düzey kamu görevlilerini görevleriyle ilgili suçlarından dolayı yargılama yetkisine sahiptir (Tunç, 1995:292-293).

Devlet Başkanı’nın suçlandırılabilmesi için Millet Meclisi üyelerinin çoğunluğunun teklifi ve üçte ikisinin teklifi kabulü gerekir. Diğer kamu görevlileri için ise Meclisin üçte birinin teklifi ve salt çoğunluğunun kabulü gerekmektedir. Meclis kararıyla suçlanan kamu görevlileri ile ilgili işlemlerin tamamlanarak Anayasa Mahkemesine iletilmesi için Meclis içinde bir Yüce Divan komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon Meclisin Yüce Divan yargılamasına ilişkin kararını sanığın yargılanması istemiyle Anayasa Mahkemesi’ne iletince Yüce Divan yargılaması başlamış olur (Arslan, 1999:35). Yargılanan kamu görevlisi yargılama sonuçlanıncaya kadar bu görevini yürütemez. Ayrıca Yüce Divan yargılaması ilgili kamu görevlisinin hukuki ve cezai diğer sorumluluklarını sona erdirmez. Yüce divan yargılamasından beraat eden görevli, kararın verilmesinden itibaren beş yıl geçmedikçe kamu görevi yürütemez. Suçlanan kamu görevlisi eğer Yüce Divan

yargılaması kendisine bildirilmeden önce görevinden istifa ederse Anayasa Mahkemesi yargılama talebini reddeder (Yanık, 2008:62).

1.3.4.5. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KKTC Anayasası'nın 143. maddesine göre bir başkan ve yedi üyeden oluşan Yüksek Mahkeme (Anayasa Mahkemesi) anayasaya uygunluk denetimi görevinin yanında Yüce Divan, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi görevlerini de yerine getirmektedir. Yüksek Mahkeme üyelerinin tamamı Yüksek Adliye Kurulu tarafından atanmakta ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmaktadır (KKTC Anayasası, m. 143-144).

Yüksek Mahkeme bir başkan ve dört üye ile toplanarak Anayasa mahkemesi olarak görev yapar ve yürürlükteki mevzuat çerçevesinde Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve bakanları görevleriyle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Verilen karar kesin olup savcılık görevini Başsavcı veya Başsavcı yardımcısı yerine getirir (Arslan, 1999:34).

Cumhurbaşkanı göreviyle ilgili işlemlerden sorumsuzdur. Cumhurbaşkanı'nın Başbakan ve bakanlarla birlikte yaptığı işlemlerden Başbakan ve ilgili bakan sorumludur (Yanık, 2008:63). Cumhurbaşkanı ancak vatan hainliği ile itham edilip yargılanabilir. Bu durumda Cumhurbaşkanı beraat edinceye kadar görevine devam edemez (Arslan, 1999:35). Yargılama sonucunda suçlu bulunan Cumhurbaşkanı'nın görevi sona erer, eğer suçsuz olduğu anlaşılırsa görevine yeniden dönebilir (Yanık, 2008:64).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK ANAYASA HUKUKU'NDA YÜCE DİVAN

2.1. GENEL OLARAK ANAYASA YARGISI VE ANAYASA MAHKEMESİ

Günümüz modern devletlerinin hukuksal yapısı anayasa temeli üzerine kurulur. Anayasa devletin niteliğini ve temel kurallarını, temel hak ve özgürlükler ile kamu yetkisinin sınırlarını ve kullanılma koşullarını düzenleyen emredici kurallar bütünüdür.

İlk kez Aristoteles tarafından kullanılan Anayasa sözcüğü, çağdaş anlamda Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau'nun geliştirdikleri toplum sözleşmesi ve doğal hukuk öğretisiyle anlam kazanmıştır.

İlk anayasal belgeler mutlak iktidarın yetkilerini sınırlamak için getirilmiştir. 1215 tarihli Büyük Özgürlük Fermanı (Magna Carta Libertatum), 1628 tarihli Haklar Dilekçesi (Petition of Rights), kişinin hakim kararı olmaksızın tutuklanmasını önleyen Habeas Corpus Act (1679), 1688 tarihli Haklar Bildirgesi (Bill of Rights), Virginia Haklar Bildirgesi, Vestfalya Andlaşması (1648), Viyana Nihani Senedi (1815) en önemli anayasal belgelerdir. Osmanlı İmparatorluğunda padişahla ayan arasında yapılan 1808 tarihli Sened-i İttifak; Gülhane Hatt-ı Hümayünü; 1856 tarihli Islahat Fermanı da bu tür belgelerdendir. Bu anayasal belgelerin tümünde kişinin temel hak ve özgürlüklerinin mutlak otorite karşısında korunması amacı güdülmüştür (Aliefendioğlu, 1997:21-23).

Doğal hukuk öğretisinin anayasal belgelerde ve anayasalarda yer almaya başlaması “anayasanın üstünlüğü” ve “hukuk devleti” ve “demokrasi” kavramlarının gelişimine neden olmuştur. Anayasanın üstünlüğü görüşü, Anayasaya uygunluğun sağlanması düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Kelsen hukuk kurallarının normatif değerlere ve her alt normun üst norma dayanması ve uygun alması, bir hukuk sisteminin en üstünde toplumun önemli bir çoğunluğunun benimsediği varsayılan anayasanın bulunması gerektiğini ileri sürerek Anayasaya uygunluğun yargı yoluyla

ve özellikle konusunda uzmanlaşmış Anayasa Mahkemesi tarafından sağlanması görüşünün güçlenmesine kaynaklık etmiştir (Aliefendioğlu, 1997:25). Kelsen'e göre hukuk kuralları hiyerarşik düzen halinde bir piramit oluşturur. Piramitin en üstünde Anayasa bulunmakta, bunu kanunlar, tüzükler, yönetmelikler ve diğer mevzuat takip etmektedir. Kelsen'e göre bu kademeli hukuk düzeninde üst kural kendini altındaki kuralların geçerlilik nedenidir. Başka bir ifadeyle alt kural varlığını ve gücünü üstündeki kuraldan alır. Bu, hukuk kurallarını yürürlüğe koyan veya bunları uygulayan her bir derecedeki organın, meşru ve geçerli kural ortaya koymak ve uygulamak istiyorsa bir üstte bulunan kurala uygun davranması anlamına gelmektedir. Bu bakış açısında, anayasa yargısının dayandığı nokta, hukuk normları hiyerarşisidir. Üst kademedeki kurala uygunluk denetiminin yapılabilmesi için de yazılı, hatta katı anayasanın varlığı zorunludur. Aksi, anayasaya uygunluk denetiminin dayanağını oluşturan üst kural kavramının varlığını yok eder. Üst kuralın bulunmadığı bir hukuk düzeninde hangi kuralın neye uygun olacağı belirsizleşeceğinden denetim de söz konusu olamaz. Dolayısıyla yazılı ve katı anayasaların bulunduğu bir hukuk düzeninde anayasanın üstünlüğü ve buna bağlı olarak bağlayıcılığı anayasaya uygunluk denetiminin hukuksal temelini oluşturur (Tanör, Yüzbaşıoğlu, 2014:470).

Anayasa yargısının dayandığı bir diğer temel ilke, hukuk devleti ilkesidir. Yakın tarihimize kadar hukuk devleti deyiminden yürütme organının kanunlara bağlılığını sağlayacak denetim anlaşılmaktaydı. Çünkü tarihi süreç içinde özgürlük mücadelesi hep monarka karşı yapılmış, parlamentolar monarka karşı özgürlükleri koruyucu işlev üstlenmişti. Böyle olunca da, parlamentonun çıkardığı kanunlar özgürlüklerin en büyük güvencesi ve dolayısıyla da özgürleşmek demektir. Bu anlayışta hukuk devleti, kanun devleti ile özdeşleşiyordu. Oysa yine tarihi süreç içinde parlamentolardaki geçici çoğunlukların çıkardığı kanunlarla da özgürlükler çiğnenmiş, baskı yönetimleri kurulabilmiş, hatta çoğunluğun baskısı baskıların en tehlikelisi ve korkuncu olabilmiştir. Bu da özgürlüklerin güvenceli olabilmesi için kanun devletinin yeterli olmadığını, parlamentonun çıkardığı kanunların da denetlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Teziç, 2006:171-172).

Dolayısıyla artık sadece yürütme organının değil yasama organının da uyması gereken hukuk kurallarına ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece devletin bütün organları

hukukla sınırlanmış olacaktır. Günümüzde anayasalar; bireylerin temel hak ve özgürlüklerini teminat altına alan, bunun için de devletin tüm organlarının kuruluşunu görev ve yetkilerini ve bunların sınırlarını belirleyen hukuk kurallarıdır (Tanör, Yüzbaşıoğlu, 2014:470).

Hukuk devletin hakim olduğu ülkelerde yasaların, anayasaya uygunluğunun sağlanmasında siyasal denetimden çok yargı denetimine tabi tutulmaları giderek güçlenen bir eğilim haline gelmiştir. Yargısal denetimin ilk uygulaması, 19. Yüzyılın başında anayasada bulunmamasına rağmen Amerika’da ortaya çıkmıştır. Başkan John Marshall başkanlığında toplanan Federal Yüksek Mahkeme 1803 tarihli Marbury V. Medison kararıyla yasaların Anayasaya uygunluğunun yargısal denetim yolunu açmıştır. Marbury V. Medison kararı; “Hukuk kuralları arasında bir hiyerarşi vardır”, “ Anayasa öteki yasaların üstünde yer alır” ve “Bir yasanın Anayasa ile çatışması durumunda yasa geçerliliğini yitirir” şeklindeki üç ilkeye dayanıyordu. Yasa, Anayasaya aykırı ise geçersizdir, hakimi bağlamaz. Mahkeme bu yasayı uygulamayla zorunlu tutulamaz. Bu denetimin yapılması sadece bir hak değil aynı zamanda görevdir (Aliefendioğlu, 1997:33).

Anayasaya uygunluğu sağlamanın şüphesiz en etkili yolu denetimin yargı tarafından yapılmasıdır. Anayasa Yargısı dar anlamda, anayasaya uygunluk denetiminin yargı yoluyla yapılmasının usul ve esaslarını gösterir (Aliefendioğlu, 1997:37). Ancak geniş anlamda, yargı denetimi anayasaya uygunluk denetimi yanında bazı devlet organları arasında oluşabilecek uyuşmazlıkların çözümü, devlet organları arasındaki yetki ihtilaflarının giderilmesi, bazı üst düzey kamu görevlilerinin görev suçları ile ilgili yargılanması ve siyasi partiler, seçimler ile halk oylamalarının denetimi gibi kimi anayasal sorunların da yargısal usullerle karara bağlanarak çözümlenmesi bu kavram içinde düşünülmüştür (Tunç, 1997:33). Örneğin Alman Anayasa Mahkemesi anayasa uygunluk denetimi yanında federal devlet sisteminden doğan bazı uyuşmazlıkları çözümlemeye temel hakların kaybı konusunda karar vermeye, Anayasaya aykırı partileri belirlemeye, bazı konularda anayasa yorumu yapmaya yetkilidir. Fransa, Portekiz, Bulgaristan ve Romanya Anayasaları, Anayasa Yargısı organlarına ayrıca Cumhurbaşkanı ve milletvekilleri seçimlerinin denetimiyle ilgili görevler vermiştir (Aliefendioğlu, 1997:38).

Türkiye’de genel olarak Anayasa yargısı dar anlamda kabul edilmiş olmakla birlikte, Anayasa Mahkemesi siyasi partilerin mali denetimine, siyasi partilerin kapatılmasına, milletvekillerin dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin işlere de bakmakta ve gerektiğinde Yüce Divan olarak çalışmaktadır (Aliefendioğlu, 1997:38).

Ülkemizde Anayasa Yargısının gelişimi Kıta Avrupası’yla paralellik göstermiştir. 1921 ve 1924 Anayasası dönemlerinde kuvvetler birliği öngörüldüğünden böyle bir denetim mekanizmasından söz edilemezdi. Kaldı ki 1924 Anayasası kanunları yorumlama yetkisini bile yasama organına vermişti. Bir tepki anayasası olan 1961 ise parlamentonun anayasa uygunluğunu denetleyecek bir organ olan Anayasa Mahkemesi’ni hukukumuzda getirmesiyle Türkiye’de anayasa yargısı dönemi başlamış oldu.

Gerek 1961, gerekse 1982 Anayasalarında Anayasa Mahkemesi’ne asli görevi olan Anayasa Yargısı yanında bazı görevler de verilmiştir. Anayasa’nın 148. maddesine göre; “*Anayasa Mahkemesi, kanunları, kanun hükmünde kararnameleri, Meclis İçtüzüğünü şekil ve esas, Anayasa değişikliklerini ise şekil bakımından Anayasa’ya uygunluğunu inceler ve denetler*” (Anayasa, m. 148). 1961 Anayasası’nın 147. maddesinin ilk şeklinde Anayasa değişikliklerinin sadece şekil bakımından incelenebileceği şeklinde bir kısıtlama yoktu. Söz konusu madde 1971 tarihinde Anayasa değişikliklerinin de sadece anayasada gösterilen şekil şartlarına uygunluğunu denetler biçiminde değiştirilmiştir. Anayasa’nın 152. maddesine göre; “*Bir davaya bakmakla görevli mahkeme uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini Anayasa’ya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasını ciddi bulursa, bu aykırılık iddiasını ön inceleme yaparak davayı geri bırakır*” (Anayasa, m. 152).

Anayasa Mahkemesi de mahkemelerce kendisine bu şekilde intikal ettirilen dava dosyalarını yine aynı madde gereğince karara bağlamakla yükümlüdür. Anayasa Mahkemesi’nin kararları herkese karşı etkilidir.

Anayasa’nın 148. maddesinde 12 Eylül 2010 tarihli halkoylamasına sunulan 07.05.2010 tarih ve 5982 Sayılı Kanunla değiştirilmiş olan haline göre Anayasa

Mahkemesine bireysel başvuru yapılması mümkün olmuştur. Maddenin eski haline göre Anayasa Mahkemesi'nin böyle bir görev ve yetkisi yoktu.

Yine Anayasa'nın 148. maddesinde 12 Eylül 2010 tarihli halkoylamasıyla onaylanan 07.05.2010 tarih ve 5982 Sayılı Kanunla değiştirilen haline göre;

Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanını, TBMM Başkanı'nı, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyeleri, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekillerini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargulamak yetki ve görevine sahiptir. Genelkurmay başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar (Anayasa, m. 148).

Yüce Divan'da savcılık görevini Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Başsavcivekili yerine getirir. Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılması mümkün hale gelmiştir. Genel Kurulun yeniden inceleme neticesinde verdiği kararlar kesindir. Maddede yapılan değişiklikten önce Yüce Divan kararları kesin kararlardır.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla yargılama yaparken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve karar verir. Yüce Divanda yargılama usulüne Anayasa ve 6216 sayılı Kanunun bu konudaki özel hükümleri dışında Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uygulanır (Gözler, 2015:418).

Anayasa'nın 69. maddesinin dördüncü fıkrasına göre; “*Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır.*” (Anayasa, m. 69/4).

Anayasa'nın 69. maddesinin üçüncü fıkrasına göre;

Siyasi partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesince siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştay'dan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir (Anayasa, m. 69/3).

Anayasa'nın 85. maddesine göre;

Yasama dokunulmazlığının veya milletvekilliğinin düşmesine 84. maddesin birinci, üçüncü veya dördüncü fıkralarına göre karar verilmiş olması halinde, Meclis Genel Kurulu kararın alındığı tarihten başlayarak yedi gün içinde kaldırılmasına

karar verilmiş olması halinde, Meclis Genel Kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili kararın Anayasaya, kanuna veya içtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptal istemini on beş gün içerisinde kesin karara bağlar (Anayasa, m. 85).

Anayasa'nın 158. maddesinin 2. fıkrasına göre; *“Uyuşmazlık Mahkemesinin başkanlığını Anayasa Mahkemesince kendi üyeleri arasından görevlendirilen üye yapar.”* (Anayasa, m. 158).

Son olarak da Anayasa'nın 148. maddesinin son fıkrasına göre; *“Anayasa Mahkemesi kendisine Anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirir.”* Burada Anayasa, Mahkemenin Yasama Organı karşısında bağımsızlığına uygun olarak, kolaylıkla çalışmasını amaçlamıştır. Bu kuralı Anayasa'nın 146/son maddesindeki *“Anayasa Mahkemesi üyeleri asıl görevleri dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar”* kuralı tamamlamaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin kendi başkan ile başkanvekilini seçmesi, kendi içtüzüğünü yapması, bir üyenin görevini sağlık sorunları nedeniyle yerine getirememesinden ötürü üyeliğinin sona ermesine karar vermesi, Anayasa Mahkemesi'nin olağan görevlerine örnek olarak verilebilir.

Yüce Divan kurumunu doğru tartışıp sağlıklı neticeye ulaşmak için ülkemizde bu görevi yerine getiren Anayasa Mahkemesi'nin statüsünü ve yapısını ayrıntılı şekilde ortaya koymak gerekmektedir.

2.2. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN STATÜSÜ

Yüce Divan görevini yerine getiren Anayasa Mahkemesi'nin statüsünün belirlenmesi gerekir. Yüce Divan ile ilgili sorunları doğru belirlemek ve bunlara doğru çözüm önerileri sunabilmek aynı zamanda Anayasa Mahkemesi ile diğer yüksek mahkemeler arasındaki ilişkinin de doğru biçimde ortaya konulması ile ilgilidir.

Karşılaştırmalı hukuka baktığımızda Kıta Avrupası Anayasa Hukuku'nda Anayasa Mahkemesi'nin “anayasal organ” olduğu konusunda hem uygulamada hem öğretide genel bir kabulün var olduğu söylenebilir. Özellikle Almanya, Polonya ve Macaristan Anayasa mahkemelerinin anayasal statüleri ve uygulamalarına bakıldığında, örneğin Macaristan Anayasa Mahkemesi idari işlemler dahil tüm hukuksal işlemleri denetleme yetkisine ve doğrudan veya dolaylı olarak yasa yapım

sürecine müdahale etme yetkisine sahiptir (Erdoğan, 2005:5). Alman öğretisinde de Alman Anayasa Mahkemesi'nin özel bir anayasal organ olduğu kabul edilmektedir (Yanık, 2008:69). Polonya ve Çek Anayasa Mahkemeleri'nin de bir anayasa organı olduklarına şüphe yoktur (Erdoğan, 2005; 16).

Anayasa Mahkemesi'nin kurumsal görüşlerini açıklayan bir raporda 1924 Anayasası'na göre egemenlik gücünü yalnız başına kullanan Parlamentonun 1961 yılından itibaren bu gücü Anayasa'da öngörülen esaslara göre “yetkili organlar eliyle” kullanılacağı belirtilmesiyle söz konusu yetkili organların da yasama organına ait egemenlik gücüne ortak olmaya başladıkları, bu yetkili organlardan birisinin de Anayasa Mahkemesi olduğu, ulusal öğretinin bu görüşü genel olarak benimsediği söylenebilir.

Ulusal öğretiye baktığımızda; Kanadoğlu'na göre;

Anayasa Mahkemesi anayasa organı niteliğine sahiptir. Bir anayasa organından söz edebilmek için sadece anayasada zikredilmesi yeterli değildir, bu organın varlığı, statüsü ve önemli yetkileri anayasada düzenlenmelidir. Varlığının gerekliliği ve yetkileri doğrudan doğruya anayasadan kaynaklanan devlet organları anayasa organı olarak anlaşılmalıdır. Meclis, Cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu ile birlikte Anayasa Mahkemesi de tam bir anayasa organıdır. Bunu haklı çıkaran üç farklı neden sayılabilir. Bunlar; (1) Bir bütün olarak görevinin kendine özgülüğü: Bu sayede Anayasa Mahkemesi devletin üst yönetiminde sınırlı da olsa söz sahibidir. Çünkü kararları yasayla düzenlenmiş yaşam ilişkilerine dair değil siyasal karar alma ve yönetimin anayasayla düzenlenmiş alanına ilişkindir. (2) Bu kararların bağlayıcılığı: Anayasa Mahkemesi kararları diğer bütün devlet organlarını, idari makamları, gerçek ve tüzel kişiler bakımından bağlayıcıdır. Bu nedenle de Anayasa Mahkemesi diğer anayasa organları arasında yerini almaktadır. (3) Kuruluşu, yetkileri ile üyelerinin nitelikleri ve hukuki statülerinin 1982 Anayasası'nda ayrıntılı olarak düzenlenmesi de Anayasa Mahkemesi bir anayasa organı olduğuna işaret etmektedir. Hal böyleyken diğer yüksek mahkemeler Anayasada sayılmalarına rağmen anayasa organı sayılmamak gerekir. Bunun bir nedeni görevlerinin büyük oranda Anayasa ile değil yasalarla düzenlenmesi, bir diğer nedeni ise kararlarının etkileri bakımından anayasa hukuku kapsamında devlet iradesinin oluşumunda bir katkılarının olmamasıdır (Kanadoğlu, 2004:3-4).

Özbudun'a göre;

Kanunların Anayasa'ya uygunluğu hakkında hüküm verme yetkisi 1961 Anayasası'ndan farklı olarak 1982 Anayasası'nda sadece Anayasa Mahkemesi'ne verildiğinden 1982 Anayasası “özel mahkeme” sistemini benimsemiştir. Anayasa Mahkemesi'nin bir anayasa organı olarak gösteren gerekçeler şöyle sıralanabilir. (a) Anayasa, Anayasa Mahkemesinin kuruluş, görev ve yetkileri diğer yüksek mahkemeler oranla çok daha ayrıntılı şekilde düzenlemiş kanuni düzenlemeye çok daha sınırlı bir alan bırakmıştır. Anayasa'nın 149/3. Maddesine göre “Anayasa Mahkemesinin kuruluş ve çalışma usulleri kanunla düzenlenir” denilse bile Anayasa hükümlerinin ayrıntılı niteliği dolayısıyla çıkarılan kanunlar büyük ölçüde Anayasa hükümlerini tekrarlar yetinmişlerdir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi'nin statüsünde bir değişiklik yapılması ancak bir Anayasa değişikliği ile mümkündür. (b) Anayasa'ya göre Anayasa Mahkemesi'nin kendi çalışma esaslarını kendi yaptığı içtüzükle düzenleyebilmesi bir bakıma yasama organını çalışmalarını kendi yaptığı içtüzüğe göre yürüteceği hükmünü andırmaktadır. Her iki durumda da böyle bir

yetki “yöntemsel bir bağımsızlığın” bir belirtisi sayılabilir. (c) Anayasa Mahkemesi’nin kararları yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar. (d) Anayasa Mahkemesinin diğer devlet organları karşısındaki bağımsızlığı Anayasa’nın çeşitli hükümleriyle garanti altına alınmıştır. Bir Anayasa Mahkemesi üyesinin üyeliğinin düşmesine mahkeme kendi üye tam sayısının salt çoğunluğuyla karar verir. (e) Anayasa Mahkemesi genel bütçe içinde kendi bütçesi ile yönetilir. Bütçenin birinci derecede ita amirliğini Başkan, ikinci derece ita amirliğini Genel Sekreter yapar. (f) Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin görevlerinden doğan veya görevleri sarsında işledikleri suçlarla şahsi suçları için soruşturma açılması Anayasa Mahkemesi’nin kararına bağlıdır. (g) Uyuşmazlık Mahkemesi’nin başkanlığını Anayasa Mahkemesi’nce kendi üyeleri arasından görevlendiren bir üye yapar. Diğer mahkemelerle Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesinin kararı esas alınır (1982 Anayasası, m. 158; Özbudun, 2003:371-372).

Gören’e göre;

“Anayasa Mahkemesi, Anayasa’nın üçüncü bölümünde yer alan ‘yargı’ başlığı altında ve yüksek mahkemeler arasında sayılmakla birlikte Anayasa Mahkemesi’nin yerine getirdiği fonksiyonun niteliği onun genel yargı teşkilatı dışında özel ve bağımsız bir konum kazanmasını sağlamıştır” (Gören, 1999:269).

Azrak’a göre;

Anayasa Mahkemesini esas itibarıyla bir Anayasa Organı saymak gerekir. Bu görüş şu delillere dayandırılabilir. (a) Anayasa Mahkemesi bütçe ve teşkilatı hususunda bağımsızlığa sahiptir. Mahkeme üzerinde hiçbir bakanlığın idari yetkileri söz konusu değildir. (b) Anayasa Mahkemesi kendi idari işlerini bizzat yürütür. Mahkeme personeli Mahkeme Başkanı veya Genel Sekreter tarafından tayinine ve mahkeme üyelerinin yıllık iznini verme yetkisi Bakan’a değil Mahkeme Başkanı’na ait oluşuna dikkat çekmek gerekir. Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri hakkında olduğu gibi memurları hakkında da görevlerinden doğan ve görevleri esnasında işledikleri suçlardan dolayı ceza kovuşturması bizzat Mahkemece yapılır (Azrak, 1962:653).

Anayasa Mahkemeleri, gerek karşılaştırmalı gerekse ulusal hukukta “anayasanın üstünlüğü” ilkesinden yola çıkarak başta sadece normların Anayasaya uygunluğunu denetleyen bir kurum iken zamanla içtihat yoluyla yeni bir anayasa düzeni yaratmaya kadar varan bir süreç geçirmiştir (Gören, 1999:269). Ulusal hukukta ise Anayasa Mahkemesini 1961 Anayasası döneminde içtihat yoluyla kendisini anayasa değişikliklerini esastan denetlemeye yetkili görmesi ve 1982 Anayasası döneminde vermeye başladığı yürütmeyi durdurma kararları buna örnek verilebilir.

Anayasa Mahkemesi’nin konumunu belirlerken anayasayı oluşturan kurucu iktidarın Anayasa Mahkemesi’ni nasıl konumlandığına da bakmak gerekir. 1982 Anayasasında anayasa yargısı konusunda 1961 Anayasası’ndan farklı bazı düzenlemeler öngörülmüştür. Bu düzenlemeler genel olarak 1961 Anayasası

dönemindeki Anayasa Mahkemesi uygulamalarına tepki amacıyla getirilmiştir. Bu dönemde Anayasa Mahkemesi kendisine Anayasa’da çizilen sınırları aşarak kendi yetki alanını genişletmiştir (Yanık, 2008:72). Anayasa Mahkemesi’nin anayasa değişikliklerini esastan ve şekilde denetleyebileceği konusundaki içtihatlarından sonra bazı yazarlarca “eş kurucu iktidar ” ve ”tali kurucu iktidar” haline geldiği bile ileri sürülmüştür (Kaboğlu,1997:173).

1982 Anayasası, 1961 Anayasası’nın aksine Anayasa Mahkemesi’nin yasama yetkisine ortak olmadığını açıkça ortaya koymuştur. 1982 Anayasası’nın 153/2 maddesinde “*Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal eterken kanun koyucu gibi hareketle yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez*” denilerek Anayasa Mahkemesi’nin sınırları kurucu iktidar tarafından çizilmek istenmiştir. Buradan hareketle 1982 Anayasası nazarında Anayasa Mahkemesi’nin bir anayasa organı olmadığı sonucu çıkarılabilir. 1982 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi önceki tutumunda devam ederek Anayasa ve yasalarda kendisine bu yönde yetki verilmemesine rağmen yasaların yürürlüğünü durdurma yetkisinin olduğuna karar vermiştir. Bazı yazarlar tarafından Anayasa Mahkemesi özgürlükleri sınırlayan militan demokrasi anlayışının bekçisi olarak görülürken, bir kesim ise Anayasa Mahkemesi’ni özgürlükleri korumak için militan demokrasi anlayışı sergileyen bir kurum olarak görmektedir. Ergül’e göre “*Anayasa mahkemesi, “merkez” değerleri savunan elitin, çevreden gelebilecek tehditlere, özellikle de çoğunlukçu demokrasi alanlarında geliştirilebilecek siyasete karşı tasarladığı ve güç aktardığı bir fren mekanizmasıdır.*” Sonuç olarak karşılaştırmalı hukuk ve olması gereken hukuk açısından farklı düşünceler ileri sürülse bile, Türk Anayasa Hukuku’nda Anayasa Mahkemesi’nin diğer yüksek mahkemelerden farklı ve daha bağımsız bir “anayasa organı” statüsüne sahip olmadığı söylenebilir (Yanık, 2008: 76).

2.3. ANAYASA MAHKEMESİ’NİN KURUMSALYAPISI

Yüce Divan yargılamasını yapacak teşkilat ve üyeler, Anayasa Mahkemesi’nin olağan teşkilat ve üyeleri olup bunlar Başkanlık, Genel Kurul, Bölümler, Komisyonlar, Genel Sekreterlik ve idari birimlerdir.

Genel Kurul, Mahkemenin on yedi üyesinden meydana gelir. Genel Kurul, Başkan'ın veya belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on iki üye ile toplanır.

Anayasa'da 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle vatandaşlara Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapma hakkı tanınmıştır (Anayasa, m. 148/3). 6216 sayılı AMKYUHK'na göre;

Mahkemede başvurular hakkında karar vermek üzere Anayasa Mahkemesi'nde bir başkanvekili başkanlığında yedişer üyesi bulunan iki bölüm bulunur. Bölümler, bir başkanvekilinin başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Bölüm ve komisyonların oluşumu ve iş bölümü ile ilgili hususlar İçtüzükle düzenlenir (6216 sayılı kanun, m. 22).

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 23. maddesine göre;

Anayasa Mahkemesi'nin idari işleyişini yürütmek üzere Başkanlığa bağlı bir Genel Sekreter başkan tarafından raportörler tarafından görevlendirilir. Genel Sekreter Başkanın gözetim ve denetimi altında;

- a) *Başvuruların kayıt ve sevk edilmesi,*
- b) *Genel Kurul ve bölüm toplantılarıyla ilgili idari işlerin yürütülmesi,*
- c) *Kararların ve raporların otomasyonunu sağlanması ve arşivlenmesi,*
- d) *Mahkeme kararlarını uygulanmasının takip edilmesi ve bu konuda Genel Kurul'a bilgi verilmesi*
- e) *Bütçenin harcanması ve bu konuda Başkana bilgi verilmesi,*
- f) *Mahkemenin kurumsal, bilimsel, idari, mali ve teknik işlerinin yürütülmesi,*
- g) *Protokol işlerinin düzenlenmesi,*
- h) *Personelin sevk ve idaresinin sağlanması*
- i) *Kanun, içtüzük ve yönetmelik hükümleri çerçevesinde Başkan tarafından verilen diğer işlerin yapılması konularında görevli ve yetkilidir (6216 sayılı kanun, m. 23).*

6216 sayılı kanunun 23/4 maddesine göre “Başkan tarafından raportörler arasından üç Genel Sekreter yardımcısı görevlendirilir. Genel Sekreter yardımcılarının görevleri ve aralarındaki iş bölümü ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir” (6216 sayılı kanun, m. 23/4).

2.3.1. Anayasa Mahkemesi'nin Üyelerinin Seçimi ve Nitelikleri

1982 Anayasası'nın 146. maddesinin ilk metni Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu ile ilgili olarak;

Anayasa Mahkemesi on bir asıl ve dört yedek üyeden kurulur. Cumhurbaşkanı, iki asıl iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir asıl bir yedek üyeyi ise Yükseköğrenim

Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından , üç asıl bir yedek üyeyi üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçer. Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve avukatların Anayasa Mahkemesi'ne asıl ve yedek üye seçilebilmeleri için kırk yaşını doldurmuş yükseköğrenim görmüş veya öğrenim kurumlarında en az on beş yıl öğretim üyeliği veya kamu hizmetlerinde en az on beş yıl fiilen çalışmış veya en az on beş yıl avukatlık yapmış olmak şarttır (Anayasa, m. 146, [07.05.2010 değişikliğinden önce]) şeklinde düzenlemişti.

Anayasa'nın 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanun ile değişik 146. maddesine göre, “*Anayasa Mahkemesi TBMM ve Cumhurbaşkanlığı tarafından on iki yıllığına seçilen toplam on yedi üyeden oluşur.*” (Anayasa, m. 146).

Anayasa Mahkemesinin bu yeni yapılanmasındaki yenilikler üye sayısının 11'den 17'ye çıkması, yedek üyeliğin kaldırılması, TBMM'ye ikisi Sayıştay'ın biri baro başkanlarının göstereceği adaylar arasından üç üye seçme yetkisinin tanınması, Yükseköğretim Kurulu kontenjanının birden üçe, Yargıtay kontenjanının ikiden üçe ve Cumhurbaşkanının tek başına seçeceği üye sayısının üçten dörde çıkarılması olarak tespit edilebilir. Yine Anayasa Mahkemesi'nin iki bölüm ve Genel Kurul halinde çalışması da bu değişikliklerle getirilen yenilikler arasındadır (Tanör, Yüzbaşıoğlu, 2014:481).

Anayasa'nın 146/2. maddesine göre;

Türkiye Büyük Millet Meclisi, iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa bu oylamada en çok oy alana iki aday için üçüncü oylama yapılır, üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur.(Anayasa, m. 146/2).

Anayasa'nın 146/3. maddesine göre;

Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askeri Yargıtay, bir üyeyi Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden, dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hakim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer (Anayasa, m. 146/3).

Buna göre, Anayasa Mahkemesi üyelerinin üçü TBMM, on dördü Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Ancak TBMM'nin doğrudan üye seçme yetkisi yoktur. TBMM, iki üyeyi kendisine Sayıştay tarafından gösterilecek üçer aday arasından, bir üyeyi de baro başkanlarının göstereceği üç aday arasından seçecektir.

Cumhurbaşkanı ise seçeceği ondört üyeden ancak dördünü doğrudan doğruya seçebilmektedir. Geri kalan on üyeyi ise bir takım makamlar (Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Yükseköğretim Kurulu) tarafından kendisine gösterilen üçer aday arasından seçebilmektedir. Burada aday gösterme yetkisinin çok önemli bir yetki olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Gözler, 2015:415).

Üye seçiminde TBMM'ye de yetki verilmesi, Mahkemenin demokratik meşruiyetini artırmada ve meşruluk tartışmasını azaltmada büyük bir fayda sağlamaktadır. Anayasa Mahkemesi üyelerinin bir kısmının TBMM tarafından seçilmesi halinde, Mahkemenin siyasallaşacağı yönündeki eleştirilere ise katılmak olanaklı değildir. Kaldı ki karşılaştırmalı hukukta hemen her ülkede yasama organı üye seçiminde mutlaka rol oynamaktadır (Yanık, 2008:80)

Anayasa'nın 146/4. maddesine göre;

Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday göstermek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarını serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır (Anayasa, m. 146/4).

Anayasa'nın 146/5. maddesine göre;

Anayasa Mahkemesi'ne üye seçilebilmek için kırk beş yaşını doldurmuş olması kaydıyla; yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent ünvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hakim ve savcılarının adaylı dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır (Anayasa, m. 146/5).

“Anayasa Mahkemesi üyeleri kendi aralarından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğuyla dört yıl için bir başkan ve iki başkan vekili seçerler. Süresi biten başkan ve başkanvekilleri tekrar seçilebilirler” (Anayasa m.146/6).

“Anayasa Mahkemesi üyeleri asli görevleri olan Anayasa Mahkemesi üyeliği dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar” (Anayasa m.146/son).

2.3.2. Anayasa Mahkemesi'nin Üyelerinin Hukuki Statüleri

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 13. maddesine göre;

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeliği, 11. ve 12. maddelerde yazılı haller dışında;

1- *Hakimler ve Savcılar Kanununa göre hakimlik ve savcılık mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı kesin hüküm giyilmesi halinde kendiliğinden;*

2- *Görevin sağlık bakımından yerine getirilemeyeceğinin sağlık kurulu raporuyla kesin olarak anlaşılması veya göreve izinsiz veya özürsüz ve aralıksız olarak onbeş gün veya bir yılda toplam otuz gün süre ile devam edilmemesi hallerinde Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararıyla sona erer (6216 Sayılı Kanun, m. 13).*

Ayrıca, Yüce Divan üyelerinin görevi, Yüce Divan yargılaması sonucu ceza almaları halinde de sona erer (Yanık, 2008:81).

Türk Anayasa Mahkemesi çalışma sisteminde ve Yüce Divan yargılamasında önemli bir yere sahip olan Raportörlerin durumuna da değinmek gerekmektedir.

2.3.3. Raportörler

Anayasa Mahkemesi'nin her türlü yargısal çalışmalarına yardımcı olmak amacıyla, üyelerin yanında yeteri kadar raportör, sahip oldukları uzmanlık ve tecrübeyle yapacakları araştırma, inceleme ve hazırlık çalışmalarıyla mahkeme heyetine yardımcı olmak amacıyla görev yapmaktadır.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 48. maddesine göre Raportörler kayıt tarihinden itibaren beş gün içinde ilk inceleme raporu düzenlerler. Bu raporda, dava dilekçelerinin Anayasa Mahkemesi'nin görevine giren bir konu ile ilgisi olup olmadığı ve dava açmaya yetkisi bulunanlar tarafından ve yasal süresi içinde açılıp açılmadığı hususları da incelenir. Anayasa Mahkemesi Kanunu'nda ve İçtüzüğü'nde Raportörlerin norm denetimindeki görevleriyle ilgili ayrıntılı düzenlemeler yer alırken, Yüce Divan yargılamasında ne gibi bir işlev üstleneceklerine dair hükümlere yer verilmemiştir.

Yüce Divan yargılaması teamüllerine göre, Yüce Divan başkanlığına intikal eden ceza dava dosyaları Raportör ya da Raportörlere verilmekte ve bunlar tarafından yapılan ilk incelemede, Yüce Divan'a sevk kararını bütün olarak sakatlayan bir durumun bulunup bulunmadığı, davanın kabule şayan olup olmadığı, davanın mahkemenin görevine girip girmediği ve davanın Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 174. maddesi açısından değerlendirilmesi yapılmaktadır. Raportörün bu ilk değerlendirme raporunun neticesine göre, Yüce Divan tarafından işin esasına geçilerek duruşma açılmasına ya da iddianamenin reddine karar verilmektedir. İşin esasına geçilmesi

durumunda Raportörler, duruşma öncesinde duruşmaya hazırlık raporları düzenlemekte ve bu raporların duruşma öncesinde Yüce Divan heyeti önünde müzakere edilmesi sırasında da hazır bulunmaktadırlar (Yanık, 2008:83).

2.3.4. Raportör Yardımcıları

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 27. Maddesine göre Anayasa Mahkemesi'nde yargısal ve idari çalışmalara yardımcı olmak üzere yeteri kadar raportör yardımcısı Başkan tarafından aday olarak atanır. Şartlarını taşıyan raportör yardımcıları kadro durumu da gözetilerek Genel Sekreterin teklifi ve Başkan'ın onayı ile raportörlüğe atanabilirler.

2.4. YÜCE DİVAN'IN HUKUKİ NİTELİĞİ VE YARGI TEŞKİLATINDAKİ YERİ

Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan olarak yaptığı yargılama, şüphesiz bir oranda ceza yargılamasıdır. Kanunla önceden kurulmuş bir mahkemenin tarafsız, bağımsız ve her bakımdan, yani madde, yer, kişi ve görev bakımından yetkili hakimine tabii (olağan, kanuni) hakim denmektedir. Anayasamızın 37. maddesinde *“hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz; bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz”* denilmek suretiyle Türkiye’de olağan hakim ilkesinin geçerli olduğu ifade edilmiştir (Öztürk, Erdem, 2006:190).

Tabii hakim ilkesi gerek 1961 ve gerekse 1982 Anayasası'nda açıkça düzenlenmiştir. Buna göre 37. maddedeki düzenlemeyle olağanüstü yargı organı kurulması yasaklanmıştır. Aynı düzenleme 1961 Anayasası'nın 32. maddesinde yer almaktadır. Yüce Divan görevini yerine getiren Anayasa Mahkemesinin bu anlamda olağanüstü bir mahkeme olup olmadığı konusu doktrinde tartışılmıştır. Nurullah Kunter’e göre Yüce Divan, Anayasa mahkemesi ile Tapulama Mahkemeleri gibi özel bir mahkeme olup yargılama birliği prensibine aykırı düşmez (Kunter, 1986:131). Öte yandan Faruk Erem, genel mahkeme dışında herhangi bir yargı organı tarafından

yapılan yargılamayı olağanüstü yargılama kabul ettiğinden Yüce Divan'ı da olağanüstü mahkeme olarak kabul etmektedir (Erem, 1963:5).

Bir mahkemenin özel mahkeme olması onun olağanüstü mahkeme niteliğinde olmasını gerektirmediği gibi, tabii hakim ilkesine de aykırı olmaz. Burada sorun, Yüce Divan'ın bir ihtisas mahkemesi olup olmadığıdır. Bilindiği üzere Ceza Mahkemeleri “genel ceza mahkemeleri” ve “özel” yani “ihtisas ceza mahkemeleri” olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Genel ceza mahkemeleri esas mahkemelerden, yani asliye ve ağır ceza mahkemeleri ve Yargıtay'dan ibarettir. Yüce Divan'ın bunlar arasında olmadığı açıktır. Özel yani ihtisas mahkemeleri de doğrudan doğruya ve dolaylı olmak üzere iki gruptur. Dolaylı olanlar, yani dolaylı olarak ceza muhakemesi fonksiyonu görenler İcra Ceza Mahkemesi gibi kurumlardır. Yüce Divan'ın bunlar arasında olmadığı açıktır. Sonuç olarak Yüce Divan'ın, Çocuk Mahkemeleri veya Askeri Ceza Mahkemeleri gibi doğrudan ihtisas ceza mahkemeleri içinde yer aldığı söylenebilir (Öztürk, 1995:67).

2.5. YÜCE DİVAN'IN GÖREV VE YETKİLERİ

Anayasa'nın 148. maddesine Yüce Divan'ın görev yetkileri bazı üst düzey kamu görevlileri ve bunların görev suçlarıyla sınırlandırılmıştır. Buna göre Yüce Divan yetkisi kişi ve görev yönünden sınırlandırılmıştır.

2.5.1. Kişiler Yönünden Yetkisi

Bilindiği üzere hangi hakim, hangi kişilerin suçlarını gösteren kurallara kişi bakımından yetki kuralları denilmektedir (Öztürk, 1995:91).

Anayasa'nın 148. maddesine göre;

Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekillerini, Hakimler Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar (Anayasa, m. 148).

1982 Anayasası'nın 148. maddesinde 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle artık TBMM Başkanı, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve

Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'nı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'nde yargılanacaklardır.

Burada belirtmek gerekir ki Yüce Divan'ın kişiler bakımından sınırlı olan bu yetkisi aralarında irtibat bulunan davaların birleştirilmesinde, gerek kamunun gerekse yargılanan kişinin yararı olduğu bazı hallerde genişleyebilir. Yüce Divan, uygulamada aralarında irtibat bulunan davaların birleştirilmesinde hukuki yarar görürse davaların birleştirilmesine karar vermektedir. Bu durumda Anayasa'da öngörülmeleyen kişilerin de Yüce Divan'da yargılanması söz konusu olmaktadır (Yanık, 2008:95).

Bu bölümde Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yargılayacağı kişileri ve suçları tek tek incelenecektir.

2.5.1.1. Cumhurbaşkanı

İlke olarak, parlamenter rejimlerde devlet başkanının siyasal sorumluluğu olmadığı gibi cezai sorumluluğu da yoktur. Monarşilerde, monarkın siyasal sorumsuzluğu gibi cezai sorumsuzluğu da mutlaklır. Örneğin İngiltere'de latife yollu olarak “ Kral bir bakanı öldürürse bundan Başbakan sorumludur. Eğer başbakanı öldürürse bundan kimse sorumlu değildir.” denilmektedir. 1876 Osmanlı Kanun-u Esasi'de, hükümdarın şahsının mukaddes ve gayrı mesul olduğunu belirtmiştir.

Cumhurbaşkanının Siyasal Sorumsuzluğu

1982 Anayasası'nın 105. maddesinde Cumhurbaşkanının sadece vatana ihanetten dolayı sorumluluğu bulunduğu belirtilmiştir. Bu hükmün mefhum-u muhalifinden Cumhurbaşkanının vatana ihanet dışında başka bir nedenden dolayı sorumlu olmadığı sonucu çıkmaktadır. Kural olarak Cumhurbaşkanı'nın bütün işlemleri Başbakan ve ilgili bakanların karşı imzasına tabidir ve Cumhurbaşkanının bu işlemlerinden kaynaklanan sorumluluğu, Cumhurbaşkanına değil Başbakan ve ilgili bakana aittir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanının işlemlerinden kaynaklanan bir sorumluluk ortaya çıkması halinde bunun hesabını işlemde imzası bulunan Başbakan ve ilgili bakanlar verecektir. Cumhurbaşkanının halka hesap vermesi veya halk tarafından görevinden alınması mümkün değildir (Gözler, 2015:328).

Anayasa'nın 105. maddesinin gerekçesinde;

Devlet başkanının parlamenter rejimdeki sorumsuzluğu ilkesini nasıl uygulanacağı bu maddede düzenlenmiştir. Devlet Başkanının görevi sırasında Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde vatan hainliği dışında herhangi bir sorumluluğu yoktur. Diğer taraftan parlamenter sistemde sorumsuz bir kişiye yetki verilemez. Bundan dolayı Devlet Başkanının kararlarının uygulanabilmesi için TBMM önünde işlemin sorumluluğunu kabul edip savunacak birinin bulunması gerekir. Bu da Başbakan ve ilgili bakandır. Her ikisi veya gerektiğinde bütün Bakanlar Kurulunun Devlet Başkanının kararlarını imzalamaları gerekir. Esasen bu zorunluluktan dolayı kararlar Bakanlar Kurulu veya bakan tarafından alınır ve Devlet Başkanı tarafından imzalanır.

denilerek yukarıda açıkladığımız karşı imza kuralına işaret edilmiştir (Gönen, 1999:233).

Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu ve Sorumsuzluğu

Kişisel Suçlarından Dolayı Sorumluluğu

Cumhuriyetlerde cumhurbaşkanının cezai sorumsuzluğu kural olarak kabul edilmiştir. Ancak bu durum monarşilerdeki gibi mutlak değildir. Öncelikle Cumhurbaşkanının cezai sorumsuzluğu sadece görevi ile ilgili suçlarla sınırlıdır. Bu nedenle Cumhurbaşkanı görevi ile ilgili olmayan adi suçlardan her birey gibi sorumludur. 1924 Anayasası'nda “*Cumhurbaşkanının hususat-ı şahsiyesinden dolayı mesuliyeti lazım geldiğinde*”, Anayasanın milletvekili dokunulmazlığı ile ilgili 17. maddesine göre hareket edileceği hükme bağlanmıştı. Diğer bir ifadeyle Cumhurbaşkanı kişisel suçlarından dolayı Meclisçe dokunulmazlığı kaldırıldığı takdirde genel mahkemelerde yargılanabilecekti. 1961 ve 1982 Anayasalarında bu konuda açıklık olmamakla beraber Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından sorumlu olduğunda tereddüt bulunmamaktadır. Bu durum söz konusu olduğunda milletvekili dokunulmazlığı hükümlerinin uygulanması gerekir. Anayasanın milletvekillerine TBMM dışından atanan bakanlara ve Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyelerine tanıdığı dokunulmazlık imtiyazını Cumhurbaşkanından esirgemek istemiş olduğunu düşünmek zordur (Özbudun, 2003:317).

Gözler'e göre milletvekilleri için tanınan bir dokunulmazlığın kıyas yoluyla Cumhurbaşkanı'na da tanındığı söylenemez. Çünkü Anayasamızın yasama dokunulmazlığını milletvekillerine tanıyan 83. maddesinin ikinci fıkrasında

milletvekili tabiri *expressio unius* kullanılmıştır. Dolayısıyla *expressio unius est exclusio alterius* ilkesi uyarınca, yasama dokunulmazlığı hükmü milletvekilleri dışındaki kişilere genişletilemez. Bu ilkenin geçerli olduğu yerde kıyas yapılması mümkün değildir. Kaldı ki Anayasa koyucu isteseydi milletvekillerine tanıdığı yasama dokunulmazlığı hakkını Cumhurbaşkanına da tanıyabilirdi. Nitekim aynı dokunulmazlığı Anayasa koyucu milletvekili olmayan bakanlara tanımıştır (1982 Anayasası, m. 112/4). Anayasa koyucunun imkanı varken yer vermediği bu kuralın yargı organları ve doktrin tarafından konulması düşünülemez (Gözler, 2015:329).

Gönen'e göre 1924 Anayasası'nın 41/2. maddesindeki Cumhurbaşkanının görev dışındaki suçlarından dolayı milletvekilleri gibi yasama dokunulmazlığının kaldırılması yoluyla hakkında kovuşturma yapılabileceğine ilişkin olan kuralın, 1982 Anayasasına alınmaması Anayasa koyucunun Cumhurbaşkanlığı makamına karşı duyduğu saygıdan ileri gelmektedir. Anayasa koyucu, Cumhurbaşkanlığı makamında bulunan bir kimsenin kişisel bir suç işlemesi halinde nasıl bir kovuşturmaya tabi tutulacağına ilişkin kurallar koymayı, nezaket kurallarına uygun görmemiştir. Bunun sonucu olarak, Cumhurbaşkanının kişisel suçlardan dolayı bütün diğer bireyler gibi işlediği eylemleri nedeniyle sorumlu olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir (Gönen, 1999:238).

Göreviyle İlgili Suçlarından Dolayı Sorumluluğu

Cumhurbaşkanının görevleriyle ilgili suçlarından vatana ihanet halinin sorumluluk doğuracağı, İtalyan Anayasası'nın 90. maddesi ve Fransız Anayasası'nın 68. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Alman Anayasası'nda ise, Anayasanın ve diğer bir yasanın kasten ihlali konusu, Anayasanın 61. maddesinde yer almıştır. Ülkemizde 1924 Anayasası'nın 41. maddesi, 1961 Anayasası'nın 99. ve 1982 Anayasası'nın 105/3. maddelerinde devlet başkanının vatana ihanetten sorumlu olduğu düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanının Başbakan veya ilgili bakanca imzalanan işlemlerinden dolayı sorumluluk Başbakana veya ilgili bakana aittir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanının tek başına imzalayabileceği yazılı olan bir işlem söz konusu olduğunda Başbakanla diğer bakanların imzalamadıkları bir işlemde sorumlu

olabilmeleri zaten düşünülemez. Bu tür kararlara karşı yargı mercilerine başvurulamaz.

Anayasa'nın 105. maddesinin 3. fıkrasında “*Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı, TBMM'nin üye tam sayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tam sayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır.*” denilmekle Cumhurbaşkanının sorumluluğu yalnız vatana ihanet halinde kabul edilmiş bulunmaktadır. Buna göre Cumhurbaşkanı ne Başbakan ve ilgili bakanla birlikte, ne de tek başına imzaladığı işlemlerden dolayı sorumlu tutulamaz. Bu kuralın tek istisnası, vatana ihanet sayılan eylemlerden birini işlemiş olması halidir. Bu bakımdan işlemin Cumhurbaşkanınca tek başına veya Başbakan ve ilgili bakanla birlikte imzalamış olması arasında fark yoktur (Gönen, 1999:239).

Cumhurbaşkanının görevi ile ilgili suçlardan dolayı sorumlu tutulmamasının hukuksal dayanağı da siyasi sorumsuzluk gibi karşı-imza kuralıdır. Cumhurbaşkanı görevini icra ederken kural olarak tek başına işlem yapmayıp ilgili bakan ve Başbakan ile birlikte imzaları bulunması gerektiğine göre bunlardan doğan cezai sorumluluğun da Başbakan veya ilgili bakana ait olması ve bu nedenle Cumhurbaşkanını bundan dolayı sorumlu tutmamak gerekir (Özbudun, 2003:317).

Vatana İhanet Suçu

Anayasalarımız Devlet Başkanının vatana ihanet halinde sorumlu olacağını belirtmekle birlikte vatana ihanet halini belirlememişlerdir, tersine 1924 Anayasasının hazırlık çalışmalarında vatana ihanet halinin meclis tarafından belirleneceğine işaret edilmiştir. Bu durum karşısında Devlet Başkanının vatana ihanet halini belirleyen bir metin aranmasına gerek yoktur. Vatana ihanet kavramı belirli bir suç tipinin adı değildir. Hırsızlık, adam öldürme gibi “vatana ihanet” suçu tipi mevzuatımızda yoktur. Meclisin, Devlet Başkanının eylemini vatana ihanet olarak değerlendirmesi olayla sınırlı sübjektif bir karar niteliğindedir. Bu nedenle mevzuatımızda vatana ihanet halini belirleyen bir metin bulunmayışı, eksiklik değildir. Aksine diğer ülkelerdeki uygulamaya uygundur. Anayasamıza göre bu konuda suçlamayı Meclis yapacaktır. Buna göre bir fiilin vatana ihanet oluşturup oluşturmadığının belirlenmesi yetkisi fiilin niteliğinin saptanması olanağı Meclisin yetkisindedir. Ama Meclisin bu yetkisi,

objektif bazı kurallar ile sınırlandırılmayacak olursa, Devlet Başkanının bir hakaret eylemi nedeniyle de suçlandırılması olanağı doğmuş olacaktır. Meclisin itham yetkisini kötüye kullanabilmesi tehlikesine karşı Meclisin vatana ihanet durumunu belirleme yetkisini objektif bir kriterle sınırlamak yerinde olacaktır. Vatana ihanet, bir “sadakat borcunu ihlal” olarak değerlendirilmektedir. Devlet Başkanının en büyük sadakat borcu ise, devletin ülkesi ile bölünmezliğini ve siyasal iktidarın demokratik rejimini temsildir. Bu durumda Meclis ancak Türk vatanının bütünlüğüne ve devletin anayasası ile kurulmuş rejimine karşı işlenmiş suçları vatana ihanet olarak değerlendirebileceği düşünülebilir (Gözler, 2001:103-105).

Duverger, vatana ihanet suçunun tanımını “*Cumhurbaşkanının başkanlık görevlerini esaslı şekilde ihlal eden fiil ve hareketlerdir. Bu bir tür siyasal suçtur. Vatana ihanet kurumu parlamentoya Anayasanın verdiği bir silahtır ve Cumhurbaşkanının Anayasa sınırı dışına çıkması halinde kullanılır.*” şeklinde yapmıştır (Gönen, 1999:240).

Öğretide konunun üç temel açıdan ele alındığını söylenebilir. Birinci yaklaşıma göre, Türk Ceza Kanunu’nda vatana ihanet suçu tanımlanmadıkça, Cumhurbaşkanı, Yüce Divan tarafından vatana ihanet suçu nedeniyle yargılanamaz. İkinci yaklaşıma göre, vatana ihanet için kanunilik ilkesi şart değildir. Şöyle ki, vatana ihanet Cumhurbaşkanı’nın anayasal görevlerini yapmaması ve görevini kötüye kullanmasıdır. Bu durumda olan Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından, vatana ihanet ile suçlandırılabilir ve Yüce Divan tarafından yargılanabilir. Üçüncü yaklaşıma göre ise, her ne kadar, TBMM, Cumhurbaşkanını anayasal görevlerini yapmaması nedeniyle suçlandırabilirse de Yüce Divan’ın Cumhurbaşkanı’na ceza verebilmesi için, bu fiilin ayrıca Türk Ceza Kanunu’nun bir maddesini ihlal etmesi gerekir (Gözler, 2000:547).

Cumhurbaşkanının işlediği suç vatana ihanet suçu veya sadakati ihlal suçu ismini taşımayacak, Devlet Başkanının örneğin laik düzene karşı bir suç işlemesi durumunda, meclis, bu fiili niteliği gereği vatana ihanet olarak değerlendirebilecektir.

TBMM İktüzüğü’nde 16.05.1996 tarihinde yapılan değişiklikle getirilen 114. maddeye göre;

Anayasanın 105. maddesi gereğince görevde bulunan veya görevden ayrılmış olan Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı suçlandırılmasını isteyen önerge ile Yüce Divana sevk kararında hangi ceza hükmüne dayanıldığı ve suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanınca işlendiği ileri sürülen suçun hangi gerekçeyle vatana ihanet sayılması gerektiği belirtilir (TBMM İktüzüğü, m. 114).

Cumhurbaşkanı'nın Meclis tarafından suçlandırılması durumunda, Anayasa'nın 148/3. maddesi Cumhurbaşkanı'nın Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde yargılanacağını belirtmiştir. Böyle bir durumda Cumhurbaşkanlığı makamında boşalma söz konusu olacağından ve TBMM Başkanınca bu makama vekillik edilmesi, yenisi seçilinceye kadar süreceğine göre Yüce Divanın vereceği karar beklenmeksizin, yeni Cumhurbaşkanının seçilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Yüce Divan beraat kararı verse bile vatana ihanetle suçlandırılan Cumhurbaşkanının yeniden seçilmedikçe görevine dönmemesi gerekir (Gönen,1999:242).

Cumhurbaşkanının Hukuki Sorumluluğu

Cumhurbaşkanının Göreviyle İlgili Eylem ve İşlemlerinden Dolayı Hukuki Sorumluluğu

Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili eylem ve işlemlerinden dolayı hukuki sorumluluğunun da bulunmadığı kabul edilmektedir. 1961 Anayasası'nın "Cumhurbaşkanı, göreviyle ilgili işlemlerinden sorumlu değildir" diyen 98. maddesinin ilk fıkrası hükmünden bu sonuç daha kolay çıkarılabilmekte idi. 1982 Anayasası'nın 105. maddesinde bu açıklıkta bir düzenleme yoktur. Zira 105. maddede hukuki cezai ayrımı yapılmaksızın Cumhurbaşkanının sadece vatana ihanetten dolayı sorumlu olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanının, göreviyle ilgili olan ve vatana ihanet oluşturmayan eylem ve işlemlerinden dolayı hukuki sorumluluğuna da gidilemez.

Cumhurbaşkanının Kişisel Eylem ve İşlemlerinden Dolayı Hukuki Sorumluluğu

Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili olmayan, kişisel eylem ve işlemlerinden dolayı tüm diğer gerçek kişiler gibi tam olarak hukuki sorumluluğu bulunmaktadır. Cumhurbaşkanının bir gerçek kişi olarak hukuki sorumluluğu, Cumhurbaşkanının özel hukuka ilişkin sorumluluğu anlamına gelir. O halde özel hukuk kapsamında Cumhurbaşkanı bir gerçek kişi olarak bir borç altına girmiş ise edimini yerine getirmelidir. Yerine getirmiyorsa, mahkemeler diğer vatandaşlar gibi edimini yerine

getirmeyen Cumhurbaşkanı hakkında birtakım yaptırımlar uygulanmasına karar verebilirler. Örneğin Cumhurbaşkanı kendisine bir yazlık ev kiralamış ama bu evin kirasını ödememiş ise kendisine karşı alacak davası açılabilir. Yine Cumhurbaşkanı da diğer vatandaşlar gibi haksız fiil niteliğinde olan davranışlarından dolayı başkalarının maruz kaldığı zararları tazmin etmekle yükümlüdür. Örneğin otomobiliyle bir yayaya çarpıp kusurlu olarak onun yaralanmasına neden olması halinde Cumhurbaşkanı verdiği zararı tazmin etmek durumundadır, aksi halde yaralanan kişi hukuk mahkemesinde dava açıp tazminat isteyebilir, mahkeme de Cumhurbaşkanı aleyhine tazminat ödenmesine hükmedebilir (Gözler, 2015:332).

2.5.1.2. Meclis Başkanı

Anayasa'nın 148. maddesinde 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı kanunun 18. maddesiyle getirilen ek ibare ile TBMM Başkanı'nın göreviyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanacağı hüküm altına alınmıştır.

2.5.1.3. Başbakan ve Bakanlar

Anayasa'nın 148/5. maddesine göre, Başbakan ya da bakanların görevleriyle ilgili olmak şartıyla işledikleri suçların yargılanması Yüce Divan tarafından yapılır. Başbakan ve bakanlar, Cumhurbaşkanı'ndan farklı olarak bütün görev suçlarından dolayı Yüce Divan'da yargılanırlar. Daha önce değinildiği gibi Cumhurbaşkanı göreviyle ilgili olarak yalnızca vatana ihanet suçundan dolayı Yüce Divan'da yargılanır. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı'nda olduğu gibi Başbakan ve bakanların kişisel eylem ve işlemlerden kaynaklanan hukuki, cezai ve mali sorumluluklarıyla ilgili olarak genel mahkemeler yetkilidir.

Bir Başbakan'ın veya bakanın Yüce Divan'a sevk edilebilmesi için meclis soruşturması açılması gerekir. Anayasa'nın 100. maddesine göre;

Başbakan veya bakanlar hakkında, TBMM üye tamsayısının en az 1/10'unun vereceği önerge ile, soruşturma açılması istenebilir. TBMM, bu talebi en geç bir ay içinde görüşür ve gizli oyla karara bağlar. Soruşturma açılmasına karar verildiği takdirde, TBMM'de bulunan siyasi partilerden, milletvekili sayılarına göre her üyelik için gösterecekleri üçer aday arasından ad çekmek suretiyle seçilen 15 kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu içeren raporunu 2 ay içinde TBMM'ye sunar. Komisyon, verilen işi 2 ayda bitiremezse, komisyona 2 aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Bu süre içinde raporun TBMM

Başkanlığına teslimi zorunludur. Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren 10 gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren 10 gün içinde görüşülür ve gerek görüldüğü takdirde ilgilinin Yüce Divan'a sevkine karar verilir. Yüce Divan'a sevk kararı üye tam sayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınır. TBMM'de bulunan siyasi parti gruplarında, meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz (Anayasa, m. 100).

Kunter'e göre görevde bulunan veya görevden ayrılan Başbakan veya bakanlar hakkında görevleri ile ilgili suçlardan dolayı yapılan Meclis soruşturması sonunda verilen karar yargılama işlemi mahiyetindedir (Kunter, 1986:383).

Meclis soruşturması görev başında olsun veya olmasın Başbakan ve bakanların görevlerini yapmaktayken görevleriyle ilgili cezai sorumluluklarının araştırılmasını sağlayan bir denetim aracıdır (Gözler, 2015:264). Ancak sadece görev başında olan Başbakan ve bakanlar hakkında değil, görevinden ayrılmış olan Başbakan ve bakanlar hakkında da Meclis soruşturması açılması istenip istenemeyeceği tartışmalı olmakla birlikte doktrinde hakim olan görüş görevden ayrılmış olan Başbakan ve bakanlar hakkında da Meclis soruşturması açılabileceği şeklindedir. Bu husus TBMM İçtüzüğü'nün 107. maddesinde “*görevde bulunan veya görevinden ayrılmış olan Başbakan ve bakanlar hakkında Meclis soruşturması*” istenebileceği açıkça hükme bağlanmıştır. Uygulamada böyle yapılmaktadır. Görevinden ayrılmış olan Başbakan ve bakanlar hakkında da Meclis soruşturması açılabilmektedir (Gözler, 2000:421).

Hakim görüşe, İçtüzük hükmüne ve uygulamaya rağmen, bu konu tartışmalıdır. Çünkü bu konuda Anayasa'da açık bir hüküm yoktur. Anayasa'nın 100. maddesinin beşinci fıkrasında geçen “Başbakan ve bakanlar” ifadesi, eski Başbakan ve bakanları kapsamakta mıdır?

Ayna zamanda Hukuk profesörü olan Kahramanmaraş eski milletvekili Mustafa Kamalak bu soruya;

Anayasa'da 'Başbakan' kelimesi tekil olarak kullanılmıştır. Tekil bir kelimeyi çoğul olarak anlamak yanlıştır. Ayrıca Anayasamızın birçok maddesinde geçen Başbakan veya bakan kelimeleri de hali hazırda başbakanlık veya bakanlık görevinde bulunan kimseleri ifade etmektedir. Mesela Anayasanın 113. maddesinin 3. Fıkrasına göre Yüce Divana verilen bir bakan bakanlıktan düşer. Başbakanın Yüce Divana sevk halinde hükümet istifa etmiş sayılır

diyerek olumsuz cevap vermiştir (Tülen, 1999:95).

Gözler'e göre de Anayasa'nın 100. maddesinde geçen “*Başbakan veya bakanlar*” ifadesi görevden ayrılmış olan Başbakan veya eski bakanları içine almaz.

Yine, Anayasa mahkemesinin Yüce Divan olarak görevini düzenleyen Anayasanın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında da “*Anayasa Mahkemesi... Bakanlar Kurulu üyelerini.. Yüce Divan sıfatıyla yargılar*” denmektedir. Görevden ayrılmış bir bakanın Bakanlar Kurulu üyesi değildir. Hal böyleyken görevden ayrılmış Başbakan veya bakanlar hakkında Meclis soruşturması açılmaz, İçtüzüğü’nün 107. maddesinin birinci fıkrası hükmü bu nedenle Anayasaya aykırıdır. Mevzuatımıza göre görevinden ayrılmış bir kişi artık Başbakan veya bakan değildir. Bir kişi bu görevde bulunduğu sürece Başbakan veya bakandır. Görev başında olmayan Başbakan veya bakanlar hakkında Meclis soruşturması yapılması, bu müessesenin kötüye kullanılmasına neden olabilir. Öyle ki seçimlerin yapılmasından sonra meclisteki çoğunluğu kaybeden Başbakan ve Bakanlar Kurulu üyeleri hakkında, yeni Meclis çoğunluğunun siyasi nedenlerle Meclis soruşturması başlatarak rakiplerini Yüce Divana gönderme yolunu gitme ihtimalleri yüksektir (Gözler, 2000:423-424).

Tülen’e göre de 1982 Anayasası’nın 100/1. maddesinde “*Başbakan ve bakanlar hakkında ... soruşturma açılması istenebilir*” denilmiştir ki, bu hükümdeki “*Başbakan ve bakan*” ifadesi, sadece halen görevde bulunan Başbakan ve bakanları kapsamaktadır. Anayasadaki “*Başbakan ve bakan*” ifadesinin bu şekilde anlaşılması Anayasa’nın metnine daha uygun bulunmaktadır. Bu yüzden eski başbakan ve bakanlar hakkında da Meclis soruşturması açılabileceğini öngören TBMM İçtüzüğü’nün 107/1. maddesinin Anayasaya aykırı olduğunu savunan görüşün belli bir haklılık payı olmakla birlikte eski bakanlar hakkında da Meclis soruşturması açılabilmesi gereklidir. Bunun Anayasada açıkça belirlenmesi gerekir. Aksi görüşün kabulü halinde Meclis soruşturması yoluna hemen hemen hiç gidilemeyecek ve bu müessese fiilen işletilemeyen bir kurum haline gelecektir. Bilindiği üzere parlamenter hükümet sisteminde işbaşındaki hükümet, yasama organında sahip olduğu çoğunluğa dayanarak icraatını gerçekleştirir. Mecliste çoğunluğu oluşturan iktidar partisi milletvekilleri kendi içlerinden çıkan hükümeti destelemek ve onun aleyhine olabilecek hareketlerden kaçınmak durumunda olduklarından, muhalefetten gelen ve kendi partilerine mensup bir bakan hakkında verilen Meclis soruşturması önergelerine olumsuz oy vermek isteyeceklerdir. Bu yüzden ilgili bakanlar görevleri sırasında işledikleri suçun ortaya çıkarılması için başlatılacak bir Meclis soruşturması süreci

ancak, o bakanların iktidarı ve kendilerini destekleyen parlamento çoğunluğunu kaybetmeleri ile gerçek anlamda bir işlerlik kazanabilir (Tülen, 1999:97-100).

Tanör'e göre, görev başında olanlarla birlikte görevden ayrılmış Başbakan ve bakanların cezai sorumlulukları da ancak bu yolla sağlanabilir. Meclis Soruşturması, Meclisin hükümeti etkili denetleme yollarından biridir (Tanör, Yüzbaşıoğlu, 2015:314).

Uygulamada da birkaç istisna dışında Meclis Soruşturması genellikle eski Başbakan ve bakanlar hakkında açılmıştır. Ancak, bu tartışmalara son vermek için İçtüzük'teki bu düzenlemenin ilgili Anayasa maddesine de aktarılması daha yerinde olacaktır. Diğer yandan Başbakan ve bakanların ceza sorumluluğunun salt cezai nitelikte bir sorumluluk olmadığını da belirtmek gerekir. Aynı zamanda bu sorumluluk, kollektif siyasal sorumluluktan farklı olarak, bireysel niteliktedir. Zira, cezai sorumluluk daima şahsidir ve bir bakanın cezai sorumluluğu nedeniyle konuyla ilgisi olmayan bir başka bakanı sorumlu tutmak mümkün değildir. Ancak, bir görev suçunun birkaç bakan tarafından iştirak halinde işlenmesi halinde, iştirak nedeniyle ilgili bakanların davaları beraber görülebilecektir. Ancak bu halde de Bakanlar Kurulu'nun kollektif sorumluluğu söz konusu değildir (Yanık, 2008:105).

TBMM kararı ile Yüce Divan'a sevk edilen bir bakan bakanlıktan düşer, Başbakan'ın Yüce Divana sevki halinde hükümet istifa etmiş sayılır (Anayasa, m.113/3).

2.5.1.4. Yüksek Hakimler ve Savcılar

Yüce Divan'ın kişi bakımının yetkili olduğu dördüncü grup kamu görevlileri, yüksek mahkeme Başkanları, Başsavcılar ve üyeleridir. Anayasa'nın 148. maddesine göre; "*Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyeleri, Başsavcılar, Cumhuriyet Başsavcivekili ve Sayıştay Başkan ve üyeleri görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanır.*"

1961 Anayasası döneminde, 1972 yılında kurulan Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerinin, o dönemde Yüce Divan'da yargılanacağı düzenlenmediği için AYİM'in başkan ve üyelerinin yargılanmasında genel mahkemeler yetkiliydi. 1982 Anayasası ile birlikte AYİM üyeleri de Yüce Divan'ın yargı yetkisine dahil edilmiştir.

1602 sayılı AYİM Kanunu'nun 32. maddesine göre, AYİM Genel Sekreteri'nin de görevi dolayısıyla işlediği suçlarda görevli mahkemenin Yüce Divan olacağı belirtilmiştir. Kunter, bu hükmün Anayasa'ya aykırı olduğunu ileri sürmüştür (Kunter, 1986:384). Yanık ve Arslan'a göre ise Genel Sekreter de AYİM üyeleri arasından seçildiğinden ve üyeliği de devam ettiğinden görevi dolayısıyla işlediği suçlardan ötürü Yüce Divan'da yargılanması gerekir. Bu bakımdan, AYİMK'nın 32. maddesi Anayasa'ya aykırılık teşkil etmez (Yanık, 2008:182; Arslan, 1999:55).

Yukarda belirtildiği üzere Yargıtay Başkan ve üyeleri de görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanır. Her ne kadar yüksek mahkeme mensuplarının görevlerinden doğan hukuki sorumluluğunu tespit etmek Yüce Divan'ın görevi kapsamında olmasa da, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 14.01.1987 tarih ve 1987/1 K. Sayılı kararında;

Anayasa'nın 147/2. maddesiyle güdülen amaç kuşkusuz yargılanacak kişinin gördüğü işin önem ve özelliği itibarıyla özel bir Anayasa güvencesi sağlamak ve kişileri değil müesseseyi korumak olup, doğrudan doğruya kamu düzeninin ilgilendirmesi nedeniyle Yüce Divan'da yargılanması gereken kişinin bundan feragati hukuki sonuç doğurmaz. Bu nedenle görevli merci tarafından, görevle ilgili suçtan dolayı cezai sorumluluk yönünden bir karar verilmeden Yargıtay üyeleri ile kanunen onlar durumunda bulunanlar hakkında Hukuk Genel Kurulu'nda açılan tazminat davasının reddi gerekir. Aksi takdirde Yargıtay üyeleri ile kanunen onlar durumunda bulunanlar cezai sorumluluklarının tespiti Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'ne bırakmakla güttüğü amaç zedelenmiş olur. Bu nedenle dava esasa girmeden reddedilmelidir (http://www.hukukturk.com, Yargıtay HGK, 14.01.1987 Tarih ve 1987/1 S.K. 03.03.2016)

şeklinde karar vererek yüksek mahkeme Başkan ve üyeleri ile kanunen onlar durumunda olanlar hakkında dava açılabilmesinin ön şartının Yüce Divan tarafından bu konuda verilmiş bir mahkumiyet kararı olması gerektiğini belirtmiştir. Anayasa'nın Yüce Divan'ın görevi içinde kişilere sağlamayı amaçladığı teminat görev suçlarına ilişkin olduğundan bunu hukuki sorumluluğu da kapsayacak şekilde düşünmemek gerekir (Arslan, 1999:55).

Cumhuriyet tarihinde bugüne kadar Yüce Divan'da yargılanan bir yüksek mahkeme üyesi olmamıştır.

Karşılaştırmalı hukuktaki uygulamaya baktığımızda, yüksek hakim ve savcılar da, diğer bireyler gibi suç işleyebildiği ve yargılanıp cezalandırıldıkları görülmektedir. Üstelik oransal karşılaştırma yapıldığında, yüksek hakim ve savcı sayısının ülkemizden daha az olduğu ABD'de onüç yüksek hakimin yargıldığını ve bunlardan yedisinin mahkum edildiğini görüyoruz. Sayısal olarak, ABD'den kat kat

fazla yüksek hakim ve savcının görev yaptığı ülkemizde, 130 yıllık uygulamada mahkumiyet kararı verilmediği gibi, yargılanan da olmamıştır (Yanık, 2008:108).

Yüksek Seçim Kurulu ve Uyuşmazlık Mahkemesi'nin durumuna da değinmek yerinde olacaktır. Anayasa'nın 148. maddesinde tüm diğer yüksek mahkemeler sayıldığı halde, bu iki mahkeme sayılmamıştır. Bilindiği üzere, Yüksek Seçim Kurulu'nun yapısı, Anayasa'nın 79. maddesinde, Uyuşmazlık Mahkemesi'nin yapısı ise 2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesi Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun'da düzenlenmiş, buna göre, her ikisi de yüksek mahkeme statüsünde olan bu iki kurumun, başkan ve üyelerinin tamamı Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ile Askeri Yargıtay Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından seçilenlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, her iki mahkemenin üyeleri zaten Yüce Divan'ın kişi yönünden yetki alanındadır ve bu konuda tereddüt bulunmamaktadır (Yanık, 2008:108).

2.5.1.5. Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri

Anayasa'nın 148. maddesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkan ve üyelerinin görevleriyle ilgili işledikleri suçlardan Yüce Divan'da yargılanacağını ön görmüştür. 1961 Anayasası'nda Yüksek Savcılar Kurulu üyelerinin Yüce Divan'da yargılanması Anayasa'da yer almadığından bu kişiler olağan yetkili genel mahkemelerde yargılanacaktı. Yüksek Savcılar Kurulu, 1982 Anayasası'yla Yüksek Hakimler Kuruluyla birleştirilmesiyle Yüce Divan'ın yargı yetkisi kapsamına alınmıştır.

Anayasa'nın Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nu düzenleyen 159. maddesinde 07.05.2010 tarihli 5982 sayılı Kanun'un 22. maddesiyle yapılan değişiklik;

Hakimler ve Savcılar Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar.

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yirmi iki asıl ve oniki yedek üyeden oluşur, üç daire halinde çalışır.

Kurulun Başkanı Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı, Kurulun tabii üyesidir. Kurulun, dört asıl üyesi, nitelikleri kanunda belirtilen; yükseköğretim kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlar arasından Cumhurbaşkanınca, üç asıl ve iki yedek üyesi Yargıtay üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca, iki asıl ve iki yedek üyesi Danıştay üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca, bir asıl bir yedek üyesi Türkiye Adalet Akademisi Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından, yedi asıl ve dört yedek üyesi birinci sınıf olup,

birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hakim ve savcılar arasında adli yargı hakim ve savcılarınca, üç asıl ve iki yedek üyesi birinci sınıfta olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idari yargı hakim ve savcılar arasında idari yargı hakim ve savcılarınca, dört yıl için seçilir. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir...” (HSYKK, m. 22)

denilerek kurulun yeni yapısı düzenlenmiştir.

Anayasa’nın 148. maddesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkan ve üyelerinin Yüce Divan’da yargılanacağını belirtmiştir. HSYK’ya Yargıtay ve Danıştay’dan seçilen asıl ve yedek üyeler aynı zamanda yüksek mahkeme üyesi oldukları için Yüce Divan’da yargılanmaları konusunda kuşku yoktur.

6087 sayılı HSYK Kanunu’nun 38. maddesinde ise HSYK’ya seçimle gelen üyelerin ne şekilde suçlandırılıp Yüce Divan’a sevk edilecekleri açıklanmış, aynı kanunun 39. maddesinde ise Kurul’un tabii üyesi olan Adalet Bakanlığı Müsteşarı hakkında da bu konuda 6087 sayılı kanunun uygulanacağı hükme bağlanarak bu konuda daha önce var olan müsteşarın kuruldaki göreviyle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan’da mı yargılanacağı yoksa 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun’a göre mi yargılanacağına ilişkin tartışmaya son verilmiştir. Kurulun diğer üyelerinin kurul üyeliği ile ilgili suçlarından Yüce Divan’a sevk usulü hakkında 6087 sayılı HSYK Kanunu’nda özel bir düzenleme bulunmadığı için bu kişilerin bağlı oldukları kurumların özel kanunlarındaki soruşturma usullerine göre Yüce Divan’a sevk edilecekleri söylenebilir.

2.5.1.6. Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları

Anayasa’nın 148.maddesine 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile getirilen ek fıkra ile Genelkurmay Başkanı, Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı’nın görevleriyle ilgili suçlarda Yüce Divan’da yargılanacağı sonuca bağlanmıştır. Daha önceden Anayasa değişikliği taslaklarında yer alan bu düzenleme böylelikle Anayasamızda yerini almıştır.

2.5.2. Yüce Divan’ın Madde Yönünden Yetkisi

Kanunun “görev” adını verdiği madde yönünden yetki, yargılanacak uyuşmazlıkların, uyuşmazlığın konusunu oluşturan suçun mahiyetine veya suç için ön

görülen cezanın ağırlığına göre, mahkemeler arasında bölüşülmesi anlamına gelir. Ceza yargılamasında hakim, ancak görevli bulunduğu mahkemenin madde yönünden yetkisi dahilindeki davaları görebilir. Bunun dışında kalan işler yönünden yetkisizdir. Madde yönünden yetki bölümü kamu düzeniyle ilgilidir. Bu nedenle hakim tarafından yargılamanın her safhasında re'sen gözetilmesi gerekir (Toroslu, Feyzioğlu, 2009:56-57).

Yüce Divan, Anayasa'nın 148. maddesinde sayılan üst düzey kamu görevlilerinin sadece "görev suçları" bakımından yetkilidir. Buna göre, bu kişiler sadece görev suçlarıyla ilgili olarak Yüce Divan'da yargılanabilirler. Söz konusu kişilerin, görevleriyle ilgili olmayan şahsi suçları Yüce Divan'ın yetkisi dışında kalıp bunlarla ilgili genel kurallar uygulanır. Ayrıca her ne kadar, Anayasa'nın 148. maddesinde, Cumhurbaşkanı'nın da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanacağı belirtilmekte ise de, bu konuda Anayasa'nın 105. maddesinde yer alan düzenleme nedeniyle Cumhurbaşkanı sadece "vatana ihanet" suçu nedeniyle Yüce Divan'da yargılanabilir.

Görev suçunun ne olduğu doktrinde tartışmalıdır. Öztürk'e göre görev suçunun belirlenmesinde eski Memurin Muhakematı Hakkında Kanun esas alınarak bir sonuca varılabilir. Bu kanuna göre memurun, memuriyet vazifesi sırasında veya memuriyet vazifesinden dolayı işledikleri suçlara başka bir deyişle "görev sırasında" veya "görevden kaynaklanan" suçlara görev suçu denir. Suçlar bakımından burada başka bir sınırlama olmadığından cürümlerden kabahatlere, işkenceden müessir fiile veya adam öldürmeye, hakareten rüşvete kadar Anayasa ve kanunlarda gösterilen belli kişilerin görevleri sırasında veya görevlerinden kaynaklanan tüm suçların ceza yargılaması Yüce Divan'ın yetkisi dahilinde bulunmaktadır. Görevden maksat tabi ki kamu görevidir. Uygulama ve doktrinde hakim görüşe göre görev, bir hukuki tasarrufta bulunmak suretiyle bir iktidar veya yetkiyi kullanmak veya kamu hukuku usulüne uygun olarak kamu görevi yapmaktır. Görev suçundan söz edebilmek için böyle bir iktidar ve yetkinin kullanılması veya buna kamu hukuku usulüne uygun olarak katılınması sırasında suç işlenmesi veya suçun bu iktidar ve yetkinin kullanılmasından veya buna katılınmasından kaynaklanmalıdır (Öztürk, 1995:89). Oysa Bilge'ye göre bir işin görevden doğma sayılabilmesi için işle görev arasında

sadece bir zaman ve mekan ilişkisinin bulunması yeterli değildir; işin görevle ilgili olması gerekir. Bu ilginin her olayda ayrıca incelenmesi ve tespit edilmesi gerekir ancak bu konuda görevden doğan ve sorumlulukla sonuçlanacak olan işin görevin kötüye kullanılması veya yetki sınırının aşılması şeklinde ortaya çıkacağı söylenebilir. Diğer taraftan ilga edilen 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 279. maddesi bakanları da içerisine alacak şekilde bir memur tarifi yapmıştır. Bu madde hükmüne göre “*Devamlı veya muvakkat surette teşrii, idari ve adli amme vazifesi*” gören herkes memur sayılır. Bu yüzden ceza kanununun memur suçlarını ilgilendiren hükümleri bakanlar hakkında da uygulanır (Bilge, 1956:151-152).

Bununla birlikte doktrinde görevle ilgili suçun tanımlanmasında “dar” ve “geniş” olmak üzere iki ölçüt kullanılmaktadır.

Dar ölçüte göre görevle ilgili suçtan bahsedebilmek için görev ile işlenen olay arasında illiyet bağının mevcut olması yeterlidir. Bu anlayışa göre suç görevden doğan yetkiler kullanılarak işlenmelidir.

Geniş ölçüte göre ise, 148. maddede sayılan kişilerin memurluk sıfatları dikkate alınmalı ve memurluk sıfatı ile işlenen suçun unsuru veya şiddet sebebi ise suçun görevle ilgili bir suç olarak kabul edilmesi gerekir (Erem, 1963:9).

Görüldüğü gibi kabul edilecek ölçüte göre Yüce Divan'ın madde bakımından yetkisinin kapsamı değişmektedir. Eğer geniş ölçüt esas alınırsa anılan kamu görevlileriyle illiyet bağı içerisinde olmayan ancak göreviyle ilişkilendirmeye müsait bütün suçları Yüce Divan'ın yetki alanına girecektir. Dar ölçüt kabul edilirse görev sırasında işlenen her suç değil, sadece görevden doğan yetkiler kullanılarak işlenen suçlar Yüce Divan'ın yargılama yetkisine girecektir (Erem, 1963:9)

2.5.3. Yüce Divan'ın Yer Yönünden Yetkisi

Yer yönünden yetki, ülkenin madde yönünden aynı yetkiye sahip mahkemeleri arasında yargılama yetkisini belirlemek üzere bölüşülmesini ifade eder. Yer yönünden yetki , yargılama makamlarının sadece mahkeme çeşidi bakımındandır. Millet ve madde yönünden yetkisi eş olan mahkemeler arasında ülkenin bölüşülmesi, çevrelere

ayrılması gerekmiştir (Toroslu, Feyzioğlu, 2009:62; Kunter, 1986:355). Mahkemelerin yargılama çevresi Adalet Bakanlığı'nın teklifi ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun kararıyla belirlenir (HSYKK, m. 4).

Yer yönünden yetkinin ön şartı madde yönünden yetkidir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 12. maddesine göre Türkiye'de işlenen suçlar yönünden temel ölçüt "suçun işlendiği yer mahkemesinin" yetkili olmasıdır. Bu kuralın istisnaları CMK'nın 12 ve devamı maddelerinde belirtilmiştir. Ancak bu kurallar Yüce Divan açısından geçerli değildir. Çünkü Yüce Divan gerek 1982 Anayasası'nda gerekse de 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi Kanunu'nda belirtildiği gibi yargılayacağı kişilerin madde yönünden yetkisi dahilindeki tüm suçlarını yargılamaya yetkili tek mahkemedir (Kunter, 1986:355; Öztürk 1995:90; Öztürk, Erdem, 2006:800). Hatta Yüce Divan, bazı üst düzey kamu görevlilerinin yurt dışında işlediği görev suçları bakımından da yetkilidir. 5237 sayılı TCK'nın 10. maddesi "*Yabancı ülkede Türkiye namına memuriyet veya görev üstlenmiş olup da bundan dolayı bir suç işleyen kimse, bu fiile ilişkin olarak yabancı ülkede hakkında mahkumiyet hükmü verilmiş bulunsa bile, Türkiye'de yeniden yargılanır*" diyerek, yabancı bir ülkede görev suçu işleyen birisinin orada ceza almış olsa bile Türkiye'de yeniden yargılanabilmesini mümkün kılmıştır. Şayet bu kişi, kişi yönünden Yüce Divan'ın yargı yetkisi içinde olan biri ise Yüce Divan'da yargılanacaktır. 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'da görev sırasında ya da görev nedeniyle işlenen suçlardan dolayı yargılanmaktan bahsedildiğine göre Yüce Divan'ın yargılayacağı kişilerin yurtdışında görevleri sırasında ancak görevden kaynaklanmayan suçlarının yargılanması konusunda bir boşluk ortaya çıkmaktadır. Bu boşluğun 5271 sayılı CMK'nın yer bakımından yetkiyi düzenleyen kurallarına göre doldurulması gerekecektir (Öztürk, 1995:90; Arslan, 1999:63). Yine, 5237 sayılı TCK'nın 9. maddesine göre, "*Türkiye'de işlediği suçtan dolayı yabancı ülkede hakkında hüküm verilmiş olan kimse, Türkiye'de yeniden yargılanır.*" hükmüne göre, Anayasa'nın 148. maddesinde belirtilen kişiler, görev suçunu nerede işlemiş olursa olsun Yüce Divan yer yönünden yetkili mahkemedir. Yüce Divan'ın yurtdışında görev nedeniyle işlenen suçlar bakımından yetkili olmasının hukuki dayanağı ise 6216 sayılı AMK'nın 57. maddesindeki Yüce Divan'ın yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapıp hüküm vereceğini şeklindeki düzenlemedir.

2.5.4. İrtibat Dolayısıyla Yüce Divan'ın Görev Alanının Genişlemesi

Yüce Divan'ın Anayasa'nın 148. maddesinde sayılan kişileri görev suçları nedeniyle yargılayacağı belirtilmekle, Yüce Divan'ın yetkisi kişi ve madde yönünden sınırlandırılmıştır. Yüce Divan'ın kişi bakımından yetkisi dahilinde bulunan kişilerin, madde bakımından da Yüce Divan'ın yargılama yetkisindeki suçlarına iştirak eden diğer kişilerin yargılamalarının nerede ve nasıl yapılacağı karşımıza irtibat sorununu çıkarmaktadır (Kılınç, 2006:66). Gerek Anayasa'da gerekse 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da Yüce Divan yargılaması sırasında ortaya çıkan irtibat sorununun nasıl çözüleceği hususu hükme bağlanmamıştır (Erol, 2012:63).

Ceza Muhakemesinin konusunu oluşturan çeşitli uyuşmazlıklar arasında ilgili muhakemelerin birleştirilmesine imkan veren veya bunu gerekli kılan ortak bir noktanın bulunması halinde bağlantıdan söz edilir. Bu ortak nokta veya ilişki nedeniyle birden çok uyuşmazlık birbirine bağlanmaktadır. Bağlantı bulunması halinde “açılan her dava için ayrı muhakeme yapılır” şeklindeki ilkedden ayrılabilen veya muhakemelerin birleştirilmesi veya nisbi muhakemeye gidilmesi ya da bağlantılı uyuşmazlığın bekletici sorun sayılması yoluna gidilmektedir (Toroslu, Feyzioğlu, 2009:82-83).

5271 sayılı CMK'nın 9. maddesine göre, bağlantılı suçlardan her biri değişik mahkemelerin görevine giriyorsa, bu davalar birleştirilmek suretiyle yüksek görevli mahkemede dava açılabilir, ya da açılmış olan davalar birleştirilmek suretiyle yüksek görevli mahkemede görülebilir. AMK'da bağlantı halinde özel bir usul öngörmediği için konuya ilişkin CMK'nın 8., 9., 10., 11., ve 16. maddeleri esas alınacaktır.

Bu çözüm şekli Yüce Divan tarafından da benimsenmiştir (Erem, 1963:7, Arslan, 1999:59, Bilge, 1956:77-83).

Bazı yazarlar, Yüce Divan'da görülen bir dava ile genel mahkemelerde görülmekte olan bir davanın bağlantı dolayısıyla birleştirilemeyeceğini iddia etmektedir. Buna göre, Yüce Divan sadece belli kişileri yargılama yetkisine sahip bir özel mahkeme olduğundan, özel mahkemelerde görülen işler ile diğer mahkemelerin

görevine giren uyuşmazlıklarda bağlantı nedeniyle birleştirme yapılamaz (Centel, Zafer, 2006:509).

Öztürk'e göre kamu görevlisinin görev suçuna kamu görevlisi olmayan bir kişi iştirak ederse, bağlantılı uyuşmazlıklar memur esas alınarak bileştirilir. Bağlantı konusunda Anayasa ve AYMKYUHK'da herhangi bir lüküm bulunmamaktadır. Bu durumda sorun CMK ve Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde çözülecektir (Öztürk, Erdem, 2006:810).

Kunter'e göre bağlantı dolayısı ile muhakemelerin birleştirilmesi, yargılamanın maksadına en iyi ve en çabuk şekilde ulaşmak için kabul edildiğine göre kural bu şekilde konulmalıdır. Madde yönünden yetki hakkındaki hükümler, kişi yönünden yetkide de kıyas yolu ile uygulanmalıdır. Eğer teminat bakımından sakıncası yoksa, kişi yönünden yetki kuralları teminatı azaltmak için kabul edilmediğine göre sakıncası olmaması gerekir. Örneğin Yüce Divan hakkındaki istisnai hüküm kişilerin bu Divanda yargılanamayacağını belirtmek için değil, Yargıtay hakimleri ile Bakanların genel mahkemelerde yargılanamayacağını belirtmek için konulmuştur. İstisnai hükmün genişletilmesi de söz konusu değildir. Yine kanunun gösterdiği bir mahkeme olduğundan Yüce Divan da olağan bir mahkemedir. Bu nedenle 1924 Anayasası dönemindeki Yüce Divanda olduğu gibi bugün de Yüce Divan'da bir bakanın veya Yargıtay üyesi yargılanırken alelade bir sanığın davasına da bağlantı nedeniyle bakılabilir (Kunter, 1986:388). Uygulamada eski Bakan İsmail Özdağlar'ın yargılandığı 1985/1 Esas, 1986/1 Karar sayılı davada, bağlantı nedeniyle Ali Özdağlar ve Mehmet Kaymak isimli kişiler de eski Bakanla birlikte Yüce Divan'da yargılanmışlardır. Eski bakanlar Şerafettin Elçi'nin (YDK, 12.04.1983 Kt.1982/1 E, 1983/2 K, 12.03.2016) ve Selahattin Kılıç'ın yargılandığı davalarda, diğer kişiler de rüşvet vermek suçundan bakanlarla birlikte Yüce Divan'da yargılanmışlardır. Yüce Divan'da yargılanacak olan kişilerin memur olmayanların suçuna iştirak etmesi halinde, ortada bir memur suçu olmadığından bu suça iştirak Yüce Divan'ın görev alanına girmemektedir (Yanık, 2008:110).

2.6. YÜCE DİVAN'IN İŞLEYİŞİ VE YARGILAMA USULLERİ

2.6.1. Yüce Divanda Uygulanacak Usul Hükümleri

2.6.1.1. Soruşturma Evresi

5271 sayılı CMK'ya göre, ceza muhakemesi, “soruşturma” ve kovuşturma” olmak üzere iki evreden oluşmaktadır. Soruşturma evresi, kanuna göre yetkili mercilerce suç haberinin alınmasıyla iddianamenin kabulüne kadar olan süreci; kovuşturma evresi ise, iddianamenin kabulüyle başlayıp hükümle sona eren evreyi ifade eder (Öztürk, Erdem, Sırma, Saygılar, 2006:505).

Genel ceza yargılamasında hazırlık soruşturması evresi, kural olarak Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yerine getirilmekteyken, ceza yargılaması boyutu da olan Yüce Divan yargılamasında soruşturma işlemleri, yargılanacak olan kamu görevlisinin tâbi olduğu kuruma ve sıfatına bağlı olarak farklı usullere göre ve farklı kurumlar tarafından icra edilmektedir. Belirlenen bu usullere göre, soruşturma yürütülmekte ve dava açılmasına gerek görüldüğünde, Yüce Divan’a “dava açan belge” ile birlikte başvurulmaktadır. Dolayısıyla, Ceza Muhakemesi Hukuku’na göre münhasıran Cumhuriyet savcısının tekeline verilen kamu davası açma yetkisine, Anayasa tarafından Yüce Divan yargılamasında bir takım istisnalar getirilmiştir (Yanık, 2008:121).

Buna göre, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu üyelerinin soruşturması TBMM tarafından yapılırken, diğer üst düzey kamu görevlileriyle ilgili soruşturma kendi kurumlarınca, özel kanunlarındaki usullere göre yapılmaktadır. Dolayısıyla, Yüce Divan yargılamasında itham yetki ve görevi Cumhuriyet savcılarına değil, TBMM veya şüphelinin çalıştığı kuruma aittir. Aksi görüşü savunan Öztürk-Erdem’e göre, “ yeni CMK uyarınca, iddianame düzenleme konusunda tek yetkili kurum savcılıktır. O halde yeni sistemde tüm özel soruşturma kuralları bakımından önemli bir yenilik getirilmiştir. Özel soruşturma usulü sonunda soruşturmayı yapan yetkili kişi veya kurul, fezlekesini doğrudan mahkemeye sunmayacak; bunu önce Cumhuriyet

savcısına gönderecek ve yetkili savcının fezlekeye göre hazırlayacağı bir iddianame, yetkili mahkemeye sunulacaktır (Öztürk, Erdem, 2006:811).

Ayrıca ceza muhakemesinde kural Cumhuriyet savcısı'nın, şikayet, izin, müracaat gibi bir şartın gerçekleşmesini beklemeden re'sen soruşturmaya başlaması iken; Yüce Divan soruşturmalarında Cumhuriyet savcısının re'sen soruşturma yetkisi yoktur. Bu nedenle kamu davası, Cumhuriyet savcısı tarafından hazırlanan bir iddianame ile açıldığı halde, Yüce Divan'da iddianame yerine geçen “dava açan belge” ile dava açılmaktadır. İlgili kurumlar gerekli soruşturmayı yapıp suçları ve delilleri belirleyip, dosyayı tekemmül ettirdikten sonra dava açan belge ile Yüce Divan'a başvurmalıdırlar. Soruşturma aşamasında yeterli şüpheye ulaşılması halinde “dava açan belge” ile dava açılıp bu belgenin Yüce Divan'a sunulmasıyla, Yüce Divan yargılaması ve Yüce Divan'da savcılık görevini yürütecek olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın görevi başlar. Eğer soruşturma aşamasında yeterli şüpheye ulaşamazsa şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığına dair bir takipsizlik kararı verilmelidir (Yanık, 2008:122).

Yüce Divan yargılaması da “soruşturma” ve “kovuşturma” olmak üzere iki evreden oluşmaktadır. Ancak, Yüce Divan yargılamasında kamu görevlilerine daha üstün bir anayasal güvence sağlama düşüncesi nedeniyle (Feyzioğlu, 2006:19-20) birçok yönüyle olağan ceza yargılamasından ayrılmaktadır. Zira, yasa koyucu soruşturma evresiyle ilgili bazı hususları daha önce açıkladığımız gibi Anayasa'da bizzat düzenlemiştir. Bu nedenle, Yüce Divan'da usul hükümlerinin uygulanmasında önce Anayasaya, Anayasada düzenlenmeyen hususlarda ise, her kurumun özel kanunlarındaki ve TBMM içtüzüğündeki düzenlemelere bakılacaktır. Buralarda bir hüküm bulunmaması halinde ise, CMK hükümleri uygulanacaktır (Tekeş, 2009:69).

Son olarak belirtmek gerekir ki üst düzey kamu görevlilerinin soruşturmaları da 5271 sayılı CMK'nın 157. maddesinde öngörülen soruşturmanın gizliliği ilkesine tabidir.

Yüce Divan'ın yargılamaya başlayabilmesi için öncelikle bazı işlemlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Buna göre gerek 1982 Anayasası'nda ve gerekse de TBMM İchtüzüğünde belirlenen kurallara göre yargılanacak kişiler hakkında öncelikle Yüce

Divan'a sevk kararının alınması gerekmektedir. 1982 Anayasası'nın 148. maddesinde sayılan ve yüksek yargı organı üyesi olan kişiler açısından ise her birinin tabi olduğu mahkemelerin kendi iç tüzüğünde yer alan kurallara bağlı olarak yapılacak soruşturma sonucu Yüce Divan'a sevk kararının alınması gerekmektedir. Buna göre Yüce Divan'a sevk açısından Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar ile yüksek yargı organlarının üyeleri için farklı usuller ortaya çıkmaktadır (Kılınç, 2006:72). Şimdi bunları tek tek inceleyelim.

Cumhurbaşkanı

1982 Anayasası'nın 105/3. maddesine göre, *“Cumhurbaşkanı vatana ihanetten dolayı TBMM üye tam sayısının en az 1/3'ünün (184) teklifi üzerine ve TBMM üye tam sayısının en az 3/4'ünün (413) vereceği bir kararla Yüce Divan'a sevk edilebilir.”*

Bu teklifin yer aldığı önerge bir takip şartıdır ve ancak bu şartın yerine getirilmesinden sonra Cumhurbaşkanı hakkında vatana ihanet suçlamasıyla, TBMM tarafından takibat yapılabilir. TBMM'nin bu işlemi bir iddia faaliyetidir. Böylece TBMM, bir anlamda savcılık görevi yapmaktadır. TBMM, bu görevi yaparken Anayasa ve İçtüzüğü'nün yanında, Ceza Muhakemesi Kanunu'nu da dikkate almak zorundadır (Yanık, 2008:123).

584 sayılı TBMM İçtüzüğü'nün aynı konuyu düzenleyen 114. maddesine göre ise;

Anayasa'nın 105. maddesinin son fıkrası gereğince görevde bulunan veya görevden ayrılmış olan Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanetten dolayı suçlandırılmasını isteyen önerge, TBMM üye tamsayısının en az üçte birinin imzasıyla TBMM Başkanlığına verilir. Bu önerge derhal TBMM'nin bilgisine de sunulur. Ayrıca hakkında suç isnat edilen Cumhurbaşkanı'na da bu durum bildirilir. Bu önergenin TBMM'nin bilgisine sunulmasından başlayarak yedi gün sonraki ilk birleşimin gündemine alınır. Bu birleşimde hakkında suç isnadında bulunan Cumhurbaşkanı da dinlenebilir veya Cumhurbaşkanı isterse savunmasını yazılı olarak gönderebilir. Şayet Cumhurbaşkanı tarafından yazılı olarak savunma yapılırsa, bu savunma Genel Kurul'da aynen okunur.

denilmektedir.

Cumhurbaşkanı'nın da dinlendiği bu görüşme veya savunmadan sonra, TBMM üye tam sayısının en az dörtte üçü ile suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanı'nın Yüce Divan'a sevkine karar verilebilir.

TBMM İçtüzüğü'nün 114. maddesine göre; *“Görevde bulunan veya görevden ayrılmış olan Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı suçlandırılmasını isteyen*

önerge ile Yüce Divana sevk kararında, hangi ceza hükmünde dayanıldığı ve suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanınca işlendiği ileri sürülen suçun hangi gerekçeyle vatana ihanet sayılması gerektiği belirtilir.”

TBMM İçtüzüğü’nün 114. maddesinde belirtildiği üzere, “*Suçlandırma isteyen önergenin, TBMM üye tamsayısının en az üçte birinin imzasıyla TBMM Başkanlığına verilmesi gerekir. Bu önerge derhal TBMM’nin bilgisine sunulur. Suçlandırılması istenen Cumhurbaşkanına bildirilir ve TBMM’nin bilgisine sunulmasından başlayarak yedi gün sonraki birleşiminin gündemine alınır.*”

Doktrinde, Cumhurbaşkanı’nın Yüce Divan’a sevkine ilişkin kararın “dava açan belge” olduğu ileri sürülmektedir. Aralarındaki benzerlik bulunmasına rağmen aslında ikisi birbirinden farklıdır. İddianame, yargısal bir inceleme sonucunda Cumhuriyet savcısı tarafından hazırlanan dava açma dilekçesi iken, dava açan belge, Cumhuriyet savcısının iddianamesi yerine geçen ve idari bir karar ve işlemle oluşturulan belgedir (Feyzioğlu, 2006:139; Öztürk, Erdem, 2006:324; Yanık, 2008:125).

Yüce Divan da; “*Dava açan belge ekinde gönderilen ve ara kararları uyarınca getirtilen inceleme ve soruşturma raporlarının listesi aşağıdaki gibidir:..*”(YDK, 1993/1Esas, 1995/1 Karar, 05/04/2016,), “*soruşturma komisyonunun siyasi, hasmane tavırla ve kasten önergedeki isnatla bağlılık ilkesini çiğnediğini, dava açan belge olan Yüce Divana sevk kararındaki hukuken yok hükmündeki isnat dışı eylemler nedeniyle Bakan hakkında yargılama yapılamayacağından bu eylemlerle ilgili davanın tefrik edilerek reddine,...*”(YDK, 2004/4 Esas, 2007/2 Karar , 05/04/2016) gibi bir çok kararında “iddianame” yerine “dava açan belge” terimini kullanmıştır.

CMK’nın 175. maddesine göre kamu davasını açılması için iddianamenin kabulü gereklidir. İddianamenin kabulüyle birlikte soruşturma safhası biter ve kovuşturma safhası başlar. CMK’nın 174. maddesinde hangi hallerde iddianamenin iade edileceği hükmüne bağlanmıştır.

CMK’nın kamu davasının açılmasını iddianamenin mahkeme tarafından kabulüne bağlamasının gerekçesi, soruşturmanın eksiksiz yapılmasını ve görevliye yüklenen isnadın, yargılama safhasında değil, soruşturmanın sonunda somutlaşmasını sağlamaktır. Öte yandan, eksik ve hatalı iddianameler iade edileceği için, iddia

makamı, soruşturmayı yürütürken ve dava açan belgeyi daha özenli hazırlayacaktır. Bunun sonucunda, açılmaması gereken davaların sayısında bir azalma olacağı, böyle işlere dair soruşturmaların kovuşturmaya yer olmadığı kararıyla sona ereceği de düşünülebilir (Feyzioğlu, 2006:138).

TBMM Genel Kurulu verilen önergeye göre yapılan görüşmelerde yeterli şüpheyi ulaşamamış ise, önergeyi reddederek şüpheli Cumhurbaşkanı hakkında takipsizlik kararı vermelidir. Ayrıca TBMM, isnad edilen fiilin sabit olmadığı veya vatana ihanet sayılamayacağı hallerde de Yüce Divan'a sevke yer olmadığına dair karar vermek zorundadır.

Cumhurbaşkanının suç yüklenmesinin ve hakkında dava açılmasının neticeleri tartışmalıdır. Anayasa'da bu konuda bir hüküm bulunmamaktadır. Bir görüşe göre, Yüce Divana sevk edilen Cumhurbaşkanı'nın makamı Anayasa'nın 106. maddesindeki "başka bir sebep" kapsamında değerlendirilerek boşalmış sayılır. Böyle bir durumda Cumhurbaşkanlığı makamında boşalma söz konusu olacağından ve TBMM Başkanınca bu makama vekillik edilmesi, yenisi seçilinceye kadar süreceğine göre Yüce Divan kararı beklenmeden Cumhurbaşkanının seçilmesi gerekir. Bu yüzden Yüce Divan beraat kararı verse bile vatana ihanetle suçlandırılan Cumhurbaşkanı yeniden seçilmedikçe görevine dönemez (İzgi, Gören, 2002:994). Özbudun'a göre göreviyle ilgili adi bir suçtan dolayı meclisçe Yüce Divan'a sevk edilen bir bakan bakanlıktan düşmüş sayıldığına göre, TBMM'nin çok daha büyük bir çoğunluğuyla ve çok daha ağır bir suçla suçlanan bir Cumhurbaşkanının, görevine devam edebileceğini düşünmek güçtür. Bu sebeple, Cumhurbaşkanını vatana ihanetle suçlanması durumunda Cumhurbaşkanlığı sıfatının sona ereceğini kabul etmek yerinde olur (Özbudun, 2003:318). Teziç, TBMM tarafından ve üstelik dörtte üç çoğunlukla ve önemli bir suçla itham edilen bir Cumhurbaşkanı'nın devam etmesi düşünülemez der (Yanık, 2008:126). Öğretide genel olarak kabul edilen görüşe göre, suçlamanın TBMM tarafından, üstelik tam sayının en az dörtte üçü gibi bir yeter sayı ile yapılması, hem de yüklenen fiilin önemi dikkate alındığında, bir ölçüde bakanlarla ilgili hükümlere göndermede bulunularak böyle bir durumda Cumhurbaşkanının "düşeceği" şeklindedir (Yayla, 2001:496).

Diğer bazı yazarlara göre ise, her ne kadar siyasal olarak parlamentonun büyük çoğunluğu bakımından vatana ihanetle suçlandırılan bir Cumhurbaşkanı'nın görevine

devam edemeyeceği düşünülse de, Anayasada vatana ihanetle suçlanan Cumhurbaşkanı'nın görevinin sona erdiğini belirten bir hüküm ya da bu durumda olan Cumhurbaşkanı'nın görevine son verilmesi neticesini doğuracak bir usul öngörülmediğinden bakanlar için öngörülmüş olan Anayasanın 113/3. maddesindeki hüküm Cumhurbaşkanı'na uygulanamaz. Vatana ihanetle suçlandırılan Cumhurbaşkanı'nın pozitif hukuk bakımından görevine devam etmesini engelleyecek bir durum bulunmamaktadır. Anayasa'nın 113. maddesinin üçüncü fıkrası hükmü istisnai bir hükümdür, dolayısıyla genişletilerek yorumlanamaz. Burada kıyas yapılamaz (Gözler, 2000:550).

Meclis Başkanı

Anayasamızın 148. maddesine, 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun'un 18.maddesiyle getirilen ek ibare ile artık TBMM Başkanı'nın da görevleriyle ilgili suçlardan Yüce Divan'da yargılanacağı hükme bağlanmıştır. TBMM İçtüzüğü'nün 14. maddesine göre, TBMM Başkanı'nın görevleri şunlardır:

1. *Türkiye Büyük Millet Meclisini Meclis dışında temsil etmek;*
2. *Genel Kurul görüşmelerini yönetmek;*
3. *Tutanak dergisi ile tutanak özetinin düzenlenmesini denetlemek;*
4. *Başkanlık Divanına başkanlık etmek ve Divanın gündemini hazırlamak;*
5. *Danışma Kuruluna başkanlık etmek;*
6. *Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarını denetlemek; işlerde birikme olması halinde komisyon başkanı ve üyelerini uyarmak ve durumu Genel Kurulun bilgisine sunmak;*
7. *Başkanlık Divanı kararlarını uygulamak;*
8. *Türkiye Büyük Millet Meclisinin idari ve mali işleri ile kolluk işlerini yürütmek ve denetlemek;*
9. *Başkanlık Divanı bünyesinde oluşturulacak "Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu" aracılığıyla Meclisi ve çalışmalarını yurt içinde ve yurt dışında tanıtıcı tedbirler almak ve yayın yapmak;*
10. *Kendisine, Anayasa, kanunlar ve İçtüzük gereğince verilen görevleri yerine getirmek.*

Mevzuatımızda TBMM Başkanı'nın ne şekilde suçlandırılıp Yüce Divan'a sevk edileceği hususu henüz belirgin olmamakla birlikte bu konuya ilişkin uyum yasaları henüz çıkarılmamıştır. Ancak kendisi de bir milletvekili olan TBMM Başkanı'nın, göreviyle ilgili suç işlemesi halinde yargılanabilmesi için TBMM'nin öncelikle onun milletvekilliği dokunulmazlığını kaldırması gerekmektedir. TBMM Başkanlığı'na sunulması beklenen taslakta, TBMM başkanlarının suç işlemleri durumunda dosyaları Anayasa ve Adalet komisyonlarında ele alınacak ve dokunulmazlıklarının kaldırılması durumunda Yüce Divan'a sevk için oylama yapılacaktır. TBMM Genel Kurulu'nun üçte ikisinin kararıyla Yüce Divan yargılaması mümkün olabilecektir.

Yüksek Hakimler ve Savcılar

Anayasa'nın 148. maddesine göre; “*Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılar* (Anayasa,m. 148). Yüksek hakim ve savcıların soruşturma usulleri, büyük oranda birbirlerine benzemekle birlikte, her yüksek mahkemenin soruşturma usulü ve yetkili kurulları, kendi kanununda bir takım farklarla düzenlenmiştir. Bu kişilerin Yüce Divana sevkî ile ilgili hususlar ise, her yüksek mahkemenin kendi içtüzüğünde düzenlenen esaslara göre yapılacak ve sevke kendi mahkemeleri karar verecektir.

Anayasa Mahkemesi Başkan ve Üyeleri

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin görevle ilgili suçlarının soruşturma usulü Anayasa Mahkemesi İchtüzüğü'nün 14. maddesine göre;

Üyelerin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri suçlarla ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçüstü hâli dışındaki kişisel suçlarından ötürü bir ihbar veya şikâyet yapılır veya böyle bir hâl öğrenilirse, aşağıdaki hükümlere göre işlem yapılır.

a) Başkan, müstear adla yapılan veya yapıldığı anlaşılan imzasız, adressiz yahut belli bir olayı ve nedeni içermeyen, delilleri ve dayanakları gösterilmeyen ihbar ve

şikâyetleri işleme koymaz. Ancak, bu ihbar ve şikâyetlerin somut delillere dayanması durumunda konu hakkında gerekli inceleme ve araştırma yapılır.

b) Başkan, gereken hâllerde işi Genel Kurula götürmeden önce bir üyeye ön inceleme yaptırabilir. Görevlendirilen üyenin, hakkında inceleme yürütülen Başkanvekili ya da üyeden daha kıdemli olması gerekir. En kıdemli üye hakkında inceleme yapılması hâlinde bu görev Başkanvekillerinden birisine verilir.

c) Görevlendirilen üye, Başkanlık vasıtasıyla inceleme ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi ilgililerden Kanunun 62 nci maddesine göre isteyebilir.

ç) Görevlendirilen üye, incelemesini tamamladıktan sonra, kendi düşüncesini açıklamaksızın vakıayı, iddiaları ve delilleri kapsayan bir ön inceleme raporu hazırlayarak Başkana bildirir.

d) Ön inceleme raporu, Başkan tarafından gündeme alınır ve Genel Kurulda görüşülür. Hakkında işlem yapılan üye bu konuda Genel Kuruldaki görüşmelere katılamaz.

e) Genel Kurulca, soruşturma açılmasına yer olmadığına karar verildiği takdirde, gerekçeli karar ilgili üye ile ihbar ve şikâyetle bulunanlara tebliğ edilir.

f) Soruşturma açılmasına karar verildiği takdirde, Genel Kurul, üyeler arasından üç kişiyi gizli oyla Soruşturma Kurulunu oluşturmak üzere seçer.

g) Genel Kurulda yapılan oylama neticesinde, üyelerin her birinin aldığı oylar adlarının karşısına yazılır ve en fazla oy alan ilk üç aday Kurul üyesi olarak seçilmiş kabul edilir. Oyların eşitliği hâlinde kıdemli olan üye seçilmiş sayılır. Soruşturma Kuruluna kıdemli üye başkanlık eder.

ğ) Soruşturma Kurulu, 5271 sayılı Kanunun Cumhuriyet savcısına tanıdığı bütün yetkilere sahiptir. Kurulun soruşturma ile ilgili yapılmasını istediği işlemler, mahallinde yetkili adli makamlar tarafından derhâl yerine getirilir.

(2) Başkanın yukarıda yazılı hâl ve hareketlerinin görülmesi veya öğrenilmesi hâlinde, Başkan tarafından yapılması gereken işlemler kıdemli Başkanvekilince yürütülür (Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, m. 14).

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 15. maddesine göre;

(1) Soruşturma Kurulu soruşturmayı tamamladıktan sonra kamu davasının açılmasına gerek görmezse kovuşturma yapılmasına yer olmadığına karar verir.

(2) Soruşturma Kurulu, kamu davası açılmasını gerekli görürse düzenleyeceği iddianameyi ve dosyayı görevleriyle ilgili suçlarda Yüce Divan sıfatıyla yargılama yapmak üzere Mahkemeye, diğer suçlarda ise Yargıtay Ceza Genel Kuruluna tevdi olunmak üzere Başkanlığa gönderir.

(3) Soruşturma Kurulunun işlem ve kararları kesindir; kararlar şüpheliye ve varsa şikâyetçiye tebliğ olunur.

(4) Mahkemenin Yüce Divan sıfatıyla yapacağı yargılamada Soruşturma Kurulunda yer alan üyeler görev alamazlar.

(5) Mahkemenin Yüce Divan sıfatıyla yapacağı yargılamada Kanunun ve diğer kanunların yargılamanın niteliğine uygun hükümleri uygulanır (Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, m. 15).

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin şahsi suçlarında, Yargıtay üyelerinin şahsi suçlarına ilişkin hükümler uygulanır ve yargılama makamı Yargıtay Ceza Genel Kurulu'dur (Aliefendioğlu,1996:220).

Yargıtay Başkanı, Başsavcısı, Başsavcivekili ve Üyeleri

Yargıtay Başkanı, Başsavcısı ve üyeleri hakkındaki görev suçları için öngörülen soruşturma usulü, 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun 46. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre;

Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri, daire başkanları, üyeleri, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin görevleriyle ilgili veya kişisel suçlarından dolayı haklarında soruşturma yapılabilmesi Birinci Başkanlık Kurulunun kararına bağlıdır. Ancak, ağır cezayı gerektiren suçüstü hallerinin hazırlık ve ilk soruşturması genel hükümlere tabidir. Birinci Başkanlık Kurulu kendisine intikal eden veya ettirilen ihbar ve şikayetleri inceleyerek soruşturma açılmasını gerektirir nitelikte gördüğü takdirde, ilk soruşturma yapılması için ceza dairesi başkanlarından birini görevlendirir. Aksi takdirde dosyanın işlemde kaldırılmasına karar verir. Bu karar kesindir. Soruşturma ile görevlendirilen başkan, soruşturmayı ikmal ettikten sonra evrakı Birinci Başkanlık Kuruluna gönderir. Soruşturmayı yapan ceza dairesi başkanı sorgu hakiminin yetkisini haiz olup Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun ilk soruşturmaya ait hükümlerini uygular. Vereceği tutuklama ve tutuklamanın kaldırılması veya kefaletle salıvermeye ait kararları Birinci Başkanlık Kurulunun onaması ile tekemmül eder. Birinci Başkanlık Kurulu, incelediği evrakı eksik bulursa soruşturmayı yapan başkana tamamlattırır. Son soruşturmanın açılmasına gerek görmediği takdirde evrakın işlemde kaldırılmasına, aksi halde son soruşturmanın açılmasına karar verir ve görevle ilgili suçlarda Anayasa Mahkemesine, kişisel suçlarda Yargıtay Ceza Genel Kuruluna tevdi olunmak üzere dosyayı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Evrakın işlemde kaldırılmasına dair verilen kararlar kesindir (Yargıtay Kanunu, m. 46).

Birinci Başkanlık Kurulu yeterli şüpheye ulaşır ve kovuşturmanın açılmasına karar verirse dosyayı Yüce Divan'a gönderir. Birinci Başkanlık Kurulu'nca evrakın işlemde kaldırılmasına dair verilen kararlar kesindir. Bu tür takipsizlik kararlarının denetime kapatılmış olması hukuk devleti ilkesine aykırıdır (Öztürk, Erdem, 2006:813).

Danıştay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri

Danıştay Başkan ve üyelerinin işledikleri görev suçlarının soruşturma usulü, 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun 76. ve 81. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre;

1.- Danıştay Başkanı, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ve üyelerin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işlemiş bulundukları suçlardan dolayı, Danıştay Başkanının seçeceği bir daire başkanı ile iki üyeden oluşan bir kurul tarafından ilk soruşturma yapılır.

2. Danıştay Başkanı hakkında soruşturma, kendisinin katılmayacağı Başkanlık Kurulunca seçilecek bir daire başkanı ile iki üyeden oluşan bir kurul tarafından yürütülür.

3. Kurul, soruşturma sonunda düzenleyeceği fezlekeyi ve buna ilişkin evrakı Danıştay Başkanına, soruşturma Danıştay Başkanı hakkında ise fezlekeyi ve evrakı başkanvekiline verir. Bu husustaki dosya Danıştay Başkanı veya vekili tarafından gerekli karar verilmek üzere İdari İşler Kurulu Başkanlığına tevdi edilir. Bu Kurulun vereceği kararlar sanığa ve varsa şikayetçiye tebliğ olunur. 4. Yargılamanın men'i kararı kendiliğinden ve son soruşturmanın açılmasına dair kararlar itiraz üzerine İdari İşler Kurulu Başkan ve üyelerinin katılmayacağı Danıştay Genel Kurulunda incelenir (Danıştay Kanunu, m. 76).

76. madde gereğince verilen son soruşturmanın açılmasına dair kararlar üst kurulca onanmak veya itiraz olunmamak suretiyle kesinleştikten sonra, soruşturma dosyası, gereği yapılmak üzere Danıştay Başkanı veya vekili tarafından Cumhuriyet Başsavcısına gönderilir (Danıştay Kanunu, m. 79).

Sayıştay Başkanı ve Üyeleri

Sayıştay Başkan ve üyelerinin görev suçlarında, soruşturmanın nasıl yürütüleceğine ilişkin hükümler, 832 sayılı Sayıştay Kanunu'nun 96. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre;

Sayıştay Başkan ve üyelerinden birinin görevi ile ilgili veya görev sırasında işlediği bir suçun soruşturmasını Sayıştay Genel Kurulunca seçilecek üç daire başkanı ve iki üyeden kurulu beş kişilik bir soruşturma heyeti yapar. Bu heyet gerekli çalışmaları yaparak hazırlayacağı fezlekeyi kovuşturmaya veya kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vermek üzere Daireler Kurulu'na gönderir. Bu Kurulun vereceği kovuşturmaya yer olmadığına dair karar kendiliğinden, yargılamanın lüzumuna dair olan karar ise itiraz üzerine Sayıştay Genel Kurulunca incelenir. İtiraz süresi kararın tebliği tarihinden itibaren on beş gündür.

Genel Kurulca verilen yargılamanın men'ine yani kovuşturmaya yer olmadığına dair karar kesindir.

İlk soruşturma kurulunun seçimine şüpheli üyeler ve kovuşturmaya veya kovuşturmaya yer olmadığına dair karar görüşmelerine ise, ilk soruşturma kurulu üyeleri ile şüpheli üyeler katılamazlar.

Daireler Kurulu kararları şahsi davacılar varsa onlara da tebliğ olunur. Kovuşturmanın yapılması yönündeki kararın kesinleşmesi üzerine, dosya Yüce Divan'a gönderilir.

Sayıştay Başkan ve üyelerinin görevleri dışında şahsi bir suç işlemeleri halinde yapılacak kovuşturmada Yargıtay üyelerinin şahsi suçlarının kovuşturmasına ilişkin hükümler uygulanır (Sayıştay Kanunu, m. 96).

Askeri Yargıtay Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri

Askeri Yargıtay Başkan, Başsavcı ve üyelerinin görev suçları nedeniyle yapılacak soruşturma usulü, 1600 sayılı Askeri Yargıtay Kanunu'nun 37. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre;

Askeri Yargıtay Başsavcısı, ikinci başkanı, daire başkanları ve üyelerinin görevle ilgili suçlarını haber alan başkan, ilgililer hakkında soruşturma açılmasına lüzum olup olmadığına karar vermek üzere konuyu Genel Kurul'a intikal ettirir. Askeri Yargıtay Başkanının görevle ilgili suçlarına ait ihbar ve şikayetler Milli Savunma Bakanı tarafından Genel Kurul'a intikal ettirilir. Genel Kurul'un görevlendirdiği bir ya da üç üye, incelemelerini yaptıktan sonra kanaatlerini belirtmeksizin durumu bir raporla Başkâliğâ bildirir. Bu rapor üzerine Genel Kurulda yapılacak görüşme sonrasında kovuşturmaya yer olmadığına veya soruşturma açılmasına karar verilir. Bu kararlar kesindir. Soruşturma açılmasına karar verildiği takdirde Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve Yargılama usulü Kanunu'na göre gerekli soruşturmayı yapmak üzere Askeri Savcı yetkilerine sahip üç üye görevlendirilir. Bu üyelerin yaptığı soruşturma sonucu tespit edilen durum bir raporla Genel Kurul'a sunulur. Genel Kurul kovuşturmanın yapılmasına karar verirse, soruşturma dosyası Askeri Yargıtay Başkanlığı tarafından Yüce Divan'a sunulmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir (Askeri Yargıtay Kanunu, m.37).

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı ve Üyeleri

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı ve üyeleri, 1982 yılına kadar olağan yetkili mahkemelerde yargılanmışlardır. Anılan bu kişilerin görev suçlarıyla ilgili Yüce Divan'da yargılanması ilk kez 1982 Anayasası ile gerçekleşmiştir.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı ve üyelerinin görev suçlarıyla ilgili yapılacak soruşturmanın usulü, 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun 32. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre,

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başsavcısı, Daire Başkanları ve üyelerinin göreve ilişkin suçlarını her ne suretle olursa olsun haber alan Başkan, konuyu Genel Kurula intikal ettirir. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı'nın görev suçlarına ait ihbar ve şikayetler Milli Savunma Bakanı tarafından Genel Kurula intikal ettirilir.

Soruşturmanın yapılabilmesi için Genel Kurul gizli oyla kendi arasından üç kişilik bir kurul seçer. Kurula üyelerden en kıdemlisi Başkanlık eder. Kurul askeri savcıların soruşturma yetkisine sahiptir.

Bu Kurul, yapılan ihbar ve şikayeti kovuşturmaya değer görmez veya yapılan soruşturmayı kamu davasının açılmasını haklı göstermeye yeterli bulmaz ise kovuşturmaya yer olmadığına karar verir ve kararın bir örneğini ilgiliye, bir örneğini de varsa şikayette bulunana tebliğ eder. Bu kararlar kesindir.

Kurulca dava açılmasına karar verildiği takdirde bu karar ve soruşturma dosyası Başkanlıkça Askeri Yargıtay Başsavcılığına gönderilir.

Askeri Yargıtay Başsavcısı bir iddianame ile dava dosyasını Askeri Yargıtay Başkanlar Kurulunun belli edeceği Askeri Yargıtay Dairesine verir. Bu Daireye ve temyiz yolu ile inceleme yapacak Daireler Kuruluna soruşturma yapan veya hükümde bulunan üyeler katılamaz. Bu hallerde Daire veya Daireler Kurulu toplanmazsa noksan üyeler diğer dairelerden tamamlanır.

Hükmü veren Daire, Daireler Kuruluna karşı direnebilir. Direnme üzerine Daireler Kurulunca yeniden verilecek karara uyulması zorunludur. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, Başsavcı, Daire Başkanları ve üyelerin genel yargıya tabi şahsi suçlarının kovuşturulmasında ise Yargıtay Başkan ve üyeleri ile Cumhuriyet Başsavcılarının şahsi suçlarının kovuşturulmasına ilişkin hükümler uygulanır (AYİMK, m. 32)

Yüce Divan tarihinde, yargılanan başkan, üye veya başsavcı olmamıştır (Yanık, 2008:106).

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyeleri

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) üyelerinin göreve ilişkin suçlarının soruşturulması usulü 6087 sayılı HSYK Kanunu'nun 38. maddesinde düzenlenmiştir. Ancak bu hükümde HSYK üyelerinden sadece seçimle gelen üyelerinin görev ve şahsi suçlarına ilişkin soruşturma usulü düzenlenmiştir.

HSYK Başkanı olan Adalet Bakanı'nın göreve ilişkin suçları bilindiği üzere Meclis Soruşturması'nın konusunu oluşturur. HSYK'nın Yargıtay ve Danıştay'dan gelen üyelerinin göreve ilişkin suçlarının soruşturması ise bağlı oldukları yüksek mahkemenin özel kanunlarındaki hükümlere göre icra edilmektedir. HSYK'ya

Cumhurbaşkanı ve Türkiye Adalet Akademisi'nce seçilen üyeler hakkında ise yine bağlı oldukları kurum veya kuruluşun özel kanunlarındaki hükümler uygulanacaktır.

Kurulun seçimle gelen üyelerinin görevleriyle ilgili suçları ile kişisel suçları hakkındaki soruşturma ve kovuşturma izni işlemleri Genel Kurul tarafından, kovuşturma açılması kararı ve kovuşturma mercilerinin belirlenmesi ise gösterilen yetkili merciler tarafından bu 6087 sayılı Kanun hükümleri uyarınca yapılır.

Kurulun seçimle gelen üyeleri hakkında yapılan ihbar ve şikâyetlerde Başkan, işi Genel Kurula götürmeden önce daire başkanlarından birine ön inceleme yaptırabilir. Görevlendirilen bu daire başkanı, incelemesini yaptıktan sonra, durumu bir raporla Başkana bildirir.

Başkan suç ihbar veya şikâyetini doğrudan ya da inceleme yaptırdıktan sonra Genel Kurula sunar. Yapılan görüşme sonucunda; soruşturma açılmasına yer olmadığına ya da soruşturma açılmasına karar verilir. Soruşturma açılmasına karar verilmesi hâlinde, üyeler arasından, gizli oyla, üç kişilik bir soruşturma kurulu seçilir. Soruşturma kuruluna, en yüksek oyu alan, oyların eşitliği hâlinde ise yaşça büyük olan başkanlık eder.

Soruşturma kurulu, 5271 sayılı Kanuna göre işlem yapar ve kanunların Cumhuriyet savcısına tanıdığı bütün yetkileri kullanır. Soruşturma sırasında hâkim kararı alınması gereken hususlarda ilgililer hakkında isnat edilen suçun niteliğine göre belirlenmiş bulunan kovuşturma mercilerine başvurur.

Soruşturma kurulu, soruşturmayı tamamladıktan sonra kovuşturma açılmasına yer olup olmadığı hakkındaki kanaatini belirten bir rapor hazırlayarak, rapor ve eklerini Genel Kurula verir.

Genel Kurul, dosyayı inceledikten ve varsa eksiklikleri tamamlattıktan sonra, kovuşturma yapılmasına gerek görmediği takdirde evrakın işleminden kaldırılmasına karar verir; aksi halde kovuşturma yapılmasına izin verir.

Kovuşturma yapılmasına ilişkin verilen iznin kesinleşmesi üzerine dosya, görevle ilgili suçlarda Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesine kamu davası açılmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir.

Kurulun seçimle gelen üyelerinin, Kurul üyesi olmadan önceki suç teşkil eden eylemlerinden dolayı soruşturma yapılması ve kovuşturma izni verilmesi işlemleri, bulunduğu aşamadan itibaren Genel Kurul tarafından bu kanun hükümlerine göre yürütülür.

HSYK'nın tabii üyesi olan Adalet Bakanlığı Müsteşarı'nın Kurul'daki görevine ilişkin suçlarının soruşturması da yine 6087 sayılı HSYK Kanunu hükümleri uyarınca yapılır ve bu suçlarda yargılama yetkisi yine Yüce Divan'a aittir (6087 sayılı Kanun, m. 39).

Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları

Anayasa'nın 148. maddesine 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun'un 18. maddesiyle getirilen ek madde uyarınca daha önce görevleriyle ilgili suçlardan ötürü Genelkurmay Başkanlığı nezdindeki askeri mahkemede yargılanmaları öngörülen Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet komutanlarının bundan sonra Yüce Divan'da yargılanmasının önü açılmıştır.

Genelkurmay Başkanı ile Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'nın görevleriyle ilgili suçlardan ötürü Yüce Divan'a sevkî usulü henüz yasalaşmamış olup halen taslak olarak TBMM komisyonlarındadır.

Askeri Hakimler Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı'nın (<http://www2.tbmm.gov.tr>, (05.03.2016) 31. maddesi uyarınca, 353 sayılı Kanun'a 9. maddeden sonra gelmek üzere 9-A maddesi eklenmiştir. Yüce Divan'da Yargılanacak Asker Kişilerle İlgili Usul başlıklı bu madde hükmü uyarınca Genelkurmay Başkanı, Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri Komutanlarının görevleriyle ilgili suçlarından dolayı bu kişilere soruşturma açılması Başbakan'ın, Jandarma Genel Komutanı hakkında ise İçişleri Bakanı'nın iznine tabidir (<http://www2.tbmm.gov.tr>, (05.03.2016).

Anılan bu üst düzey komutanların görevleriyle ilgili suç islediklerine dair ihbar ve şikayet alan veya böyle bir durumu öğrenen Başbakan veya İçişleri Bakanı, araştırma gerektiriyorsa ön inceleme yaptırarak soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine karar verir.

Soruşturma izni verilmesi durumunda soruşturma dosyası Yargıtay Başkanlığı'na gönderilir. Yargıtay Başkanı ilgililer hakkında kovuşturma açılmasına lüzum olup olmadığına karar verilmek üzere konuyu Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na intikal ettirir. Ceza Genel Kurulu tarafından kovuşturma açılmasına yer olup olmadığının belirlenmesi için gizli oyla üç üyeden oluşan bir komisyon oluşturur. Komisyon Cumhuriyet Savcısı'nın soruşturma yetkisine sahip olup, yapacağı soruşturma sırasında hakim kararı alınması gereken hususlarda Yargıtay'ın ilgili ceza dairesine başvurur. Komisyon yaptığı soruşturma sonucunu bir rapor ile tespit ederek Ceza Genel Kurulu'na sunar.

Bu rapor üzerine Ceza Genel Kurulu'nda yapılacak görüşme sonunda kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildiği takdirde, kararın bir örneği ilgiliye, bir örneği de varsa şikayetçiye tebliğ olunmak üzere Yargıtay Başkanlığı'na sunulur. Ceza Genel Kurulu'nca verilen kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlar kesindir

Ceza Genel Kurulu kovuşturma açılmasına karar verdiği takdirde, soruşturma dosyası Yargıtay Başkanlığı tarafından Yüce Divan'a sunulmak üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir.

Başbakan ve Bakanlar

Parlamente hükümet rejimi ile yönetimi kabul eden ülkelerde Başbakan ve bakanlardan oluşan hükümet, doğrudan doğruya parlamentoya karşı sorumludur. Bu sorumluluğun sonucu olarak da parlamento, çeşitli mekanizmalarla hükümeti ve çalışmalarını denetler. Parlamento hükümet üzerinde denetleme imkanı sağlayan hukuki araçlara denetim yolları veya denetim araçları denilir. Meclisin haiz olduğu hükümeti denetleme yetkisinin kullanılmasına imkan veren ve denetim yolları ya da denetim araçlarından birisi de Meclis Soruşturması'dır. Bu husus 1982 Anayasası'nın 98/1. maddesinde “*TBMM soru, meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve meclis soruşturması yollarıyla denetleme yetkisini kullanır*” denilmek suretiyle belirtilmiştir.

Meclis soruşturması; halen görevde bulunan ya da görevinden ayrılmış olan bir Başbakan veya bakan hakkında, bu Başbakan veya bakanın göreviyle ilgili bir suç işlediğinin TBMM'nin belli orandaki üyelerince ileri sürülmesi üzerine, bu suçlamanın

TBMM üyeleri arasından kurulacak olan bir soruşturma komisyonu tarafından Meclis adına araştırılması neticesinde Meclis Genel Kuruluna sunulacak rapor sonrasında, ilgili bakanın yargılanmak üzere Yüce Divan'a sevkine gerek olup olmadığına TBMM Genel Kurulunca karar verilmesinden ibaret bir denetim aracıdır (Tülen, 1999:61-62).

Ülkemizde kanun koyucu, soru, meclis araştırması, genel görüşme gibi parlamenter denetim araçlarının, önergelerinin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile cevaplandırılma, görüşme ve araştırma yöntemlerinin Meclis İçtüzüğü ile düzenleneceğini öngörmesine rağmen, Başbakan ve bakanların cezai sorumluluğunun araştırıldığı "Meclis Soruşturması"nı, özel olarak Anayasa'nın 100. ve Meclis İçtüzüğü'nün 107 ile 113. maddeleri arasında ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Bu farklılığın temel nedenlerinden biri, diğer denetim araçlarının tamamı siyasal nitelikte sonuçlar doğururken, Meclis Soruşturması'nın, siyasal sonuçlarının yanında ilgilinin ceza sorumluluğuna da yol açmasıdır (Yanık, 2008:128).

Meclis soruşturması usulü, Başbakan ve bakanları yargı organı tarafından tahrik edilebilecek düzmece suç soruşturmalarına karşı koruma fonksiyonuna sahiptir. Eğer Başbakan veya bakanların görevleriyle ilgili suçlardan yargılanabilmeleri için TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğu gerektiren Meclis soruşturması usulü olmasaydı, yargı organı yürütme organını düzmece suç soruşturmalarıyla rahatsız edebilirdi. Görevleriyle ilgili suçlarından dolayı Bakanlar Kurulu üyelerini yargılamaya münhasıran Yüce Divan yetkilidir. Bu nedenle savcılar görevleriyle ilgili suçlarından dolayı Bakanlar Kurulu üyeleri hakkında genel mahkemelerde dava açamazlar. Bakanlar Kurulu üyelerinin Yüce Divanda yargılanmasının ön koşulu ise üyenin TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğu ile sevk edilmesidir. Bu usul Başbakan ve bakanlara koruma sağlamaktadır. Meclis Soruşturması her ne kadar Başbakan ve bakanların cezai sorumluluklarıyla alakalı ise de siyasi bir fonksiyonu da vardır. Yüce Divana sevk edilen bir bakan bakanlıktan düşer. Başbakan Yüce Divana sevk edilirse hükümet istifa etmiş sayılır (Gözler, 2000:420).

Meclis Soruşturması Anayasa ve Meclis İçtüzüğü'nde ayrıntılı olarak düzenlenmiş olmasına rağmen Meclis Soruşturmasının hukuksal dayanaklarından biri de Ceza Muhakemesi Kanunu'dur. Meclis Soruşturması aynı zamandan bir ceza sorumluluğunu araştırma usulüdür ve Ceza Muhakemesi Kanunu, bu konuda birincil

yasal kaynaktır. Ceza Muhakemesi Kanunu ile TBMM İçtüzüğü düzenlemelerinin çatıştığı durumlarda hangisi öncelikli olarak uygulanacaktır? Bu soruya cevap verebilmek için öncelikle Meclis Soruşturması'nın hukuksal niteliğini belirlemek gerekir. Öğretide bu konu, genellikle iki farklı yaklaşımla ele alınmaktadır. Birinci yaklaşımı savunanlar, Meclis Soruşturmasını ceza muhakemesi kurumlarıyla açıklamaya ve nitelemeye çalışırken karma görüş diyebileceğimiz ikinci yaklaşımı savunanlar ise Meclis Soruşturması'na Anayasa Hukuku açısından bakmakta ve konuya multi-disipliner olarak yaklaşmaktadır. Bunun neticesinde Meclis Soruşturması'nın "sui generis" bir kurum olduğu ileri sürmektedirler.

Birinci yaklaşımı savunan Feyzioğlu, *"Meclis Soruşturması her ne kadar Anayasa'nın 'Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetim yolları' başlıklı alt bölümünde düzenlenmiş olsa da soru, meclis araştırması, genel görüşme ve gensorunun aksine bir parlamenter denetim aracı değil, adli denetim aracıdır. Çünkü meclis soruşturması açılmasıyla birlikte ceza muhakemesinin soruşturma evresine başlanmış olunmaktadır."* diyerek Meclis Soruşturmasının ceza muhakemesinin soruşturma evresindeki bir aşaması ve "adli bir faaliyet" olduğunu ileri sürmektedir (Feyzioğlu, 2006:6). Dolayısıyla bu görüşü savunanlara göre TBMM, bu iddia faaliyetini yürütürken CMK'ya göre hareket etmelidir (Erem, 1963:15; Bilge,1956:30; Öztürk, 1995:103).

Özbudun ise İçtüzüğün kanun sayılamayacağını ve bu nedenle İçtüzükle vatandaşlar için haklar ve yükümlülükler yaratılamayacağını, zira İçtüzüğün sadece parlamento üyelerini bağlayacağını ve parlamento dışında bir uygulama alanına sahip olmadığını düşünmektedir. Yazara göre *"İçtüzüğe parlamento çalışmaları ile ilgili olmayan vatandaşları bağlayıcı kurallar konamaz"* (Özbudun, 2003:221-223). Ancak Bakırcı, İçtüzükteki tüm hükümlerin doğrudan parlamentonun işleyişi ile ilgili olmadığını, İçtüzükte parlamentonun işleyişini ve çalışmasını dolaylı olarak etkileyen bazı kurallara da yer verildiğini belirtmektedir. Örneğin, İçtüzük'te bazı yargısal tedbirlere, kolluk tedbirlerine ve idari ve mali işlere yer verildiği görülmektedir (Yanık, 2008:132).

Meclis Soruşturması süreci, böyle bir istemi içeren önerenin TBMM'ye sunulmasıyla başlar. Anayasa'nın 100. maddesine göre, Başbakan ya da bakanlar

hakkında Meclis Soruşturması açılması, TBMM üye tamsayısının en az onda birinin (55 milletvekili) vereceği bir önerge ile istenebilir. Meclis bu talebi bir ay içinde görüşerek karara bağlamak zorundadır. Ancak, grup adına grup başkanı veya grup başkanvekillerinin imzasıyla bir önerge verilemez, çünkü Anayasa'nın 100. maddesinin son fıkrasındaki “*Meclisteki siyasi parti gruplarında, Meclis Soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz*” hükmü buna engeldir. 1982 Anayasası, 1924 ve 1961 Anayasalarından farklı olarak yargı mercilerince doğrudan “meclis soruşturması açılması istemiyle” Meclis Başkanlığına başvurulması yöntemini kaldırmış bulunmaktadır. Artık, böyle bir görev suçuyla karşılaşan yargı mercileri görevsizlik kararı verip durumdan meclisi haberdar etmekle yetineceklerdir (Tülen, 1999:89). Yine, öteki Anayasalarımızda tek bir milletvekiline tanınan Meclis Soruşturması isteme yetkisi 1982 Anayasası ile sadece üye tamsayısının onda birine tanınarak başvuru koşulları zorlaştırılmıştır. Böylece, bir Meclis Soruşturması açılması isteğinden söz edebilmek için, mutlak surette Meclis üye tamsayısının en az onda birinin vereceği önerge şart koşulmuştur.

Meclis Soruşturma önergesinde bulunması gerekli unsurların neler olduğu TBMM içtüzüğünün 107/2. maddesinde gösterilmiştir. Buna göre, meclis soruşturması önergesinde, “*Bakanlar Kurulunun genel siyasetinden veya bakanlıkların görevleriyle ilgili işlerden dolayı hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakanın cezai sorumluluğu gerektiren fiillerinin görevleri sırasında işlendiğinden bahsedilmesi, hangi fiillerinin hangi kanun ve nizama aykırı olduğunun gerekçe gösterilmek ve maddesi de yazılmak suretiyle belirtilmesi zorunludur.*” Yüce Divan uygulaması da bu yöndedir. Zira, 1963 yılında Ticaret eski Bakanı Mehmet Baydur hakkında yapılan başvuruyu, belirtilen hususları içermediği için, gereğinin yapılaması amacıyla savcılık kararıyla Meclise iade edilmiştir (YDK, 17.06.1965 Kt., 1964/1 E, 1965/3 K, 06.03.2016).

Anayasanın 101/1. maddesinde “Başbakan ve Bakanlar” hakkında Meclis Soruşturması isteminde bulunulabileceği belirtilmişken, TBMM içtüzüğünün 107/1. maddesinde, “*görevde bulunan veya görevinden ayrılmış olan Başbakan ve bakanlar hakkında*” da meclis soruşturmasının açılmasının istenebileceği belirtilmiştir.

Meclis Soruşturması açılması için önerenin bu görüşmede kabul edilmesi gerekmektedir. Ancak önerenin kabul edilmesi için salt çoğunluğun kararı zorunlu değildir. Meclis Soruşturması önergesinin TBMM’de kabul edilmesi için, mevzuatta farklı bir toplantı ve karar yeter sayısı öngörülmediği için, bu konuda Anayasa’nın 96. maddesinde ki genel kural uygulanacaktır. Dolayısıyla Genel Kurul, üye tamsayısının en az üçte biri (184) ile toplanacak ve üye tamsayısının dörtte birinden az olmamak şartıyla toplantıya katılanların salt çoğunluğunun oyuyla karar verecektir (Erol, 2012:72).

TBMM Başkanlığına verilen Meclis Soruşturma önergesi, Meclis Genel Kurulu’nda görüşülmeden önce birtakım işlemlere uğramaktadır. Önerenin verilmesinden sonra, önerge genel evraka kaydedilir. Daha sonra, Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü’nde, Anayasa ve İçtüzükte aranan nitelikleri taşıyıp taşımadığı yönündeki incelemesi yapılır. Bu yönlerden herhangi bir eksiği bulunan önergeler, ya sahipleri ile görüşülerek düzeltilmekte ya da Meclis Başkanlığı’na sahiplerine iade edilmektedir. Anayasa ve İçtüzük yönünden herhangi bir eksiği bulunmayan önergelerin özeti çıkarılır ve bir esas numarası verilir. Önerge, bu özet ve esas numarası ile birlikte “gelen kağıtlar listesi”ne alındıktan sonra, bastırılarak üyelere dağıtılır. Daha sonra önerge, TBMM gündeminin “sunuşlar” kısmına alınarak Genel Kurul’da okunur. Okunan önerenin tasdikli bir örneği, Bakanlıkça, hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan ya da bakana gönderilir (Tülen, 1999:113).

Meclis Soruşturması önergesi yukarıda da belirttiğimiz üzere en geç bir ay içerisinde TBMM’de görüşülür. Bu bir aylık süre Feyzioğlu’na göre hak düşürücü bir süre değil düzenleyici bir süredir. Çünkü bu süre önerenin belirli sürede görüşülmesini düzenlemekte, böylece soruşturmanın başlayıp başlamayacağı hususunun belirsiz süreyle askıda kalmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Ancak sürenin niteliği “düzenleyici” olduğu için ona uyulmaması önerenin geçersizliği sonucunu doğurmayacak, Anayasa’ya aykırı olarak bir aylık süre geçirilmiş olsa da önerenin görüşülüp karar verilmesi mümkün olabilecektir (Feyzioğlu, 2006:34).

Feyzioğlu’na göre oylama sonucunda Genel Kurul, önerenin kabulü veya reddi yönünde bir irade beyan eder. Bu irade beyanı, bir “meclis kararı” şeklinde

ortaya çıkar. Oylamadan önce, görüşmeler sırasında milletvekillerinin önerge üzerinde değişiklik önermeleri mümkün değildir (Feyzioğlu, 2006:47).

Meclis Soruşturması önergesinin Genel Kurul'da okunmasından sonra Danışma Kurulu'nun teklifi ve Genel Kurul'un karar vermesi ile tespit edilecek bir günde, Meclis Soruşturması açılıp açılmaması hakkında görüşmeler yapılır. Görüşmelerin yapılacağı gün, önergenin verilişinden itibaren en geç bir ay içinde görüşülüp karara bağlanmasını temin edecek şekilde tespit edilir.

Belirlenen günde, sırasıyla önergeyi verenlerden ilk imza sahibinin veya onun göstereceği bir diğer imza sahibinin, şahısları adına imzası bulunmayan üç milletvekilinin ve o sırada görevde bulun ya da bulunmasın hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan ya da bakanın konuşmasından sonra, Genel Kurul'da, gizli oyla Meclis Soruşturması açılıp açılmamasına karar verilir (TBMM İçtüzüğü, m. 108/3).

Anayasa'nın 100/2. maddesine göre; *“soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekmek suretiyle kurulacak on beş kişilik bir komisyon tarafından bir soruşturma yapılır.”*

Meclis İçtüzüğü'nün 109. maddesi uyarınca;

Komisyon, kendisine bir başkan, bir başkanvekili, bir sözcü ve bir katip seçer. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'na göre, hâkimlerin davaya bakmasına veya karara katılmasına engel oluşturacak durumlarda bulunan, Meclis soruşturması önergesini veren veya daha önce Türkiye Büyük Millet Meclisinde ya da dışında bu konudaki görüşünü açıklamış milletvekilleri, bu komisyona seçilemezler. Komisyonunda görevli memur ve raportörler ile stenograf için de aynı hüküm uygulanır. Görüldüğü gibi, İçtüzük, hakimin yasaklılık ve ret hallerini, CMK'ya atıf yaparak düzenlemiştir. Buna göre, CMK'nın 22. maddesinde düzenlenen hakimin davaya bakmasının yasak olduğu haller ve 24. maddede düzenlenen ve 22. maddede belirtilen hakimin tarafsızlığını şüpheye düşüren durumlar, Meclis Soruşturması sürecinde de geçerlidir. Bu maddelerde belirtilen durumları haiz TBMM üyesi, soruşturma komisyonunda görev alamayacaktır.

Soruşturma komisyonu üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Komisyonun çalışmaları gizlidir. Bu komisyona kendi üyeleri dışındaki milletvekilleri katılamazlar. Soruşturma komisyonu, raporunu, kuruluşundan itibaren iki ay içinde verir. Soruşturmanın bitirilememesi halinde, komisyona ek olarak iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Bu süre içinde raporun Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına teslimi zorunludur (TBMM İçtüzüğü, m. 110).

Komisyon kamusal ve özel kuruluşlardan konu ile ilgili bilgi ve belgeleri isteyebilir, gerekli gördüklerine el koyabilir, Bakanlar Kurulunun bütün vasıtalarından faydalanabilir, Bakanlar Kurulu üyelerini, diğer ilgilileri, tanık ve bilirkişileri dinleyebilir.

Komisyon, naip veya istinabe yolu ile adli mercilerden yardım isteyebilir. Ayrıca, CMK'nın tanıklarla, bilirkişilerle, zapt ve arama ile ilgili olarak adli mercilere verdiği hürriyetleri kısıtlayıcı yetkilerin genel hükümler çerçevesinde kullanılmasını, gerekçesini bildirmek suretiyle görevli adli merciden yazıyla isteyebilir.

Komisyon, hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakanın savunmasını alır. Bununla ilgili olarak talep edeceği belgeleri temin ettirir. Komisyon, gerektiğinde alt komisyonlar kurarak Ankara dışında da çalışma kararı alabilir (TBMM İçtüzüğü, m. 111).

Soruşturma komisyonu, raporunu kurulundan itibaren iki ay içinde TBMM'ye sunar. Soruşturmanın bitirilememesi halinde, komisyona ek olarak iki aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Bu süre içinde raporun TBMM Başkanlığı'na teslimi zorunludur. Feyzioğlu'na göre;

İki aylık görev süresinin sonunda TBMM, komisyona ek süre vermezse ya da komisyon, raporunu dört ayda değil de, süresi geçtikten sonra Meclis'e teslim ederse, soruşturma kendiliğinden sona erer ve ortadan kalkar. Soruşturma ortadan kalktıktan sonra görevi sona ermiş "eski komisyon" tarafından yapılan her işlem yok hükmündedir. Soruşturma komisyonu raporunun süre dolduktan sonra Meclis Başkanlığına sunulması halinde bu belgenin teknik anlamda bir soruşturma komisyonu raporu olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Çünkü soruşturma raporunun hazırlanıp Meclis Başkanlığına sunulması da soruşturmaya dahil bir muhakeme işlemidir. Zaten Anayasa da, hiçbir tereddüte yer vermeyecek bir şekilde komisyon raporunun bu süre içerisinde Meclis Başkanlığı'na verilmesini emretmektedir. Zira, öngörülen bu süreler, hak düşürücü süre niteliğindedir. Bu süre geçtikten sonra sunulan bir belge TBMM Genel Kurulu'nda oylanmamalıdır. Oylanır ise bu oylama yok hükmünde kabul edilmelidir. Buna rağmen, süreye uyulmadan verilen rapor üzerine Meclis tarafından Yüce Divan'a sevk kararı verilir ve dosya gönderilirse Yüce Divan, usulüne göre açılmış bir ceza davasının bulunmadığını tespit ederek ve 5271 sayılı CMK'nın 174. maddesi uyarınca, usulden ret kararı vererek, dosyayı TBMM'ye iade etmelidir" (Feyzioğlu, 2006:89-90).

Meclis soruşturma komisyonu tarafından hazırlanan bu rapor niteliği itibarıyla etkili ve bağlayıcı olmayan meclis tasarrufudur. Genel Kurul bu raporla bağlı olmadığından raporun aksine de karar verebilir. Bu rapor bağlayıcı olmamakla birlikte Yüce Divan yargılamasında mutlaka yapılması gerekir. Aksi takdirde bu rapor alınmadan alınan Yüce Divan'a sevk kararı İçtüzüğe aykırı olacak ve dolayısıyla Anayasaya aykırılık oluşturacağından Anayasal yargı denetimine tabi olacaktır (Kaymak, 2003:46).

Arslan'a göre "komisyon hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakanın dokunulmazlığı bu aşamada kaldırılmamış olduğundan kendi isteği olmadıkça

ifadesine başvurulamaz” (Arslan, 1999:85). Ancak Feyzioğlu’na göre “şüpheli Başbakan veya bakan soruşturmanın konusunu teşkil eden suç isnadıyla ilgili dokunulmazlıktan yararlanamaz. Nasıl ki Yüce Divan’a sevk kararı verildikten sonra, yargılama yapılabilmesi için bir de bakanlık veya yasama dokunulmazlığının kaldırılması gerekmiyorsa, meclis soruşturması açıldıktan sonra da, soruşturma işlemlerinin yapılabilmesi için dokunulmazlığın kaldırılması gerekmez” (Feyzioğlu, 2006:111).

Soruşturma komisyonu raporu, Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde bastırılarak hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan ya da bakana derhal gönderilir; ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine de dağıtılır. Rapor, üyelere dağıtımından itibaren on gün içinde görüşmesine geçilir. Bu görüşmede, görevde bulunsa da, bulunmasa da hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana da söz verilir. Son söz, hakkında soruşturma açılması istenen Başbakan veya bakana aittir ve süre sınırlandırılması yapılamaz.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra, komisyon raporu, Genel Kurulca gizli oyla karara bağlanır. Daha önce de belirtildiği gibi Anayasanın 100/son ve İçtüzüğü’nün 112. maddesi gereğince, siyasi parti gruplarında Meclis Soruşturması ile ilgili görüşme yapıp karar alınamaz. Komisyonun raporları ile Genel Kurulun Yüce Divana sevk kararlarında hangi ceza hükmüne dayanıldığı açıkça belirtilmelidir.

Anayasa’nın 100. maddesine göre, “*Yüce Divan’a sevk kararı ancak üye tam sayısının salt çoğunluğunun gizli oyuyla alınabilir.*” Buna karşılık, Meclis soruşturmalarının görüşülmesi sırasında, farklı bir toplantı yeter sayısı öngörülmediği için, olağan toplantı yeter sayısı olan 184 üyenin katılımıyla görüşmeler yapılabilecektir.

Yüce Divana sevk kararı alınırsa, dosya, en geç yedi gün içinde Başkanlıkça dizi pusulasına bağlanarak Anayasa Mahkemesi Başkanlığına gönderilir (TBMM İçtüzüğü, m. 112).

Erem’e göre; “*itham görevinin yasama organına ait olduğu, komisyonun ancak hazırlayıcı faaliyetlerde bulunduğu, ithamın ilk tahkikata benzetilmesi, birleşik*

toplantının verdiği kararın bu sebeple son soruşturma kararı değil bir iddianame sayılması gerekmektedir” (Erem, 1963:21).

Şüpheli Başbakan veya bakanın Yüce Divan’a sevk edilmesini öngören raporu, Meclis Genel Kurul tarafından aynen kabul edilmesi halinde “kamu davası açan belge olarak ” nitelendirmek gerekir. Yüce Divan’a sevk kararında yazılması gereken suç eyleminin ayrıntıları, esasları ve dayanakları soruşturma komisyonu raporunda yer alması gerekir. Komisyonun, şüphelinin Yüce Divan’a gönderilmemesini öngören raporunu ise bu raporun Genel Kurul tarafından aynen kabul edilmesi halinde, “kovuşturmaya yer olmadığına dair karar” olarak nitelendirmek gerekir (Yanık, 2008:157).

Yüce Divan da; “-Dava açan belge ekinde gönderilen ve ara kararları uyarınca getirtilen inceleme ve soruşturma raporlarının listesi aşağıdaki gibidir...” (YDK, 1993/1Esas, 1995/1 Karar, 05/04/2016.), “soruşturma komisyonunun siyasi, hasmane tavırla ve kasten önergedeki isnatla bağlılık ilkesini çiğnediğini, dava açan belge olan Yüce Divana sevk kararındaki hukuken yok hükmündeki isnat dışı eylemler nedeniyle Bakan hakkında yargılama yapılamayacağından bu eylemlerle ilgili davanın tefrik edilerek reddine,...”(YDK, 2004/4 Esas, 2007/2 Karar , 05/04/2016,) gibi bir çok kararında “iddianame” yerine “dava açan belge” terimini kullanmıştır.

Anayasa’nın 113/3 maddesi gereğince, “Yüce Divan’a sevk edilen bir bakan bakanlıktan düşer. Başbakan’ın Yüce Divan’a sevki halinde ise hükümet istifa etmiş sayılır.” Ayrıca bu kamu görevlileri, yargılama neticesinde Yüce Divan’da beraat etseler bile, tekrar eski görevlerine dönemezler. Aynı şekilde Yüce Divan’a gönderilen bir bakana, yargılama neticeye varıncaya kadar başka herhangi bir bakanlık görevi de verilmemesi gerekir (Kunter, 1986:90).

Yüce Divan’a sevk kararının yasama dokunulmazlığına etkisine değinmek gerekirse; bilindiği gibi aynı zamanda milletvekili olan Başbakan ve bakanlar, kural olarak yasama organının kararı olmadıkça gözaltına alınamaz, sorgulanamaz, tutuklanamaz ve yargılanamazlar. Milletvekili olmayan bakanlar da Anayasa’nın 113. maddesinin son fıkrasının açık hükmü nedeniyle bu dokunulmazlıktan yararlanmaktadırlar. Ancak Yüce Divan’a sevk kararıyla milletvekili olmayan

Başbakan veya bakanların bu görevi kendiliğinden sona ereceğinden otomatik olarak dokunulmazlıkları da son bulur. Milletvekili olan Başbakan veya bakanın Yüce Divan’a sevk edilmesi halinde dokunulmazlıklarını kaybedeceklerine dair mevzuatımızda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Kunter’e göre “*milletvekili olmayan bakan hakkındaki düşme kararı otomatik olarak bakanlık dokunulmazlığının da kalkması sonucunu doğurur. Düşen bakan aynı zamanda milletvekili ise yasama dokunulmazlığı devam edeceğinden dokunulmazlığı ayrı bir kararla kaldırılması gerekecektir*” (Kunter, 1986:90). Ancak çoğunluk görüşüne göre Yüce Divan’a sevk kararıyla milletvekili olan Başbakan ve bakanların dokunulmazlıklarının kendiliğinden kalktığını kabul etmek gerekir (Erem, 1963:20; Feyzioğlu, 2006:128; Arslan, 1999:92). Ancak Yüce Divan’a sevk edilen Başbakan veya bakanın dokunulmazlığı tamamen değil sadece bu dava için kalkmalıdır (Yanık, 2008:169). Görüldüğü üzere meclis soruşturması en etkili parlamenter denetimin aracıdır (Eroğlu, 1998:435).

TBMM Genel Kurulu’nun Yüce Divan’a sevk etme veya etmeme kararlarına karşı iptal veya itiraz için başvurulacak bir yargı yolu mevzuatımızda bulunmamaktadır. Genel Kurul’un bu kararı bir parlamento kararıdır ve TBMM İçtüzüğü, yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararı ve milletvekilliğinin düşmesi kararı dışındaki parlamento kararlarına karşı Anayasa Mahkemesi’ne gidilemez. Fakat doktrindeki çoğunluk görüşüne göre (Erem, 1963:15; Feyzioğlu, 2006:129; Arslan, 1999:88; Yanık, 2008:166), TBMM’nin Yüce Divan’a sevk etmeme kararını, Cumhuriyet savcısı tarafından verilen kovuşturmaya yer olmadığı kararı olarak nitelendirildiğinden, CMK’nın 172/2. maddesine göre, bu karardan sonra yeni delillerin ortaya çıkması durumunda, aynı fiilden dolayı yeniden ilgili Başbakan veya bakan hakkında soruşturma açılabilir. Nitekim, eski Başbakanlardan Tansu Çiller hakkında açılan meclis soruşturması sonucu Meclis Genel Kurulu, 19.02.1997 tarihinde, Yüce Divan’a sevk etmeme kararı vermesine rağmen bundan iki yıl geçtikten sonra, 16.04.1998 tarihinde, Genel Kurul aynı suçlamalarla Tansu Çiller hakkında yeniden Meclis Soruşturması açılmasına karar vermiştir (Tekeş, 2009:78).

2.6.1.2. Kovuşturma Evresi

Yüce Divan yargılamasının soruşturması safhasından sonraki aşaması kovuşturma yani yargılama aşamasıdır. Yüce Divan, yapacağı yargılama neticesinde, üst düzey bazı kamu görevlilerinin, görev suçları işleyip işlemediğine karar verecektir. Dolayısıyla Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'nin buradaki işlevi Ceza Hukukunu ve Ceza Muhakemesi Hukukunu da yakından ilgilendirmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılama özünde bir ceza yargılamasıdır ve bu nedenle yapılan bu yargılamada 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile birlikte yürürlükte bulunan 5271 sayılı CMK hükümleri de uygulanır. Bu husus, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 57/1. maddesinde de açıkça ifade edilmiştir. Buna göre, “*Genel Kurul, Yüce Divan sıfatıyla çalışırken yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir*”. Bu durumda, Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da yer verilmeyen konularda Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ilgili hükümleri uygulanacaktır.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 03.04.2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla 2949 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır (AMKYUHK, m.75). 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un kabul edilmesi ve yayımlanmasıyla artık yürürlükte bulunan 5271 sayılı CMK hükümleri ile birlikte uygulanacaktır.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un yedinci, sekizinci ve dokuzuncu bölümünde Yüce Divan yargılamasında uygulanacak usul kuralları düzenlenmiştir.

Yüce Divan yargılamasında kovuşturmanın bütün aşamalarında ceza muhakemesi hukukunun temel ilkelerine de titizlikle uyulmalıdır. Bu ilkeler yüzyıllar boyunca süren bir muhakeme tecrübesinin ürünleridir. Bu ilkelerden en önemlisi Yüce Divan yargılamasında da uyulması zorunlu olan “kanunilik” ilkesidir. Zira, Yüce

Divan, Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 57/1 maddesine göre yürürlükteki kanunlara göre duruşma yapar ve hüküm verir.

Yüce Divan yargılamasında “kanunilik ilkesi” kadar önemli başka bir ilke ise AİHS'nin 6. ve 1982 Anayasası'nın 36. maddesinde düzenlenen “adil yargılanma ilkesi”dir. Bunların yanında Yüce Divan yargılamasında; “hukuk devleti”, “insan haklarının gerçekleştirilmesi”, “adaletin sağlanması”, “tabii hakim”, “yargılamanın aleniliği”, “hukuki güvenliğin sağlanması”, “insan haysiyetinin korunması”, “işkence yasağı”, “dürüst işlem”, “tarafsız ve bağımsız yargı”, “yargılamanın sözlülüğü”, “özel yaşamın gizliliği”, “maddi gerçeğin araştırılması” ve “kanuni delil” (Öztürk, 1995:68-86) gibi temel ilkelere gereken önem verilmedir. Bütün bu ilkeler sayesinde hukuka uygun ve adil bir yargılama yapılabilecektir.

Dava Açan Belgenin İadesi veya Kabulü

CMK'nın 2. maddesine göre kovuşturma evresi iddianamenin kabulü ile başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evredir.

Dava açan belgenin Yüce Divan'a ulaşmasıyla, Yüce Divan yargılaması başlamaz. Yargılamanın başlaması için, Yüce Divan'ın 5271 sayılı CMK'nın 174. maddesi uyarınca, on beş gün içinde dava açan belgenin kabulü veya iadesi konusunda bir karar vermesi gerekir. Bu süre, dava açan belgenin Yüce Divan'a ulaştığı gün işlemeye başlar. CMK'nın 174. maddesine göre, on beş gün içinde iade edilmeyen dava açan belgeler kabul edilmiş sayılır. Bu süre içerisinde Yüce Divan, dava açan belgenin CMK'nın 170-174. maddelerinde sayılan hususları taşıyıp taşımadığını, ilgili kuruluş kanun ve içtüzüklerine, Anayasanın 105. ve TBMM İçtüzüğü'nün 114. maddesinde öngörülen usule uygun olarak verilip verilmediği yönünden incelemesini yapacaktır. Yüce Divan yapacağı ön incelemede;

- Davaya bakmakta görevli olup olmadığını,

- Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar için öngörülen önerge verebilme ve karar alabilme yeter sayısına ulaşıp ulaşılmadığı,

- Yüce Divana sevk kararında, hangi ceza hükmünde dayanıldığı ve suçladırılması istenen ilgilini işlediği ileri sürülen suçun hangi gerekçeyle görev suçu sayıldığıının belirtilip belirtilmediği,

- Dava açan belgede yüklenen suçu oluşturan olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanıp açıklanmadığını,

- Dava açan belgenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlara da yer verilip verilmediğini,

- Suçun sübutuna etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanıp toplanmadığını,

- CMK'nın 170. maddesine göre dava açan belgede bulunması gereken unsurlara yer verilip verilmediğini inceleyecektir.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 57/2 maddesine göre, *“Yüce Divan, 5271 sayılı CMK'daki iddianamenin iadesi sebeplerinden başka esaslı hukuka aykırı hallerin bulunması halinde de iddianamenin veya iddianame yerine geçen belgelerin iadesine karar verebilir”*.

Uygulamada, dava açan belgenin Yüce Divan'a ulaşmasından sonra, Başkan, dosyayı ilk incelemesini yapıp bir rapor hazırlaması için bir raportör'ü görevlendirmektedir. Raportörün hazırladığı raporu vermesinden sonra Yüce Divan tarafından yapılan incelemede, eksiklik veya yanlışlık olduğu görülürse, dosyanın esastan incelemesine geçilmeksizin eksikliklerin giderilmesine ve hataların düzeltiltilmesine veya mahkemenin yetkisiz olduğu tespit edilirse başvurunun reddine karar verilir.

5271 sayılı CMK'nın 174/2. maddesine göre Yüce Divan, dava açan belgeyi suçun hukuki nitelendirilmesi sebebiyle iade edemez. Fakat, CMK'nın 5/1. maddesine göre, Yüce Divan, dava açan belgenin kabulünden sonra görülen davanın Yüce Divan'ın yargı yetkisi dışında kaldığı anlaşılırsa, görevsizlik kararı vererek dosyayı görevli mahkemeye gönderir.

Yüce Divan kendisine sunulan delilleri yeterli görmezse kendisi yapacağı yargılama aşamasında bu delilleri çoğaltabilir. Dolayısıyla, Yüce Divan delillerin eksik olması halinde dava açan belgenin iadesine karar vermemelidir. Ceza yargılamalarında genel mahkemelerin uyguladığı usul de budur ve bu yöntem “adil yargılanma” ilkesine aykırılık teşkil etmez. Ayrıca suçun sübutuna mutlak şekilde etki etmeyecek delil eksikliği 5271 sayılı CMK’da belirtilen iddianamenin iadesi nedenleri arasında da gösterilmemiştir (Yanık, 2008:190).

5271 sayılı CMK’nın kabulü ile uygulanmaya başlayan iddianamenin iadesi müessesesinin, Türkiye’de uygulanmaya çok önceden bir Yüce Divan kararında da kabul edilmesiyle başlanmıştır. Yüce Divan, 1965 yılında eski bakan Mehmet Baydur hakkındaki yargılamada önüne gelen dosyayı “...sanık Yüce Divan’a sevk edilirken, sanığın hangi olaylardan sorumlu tutulduğu ve bu sorumluluğun kanuni vasfı belirtilmemiş, bu sebeple de sanığa isnad olunan suçun neden ibaret olduğu ve ne gibi yolsuzluk ve usulsüzlükten ötürü sorguya çekileceği meçhul kalmıştır. Bu şartlar altında sanığın sorgusunun yapılmasına maddi ve hukuki imkan yoktur...Belirtilen eksiklikler bir son tahkikatın açılması kararının vücut bulması için lazım olan esas unsurlardır...Bu durumda duruşmaya devam olunmasına imkan ve cevaz bulunmadığından dosyanın, gereği yapılmak üzere Cumhuriyet Başsavcılığına tevdiine karar verilmiştir.” şeklindeki kararıyla iade etmiştir (YDK, 17.06.1965 Kt., 1964/1 E, 1965/3 K, 07.03.2016)

Dava açan belgenin Yüce Divan tarafından iade edilmesi halinde, iddianamenin iadesine itirazı düzenleyen CMK’nın 174/5. maddesi uygulanamaz. Çünkü Anayasanın 148. maddesine göre Yüce Divan kararları kesindir.

CMK’nın 174/4. maddesine göre, “Dava açan belgenin eksiklik ve hatalar içermesi nedeniyle iadesinin ardından ilgili kurumlar, iade kararında gösterilen eksiklikleri tamamlayıp hataları düzelttikten sonra, yeniden düzenlenmiş dava açan belgeyi Yüce Divan’a gönderirler. Yüce Divan, ilk iade kararında belirtilmeyen sebeplere dayanarak tekrar dava açan belgeyi iade edemez” (5271 sayılı CMK m. 174/4).

On beş gün içerisinde iade edilmeyen iddianame yerine geçen dava açan belge kabul edilmiş sayılır (CMK m. 174/3).

Duruşma

Duruşma kovuşturmanın en önemli evresidir. Bu evrede o ana kadar yapılan çalışmalar değerlendirilerek, gerek duyulması halinde başka araştırmalar yapılacak ve sanığın suçluluğu veya suçsuzluğu ortaya konulacaktır. 5271 sayılı CMK, duruşmayı son kararın verilmesine kadar olan yapılan faaliyetleri, bu arada tarafların son kararın ne şekilde olması gerektiği konusundaki mütalaalarını bildirmeleri demek olan tartışma faaliyetini de duruşma adı altında toplamaktadır (CMK, m. 223, f.1).

Duruşma, belirlenmiş olan gün ve saatte mahkeme salonunda, duruşmada hazır bulunması zorunlu olan kişilerin yerlerini almalarıyla başlar (Kunter, 1986:833). Sanığın ve müdafinin hazır bulunup bulunmadığı, çağrılmış tanık veya bilirkişilerin gelip gelmedikleri, saptanarak duruşmaya başlar. Başkan duruşmanın başladığını, iddianamenin kabulü kararını okuyarak açıklar (CMK, m. 191, f.1).

Yüce Divan yargılamasının soruşturma aşamasında savcılık görevinin TBMM veya şüphelinin bağlı olduğu kuruma ait olduğunu daha önceki açıklamalarımızda belirtmiştik. Yüce Divan yargılamasının kovuşturma aşamasında ise savcılık görevi, Yargıtay Kanunu'nun 27. maddesine göre, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya vekili yerine getirmektedir.

5271 sayılı CMK'nın "duruşmanın başlaması" başlıklı 191. maddesine göre;

Sanığın ve müdafinin hazır bulunup bulunmadığı, çağrılmış tanık ve bilirkişilerin gelip gelmedikleri saptanarak duruşmaya başlanır. Mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın başladığını, iddianamenin kabulü kararını okuyarak açıklar. Daha sonra duruşmada, sırasıyla;

a) Sanığın açık kimliği saptanır, kişisel ve ekonomik durumu hakkında

kendisinden bilgi alınır,

b) İddianame veya iddianame yerine geçen belge okunur,

c) Sanığa, yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu ve CMK'nın 147. maddesinde belirtilen diğer hakları bildirilir,

d) Sanık açıklamada bulunmaya hazır olduğunu bildirdiğinde, usulüne göre sorgusu yapılır.

Duruşma evresini, Yüce Divan Başkanı yönetir ve sanığı sorguya çeker.

Sanığın sorgulanmasında CMK'nın konuya ilişkin hükümleri uygulanır. Sanığa yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu ve CMK'nın 147. maddesindeki diğer hakları bildirilir”.

6216 sayılı Kanun'un 57/3. maddesine göre, “Yüce Divanda sorgusu yapılmış olan sanığın, sonraki oturumlara gelmemesi ve Yüce Divan tarafından da duruşmada hazır bulunmasına gerek görülmemesi hallerinde, duruşmadan varestede tutulma talebi olmasa dahi yokluğunda duruşmaya devam edilerek kamu davası sonuçlandırılabilir. Müdafî ise her zaman duruşmada hazır bulunabilir”.

Duruşma aşamasında Başkan delillerin karşılıklı ikame edilmesini sağlar. Kural olarak duruşma herkese açıktır; ancak, CMK'nın 182/2. maddesine göre, genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir.

Duruşma sırasında Başkanın uygun göreceği teknik araçlarla kayıt yapılır. Bu kayda dayanılarak düzenlenen duruşma tutanaklarının her sayfası Başkan ile tutanağı düzenleyenler tarafından imzalanır (6216 SY, m. 57/4) .

Sanığın sorgulanmasından sonra sıra delillerin ortaya konulmasına gelir (CMK m. 206/1). Bundan maksat, delilleri, duruşmada kolektif hükme iştirak edecek olanların önüne koymaktır (Yanık, 2008:227). Çünkü hüküm, ancak duruşmada ortaya konan ve tartışılan delillere dayandırılabilir (CMK, m. 217/1). Sanığın tebligata rağmen mazeretsiz olarak gelmemesi nedeniyle sorgunun yapılamamış olması delillerin ortaya konmasına engel olmaz. Ortaya konan deliller, sonradan gelen sanığa bildirilir (CMK, m. 206/1). Ortaya konan bir delil, kanuna aykırı olarak elde edilmişse, delille ispat edilmek istenen olayın karara etkisi yoksa, istem sadece davayı uzatmak maksadıyla yapılmışsa reddedilir (CMK, m. 206/2).

Yüce Divan'ın bakmakla görevli olduğu dava ve işlerle ilgili bilgiler, Devlet sırrı olduğu gerekçesiyle Yüce Divan'a karşı gizli tutulamaz. Tanıklık konusu bilgilerin Devlet sırrı niteliğini taşıması halinde tanık, Yüce Divan tarafından stenograf ve zabıt katibi dahi olmaksızın dinlenir. Başkan daha sonra bu tanık açıklamalarından sadece bakılmakta olan davanın esasına etkili olan hususları tutanağa geçirir (6216 SY, m. 62/3, 4). 6216 sayılı Kanun'un 62/3. maddesinin son cümlesine

göre, “Açıklanması, Devletin dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine zarar verebilecek, anayasal düzen ve dış ilişkilerde tehlike yaratabilecek nitelikteki bilgiler Devlet sırrı sayılır.”

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un 59. maddesine göre;

Başkan ve üyeler;

a) Kendilerine ait olan veya kendilerini ilgilendiren dava ve işlere,

b) Aralarında evlilik bağı kalkmış olsa bile esinin, kan veya akrabalık yönünden üstsoy ve altsoyunun, dördüncü dereceye kadar (bu derece dahil) kan yönünden ve akrabalığı doğuran evlilik bağı kalkmış olsa bile üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) akrabalık yönünden civar hısımlarının veya aralarında evlatlık bağı bulunan kimselerin dava ve işlerine,

c) Dava ve iş sahiplerinin vekili, vasisi veya kayyımı sıfatıyla hareket ettiği dava ve işlere,

d) Hakim, savcı, hakem sıfatıyla bakmış veya tanık ya da bilirkişi olarak beyanda bulunmuş olduğu dava ve işlere,

e)İstisari görüş ve düşüncesini ifade etmiş olduğu dava ve işlere, bakamazlar (AMKYUHK, m. 59).

6216 sayılı Kanun’un 60/1 maddesi uyarınca, “Yüce Divan yargılamasında, Başkan ve üyeler tarafsız hareket edemeyecekleri kanısını haklı kılan hallerin olduğu iddiası ile reddolunabilirler. Bu takdirde, Genel Kurul ya da bölümlerde ilgili üye katılmaksızın ret konusu hakkında kesin karar verilir. Ret talepleri şahsidir ve de Genel Kurul ya da bölümlerin toplanmasına mani olacak sayıda üyenin reddine ilişkin talepler dinlenmez”.

6216 sayılı Kanun’un 60/4. maddesi uyarınca, ret dilekçesinde, ret sebeplerinin açıkça gösterilmesi ve delillerin birlikte bildirilmesi gereklidir. Bu şartları taşımayan dilekçeler reddolunur ve burada “yemin” delil teşkil etmez.

6216 sayılı Kanun’un 60/4. maddesine göre, “ret talebinin kötü niyetle yapıldığının anlaşılması ve esas yönünden kabul edilmemesi halinde, talepte bulunanların her birine Mahkemece beşyüz Türk Lirasından beşbin Türk Lirasına kadar disiplin para cezası verilir. Disiplin para cezası, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre tahsil edilir”.

6216 sayılı Kanun'un 61. maddesine göre, *“Başkan ve üyelerin 6216 sayılı Kanun'un 59. ve 60. maddelerinde yazılı sebeplere dayanarak davaya veya işe bakmaktan çekinmeleri halinde, Genel Kurul çekinme talebinde bulunan Başkan veya üyenin de iştirakiyle konu hakkında kesin kararını verir. Ancak, çekinme talebinde bulunan üye oylamaya katılamaz”*.

6216 sayılı Kanun'un 62. maddesine göre, *“Yüce Divan, kendisine verilen görevlerin yerine getirilmesi sırasında yasama, yürütme, yargı organları, kamu idareleri, kamu görevlileri, bankalar ile diğer gerçek ve tüzel kişilerle doğrudan yazışmaya, bilgi ve belge istemeye, gerekli gördüğü her türlü belge, kayıt ve işlemi incelemeye, bilgi almak üzere her derece ve sınıftan kamu görevlileri ile ilgilileri çağırma, idare ve diğer tüzel kişilerden temsilci istemeye yetkilidir. Yüce Divan'ın bu taleplerini belirtilen süre içinde yerine getirmeyenler hakkında genel hükümlere göre doğrudan soruşturma yapılır”*.

6216 sayılı Kanun, Yüce Divan yargılamasında davaya katılma hususunu düzenlemediği gibi bunu yasaklamamıştır. Bu yüzden, bu durumda davaya katılmayı düzenleyen 5271 sayılı CMK'nın katılmayı düzenleyen 237. ve devamı maddeleri uygulama alanı bulacaktır. Erem'e göre *“Yüce Divan yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapacağına ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nda katılma yer aldığına göre Yüce Divan yargısında katılma mümkündür. Fakat varılan bu sonucun TBMM'nin bir denetim aracı kabul edilen davada açıklaması zordur. Bu sebeple karşılaştırmalı hukukta Yüce Divan yargılamasında davaya katılmayı kabul etmemişlerdir”* (Erem, 1963:21). Buna göre mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilinceye kadar şikayetçi olduklarını bildirerek Yüce Divan'da görülmekte olan davaya katılabilirler (CMK, m. 237).

Yüce Divan, sevk kararında yer alan fiil ve fail ile bağlıdır (CMK, m. 225/1); ancak suçun vasıflandırılması hususunun takdirinde serbesttir (CMK, m. 225/2). Yüce Divan yargılamasında, delillerin tartışılmasından sonra, dava açan belgede ileri sürülen suç vasfında bir değişiklik olabilir. Bazı yazarlar (Özen, 2008: 29), böyle bir durumda, Yüce Divan'ın görevinin, sadece dava açan belgedeki söz konusu fiilin işlenip işlenmediğini tespitten ibaret olacağını belirterek değişen suç vasfı Yüce Divan'ın

görevine de girse, bu suçtan ötürü Yüce Divan'ın yargılama yapamayacağını belirtmektedir. Bazı yazarlar (Yanık, 2008:230) ise, böyle bir durumda, değişen suç vasfı, görev suçu niteliğini koruduğu sürece Yüce Divan yargılama yapmaya devam edebilir ve hüküm verebilir; çünkü aksini uygulamayı gerektirecek bir hüküm 6216 sayılı yasada düzenlenmemiştir.

5271 sayılı CMK'nın 226. maddesine göre böyle bir durumda sanık ve varsa müdafiiye yeni suç vasfı haberdar edilecek ve sanığa ek savunma hakkı verilecektir. Sanık, ek savunmasını hazırlayabilmek için süre isterse, duruşmaya ara verilecektir (CMK, m. 226/3). Yüce Divan bir kararında Bayındırlık ve İskan eski bakanı Yaşar Topçu hakkında ihaleye fesat karıştırmaktan dava açılmış; fakat Yüce Divan sanık bakana ek savunma hakkı vererek dava konusu eylemi görevi kötüye kullanma olarak vasıflandırmıştır (YDK, Kt. 26.05.2006 E. 2004/5, K. 2006/2, s. 134, 08.03.2016).

Yüce Divan yargılaması sırasında, dava açan belgede yer almayan, yeni bir suçun ortaya çıkması durumunda, Yüce Divan'ın bu yeni suçla ilgili yargılama yapıp yapamayacağı hususunda 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Fail ve fiille bağıllık kuralı gereği Yüce Divan böyle bir durumda yargılamaya devam edemeyecektir. Yüce Divan'ın yargılama yapabilmesi için, yeni ortaya çıkan suçla ilgili de, sanığın bağlı olduğu kurumların soruşturma açıp yargılanmasına izin vermesi gerekmektedir. Haliyle, böyle bir şart yerine gelmedikçe, sanık bu yeni suçtan yargılanmaya rıza gösterse bile, kovuşturma bu suçu da kapsayacak şekilde genişletilemez (Yanık, 2008:232; Arslan, 1999:109). Bu durum CMK'nın 225. maddesinde de açıkça hükme bağlanmıştır. Buna göre, *“hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilir”*. Uygulamada genel ceza mahkemeleri de duruşma sırasında yeni bir suçla karşılaştığında, bunu duruşma tutanağına geçirip bir ara kararla bu yeni suçla ilgili yetkili Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmaktadırlar. O halde, böyle bir durum ortaya çıktığında, Yüce Divan, sanığın bağlı olduğu kuruma durumu bildirmekle yetinip o suçla ilgili yargılama yapmayacaktır.

Hüküm

Delillerin duruşmada ileri sürölüp tartışılması bittikten sonra Cumhuriyet savcısı ve sanık tayin edilen süre içinde mütalaa ve düşüncelerini beyana davet edilir. Ceza yargılamasının amacı olan somut gerçeğin ortaya çıkarılması için kanıtların duruşmada ortaya konulmasından sonra bu kanıtlardan sonuç çıkarma safhası başlar. Ortaya konulan kanıtlarla ilgili taraflara CMK 216/1’de belirtilen sıraya göre söz hakkı verilerek tartışma olanağı sağlanır. Bu tartışma tamamlandıktan sonra önce bireysel iddia makamını temsil eden katılan ve vekili, sonra da kamusal iddia makamını temsil eden Cumhuriyet savcısı esas hakkındaki görüşünü beyan edecektir (Ünver, Hakeri, 2012:715). Sanığa son sözünün sorulmasından sonra mahkeme duruşmanın sona erdiğini açıklar.

Duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra son kararın verilmesi evresine geçilir. Son karar, yargılama makamının, önüne getirilen uyuşmazlığı doğrudan çözen karardır. Kanun buna “hüküm ” adını vermektedir (CMK, m. 223). Son kararın verilmesi, tamamen yargılama makamının faaliyetidir. Son kararın konusu iddianamede unsurları belirtilen suç oluşturduğu ileri sürülen fiil ve bu fiilin failidir (CMK, m. 255, f.1). Davasız yargılama olmaz ilkesi gereği, ancak hakkında dava açılmış olan fiil ve faille ilgili olarak karar verilebilir (Toroslu, Feyzioğlu, 2009:303).

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un 57. maddesi gereğince Yüce Divan yürürlükteki kanunlara göre yargılama yapıp hüküm verir. Yüce Divan, yargılama yaptıktan sonra duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra, CMK’nın 223. maddesine göre hüküm verir. Hüküm aşamasında sanığın suçluluğu veya suçsuzluğu konusunda nihai karar verilir.

Yüce Divan, hukuka uygun şekilde elde edilmiş (CMK m. 217/2) ve duruşmada ortaya konan ve tartışılan delillere dayanarak vicdani kanaatine göre hüküm verir (CMK, m. 217/1). CMK’nın 223/1. maddesine göre, beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkumiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi kararları hükümdür.

6216 sayılı Kanun'un 65. maddesi gereğince, Yüce Divan yargılamasında, kararlar katılanların salt çoğunluğuyla alınır. Karara muhalif kalanlar kararda muhalefet şerhlerini açıklarlar. Oyların eşitliği halinde başkanın bulunduğu tarafın görüşü doğrultusunda karar verilmiş olur. Oylamaya en kıdemsiz üyeden başlanır. Kıdem, Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilme gününe göre belli edilir. Aynı günde seçilenlerden yaşça büyük olanlar, aynı yaşta olanlar arasında ad çekme ile saptananlar kıdemli sayılır. Yüce Divan üyelerinden hiçbirisi CMK'nın 229. maddesi gereğince, herhangi bir konu ve sorun üzerinde azınlıkta kaldığını ileri sürerek oylamaya katılmaktan çekinemez. Oylar dağılırsa, sanığın en çok aleyhine olan oy, çoğunluk meydana gelinceye kadar kendisine daha yakın olan oya eklenerek hükme varılır.

Yüce Divan kararları gerekçeli olarak yazılır ve Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

Karara muhalif kalanlar, kararda muhalefet sebeplerini açıklarlar. Hükümün gerekçesi, tümüyle tutanağa geçirilmemişse, açıklanmasından itibaren en geç on beş gün içerisinde dava dosyasına konulduktan sonra ilgililere tebliğ edilir.

Anayasa'nın 148. ve 6216 sayılı Kanun'un 65. maddesine göre Yüce Divan kararları kesindir, yani kararlar hakkında itiraz, temyiz, karar düzeltme gibi olağan kanun yollarına gidilemez. Dönmezer'in belirttiği gibi *"En ileri dereceye vasil olmuş çok adette hakimleri sinesinde cem eden Yüce Divan'ın bu suretle temin eylemiş olduğu teminat o kadar ileri mertebededir ki ayrıca bir kanun yolu ihdasına lüzum görülmemiştir"* (Kılınç, 2006:87).

6216 sayılı Kanun'un 58. maddesine göre, verilen karara karşı yeniden incelenmesinin istenmesi mümkündür. Yüce Divan tarafından verilen hükme karşı yeniden inceleme başvurusu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, sanık, müdafî, katılan veya vekili tarafından yapılabilir. Yeniden inceleme başvurusu hükmün açıklanmasından itibaren on beş gün içinde Yüce Divana bir dilekçe verilmesi suretiyle yapılır. Hüküm, yeniden incelemeye başvurma hakkı olanların yokluğunda açıklanmışsa, süre tebliğ tarihinden başlar.

Yüce Divan yeniden incelemeyi dosya üzerinden yapar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilinin, sanığın veya katılanın

istemi üzerine ya da re'sen incelemenin duruşma açılarak yapılmasına da karar verilebilir. Yeniden incelemenin duruşma açılarak yapılmasına karar verilmesi halinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekiline, sanığa, katılana, müdafî ve vekile duruşma günü tebliğ edilir. Sanık, duruşmada hazır bulunabileceği gibi, kendisini bir müdafî ile de temsil ettirebilir. Duruşmaya katılma mecburiyetinde değildir.

Duruşmada Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, hazır bulunması halinde sanık, müdafî, katılan ve vekili iddia ve savunmalarını açıklar; söz, önce yeniden inceleme başvurusunda bulunan tarafa verilir. Her durumda son söz yine sanığa verilmelidir.

Yeniden inceleme, yalnızca başvuruda belirtilen hususlarla sınırlı olarak yapılır. Başvurunun yerinde görülmesi halinde aynı zamanda başvuru konusu hakkında da karar verilir. Yeniden inceleme başvurusu üzerine verilen kararlar kesindir.

Anayasa ve Kanunda Yüce Divan kararlarının kesin olduğu belirtilmişse de 1987 yılında kabul edilen İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 35 ve devamı maddeleri gereğince, "bireysel başvuru hakkı" nedeniyle iç hukuk yollarının tüketilmesi nedeniyle kararda itibaren altı ay içerisinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurulması bir kanun yolu olarak kabul edilebilir (Öztürk, 1995:107).

Yargılamanın Yenilenmesi

Yüce Divan kararlarına karşı olağan kanun yollarına gidilemese de Yüce Divan, yürürlükteki yasalara göre yargılama yapıp hüküm verdiği için, CMK hükümleri gereği, diğer şartların oluşması halinde yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilebilecektir (Erem, 1963:22).

6216 sayılı Kanun'un 67/1. maddesine göre, Yüce Divan'ın verdiği kararlara karşı yargılamanın yenilenmesi 5271 sayılı CMK hükümlerine göre istenebilir.

Olağanüstü bir kanun yolu olan yargılamanın yenilenmesi kurumu, CMK'nın 311-314. maddelerinde öngörülen durumlarda hükümlü, Yargıtay Cumhuriyet

Başsavcısı, katılan, müdafiliğini veya vekilliğini üstlendiği kişilerin açık arzusuna aykırı olmamak koşuluyla avukatlar; ayrıca, hükümlü ölmüşse, onun yerine eşi, üstsoyu, altsoyu ve kardeşleri de başvurabilir.

Yargılamanın yenilenmesi yoluna;

- a) Duruşmada kullanılan ve hükmü etkileyen bir belgenin sahteliği anlaşırsa,
- b) Yemin verilerek dinlenmiş olan bir tanık veya bilirkişinin hükmü etkileyecek biçimde hükümlü aleyhine kasıt veya ihmal ile gerçek dışı tanıklıkta bulunduğu veya oy verdiği anlaşırsa,
- c) Hükme katılmış olan hakimlerden biri, hükümlünün neden olduğu kusur dışında, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkûmiyetini gerektirecek biçimde görevlerini yapmada kusur etmiş ise,
- d) Ceza hükmü hukuk mahkemesinin bir hükmüne dayandırılmış olup da bu hüküm kesinleşmiş diğer bir hüküm ile ortadan kaldırılmış ise,
- e) Yeni olaylar veya yeni deliller ortaya konulup da bunlar yalnız basına veya önceden sunulan delillerle birlikte göz önüne alındıklarında sanığın beraatini veya daha hafif bir cezayı içeren kanun hükmünün uygulanması ile mahkûm edilmesini gerektirecek nitelikte olursa,
- f) Ceza hükmünün, insan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması,
- g) Sanık beraat ettikten sonra suçla ilgili olarak hakim önünde güvenilebilir nitelikte ikrarda bulunmuş olması (CMK, m. 311,314) hallerinde müracaat edilebilir.

Ceza hükmünün, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerinin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması hali, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 67/2. maddesinde de özel olarak hükme bağlanmıştır. Bu fıkra göre yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulması AİHM'nin kararının kesinleşmesinden itibaren bir yıllık bir hak düşürücü süreye bağlanmıştır (CMK, m. 311/1-f; AMKYUK, m. 67/2).

6216 sayılı Kanun'un 67/3. maddesine göre, Yüce Divan, yargılamanın yenilenmesi istemini esaslı ve kabule değer bulursa, yargılamanın yenilenmesine karar verir ve bu istem genel hükümlere göre sonuçlandırılır. Ancak yargılamanın yenilenmesi talebinde ileri sürülen iddialar, yeterli derecede doğrulanmaz veya bunların önceden verilmiş olan hükme hiçbir etkisi olmadığı anlaşırsa, yargılamanın

yenilenmesi istemi esassız olması nedeniyle duruşma yapılmaksızın reddedilir (CMK, m. 319/1). Yargılamanın yenilenmesine karar verilmesi halinde, yeniden yapılacak duruşma sonucunda mahkeme, önceki hükmü ya onaylar ya da hükmün iptali ile, dava hakkında yeniden hüküm verir. Yargılamanın yenilenmesi istemi hükümlünün lehine olarak yapılmışsa, yeniden verilecek hüküm, önceki hüküm artık hükümlü adına kazanılmış bir hak oluşturacağından, daha önceki hükümle belirlenmiş cezadan daha ağır bir yaptırımı içeremez.

Yüce Divan Kararlarının İnfazı ve Koşullu Salıverme

6216 sayılı Kanun'da Yüce Divan tarafından verilen cezaların hangi organ tarafından infaz edileceğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bu yüzden verilen cezanın infazında, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu'nun (CGTİK) 5. maddesi uygulanacaktır. Buna göre, Yüce Divan, kesinleşen ve yerine getirilmesini onayladığı cezaya ilişkin hükmü Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Cezanın infazı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından izlenir ve denetlenir.

Hakkında mahkumiyet kararı verilen görevi basındaki bir Başbakan ya da bakan hakkında cezanın infazı için ayrıca TBMM tarafından üyeliğinin düşmesi yönünde bir karar alınması gerekmektedir (Donay, İçel, 1987:151).

Koşullu salıverilme işleminin usulü ve şartları, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 107. maddesinde ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, şartları tutan bir hükümlü hakkında, kendisinin talebi olmasa bile, koşullu salıverilmesi için ceza infaz kurumu idaresi tarafından hazırlanan gerekçeli rapor, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığıyla hükmü veren Yüce Divan'a verilir. Yüce Divan, bu raporu uygun bulursa, hükümlünün koşullu salıverilmesine dosya üzerinden karar verir. Kararı uygun bulmadığı takdirde, gerekçesini kararında gösterir.

Koşullu salıverilen hükümlünün, denetim süresinde hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklerle, kendisine yapılan

uyarıya rağmen uymamakta ısrar etmesi halinde koşullu salıverilme kararı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın başvurusu üzerine Yüce Divan tarafından geri alınabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÜCE DİVAN YARGILAMASINDAKİ AKSAKLIKLAR VE YAPILANDIRMA ÖNERİLERİ

3.1. GENEL OLARAK

Yüce Divan sistemimize yönelik bugüne kadar yapılan eleştirilerin yargılamanın hangi mahkeme tarafından yapılması konusunda yoğunlaştığı görülmektedir.

İlk kez 1961 Anayasası ile Yüce Divan görevi verilen Anayasa Mahkemesi bu görevini 1982 Anayasası döneminde de sürdürmüştür; fakat, her iki anayasanın hazırlanması sürecinde Yüce Divan görevinin hangi organ tarafından yerine getirileceği tartışmalara konu olmuştur. Bununla birlikte, gerek 1961 gerekse de 1982 Anayasası'nın bu düzenlemeye ilişkin gerekçesinde, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'ne verilmesine ilişkin tatmin edici bir gerekçe bulunmamaktadır. Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'ne verilmesine dair 1961 Anayasasının 147. maddesinin gerekçesinde “...*kanunda yazılı şahısları da Yüce Divan sıfatıyla yargılamak Anayasa Mahkemesi'nin görevleri arasındadır. Eski Anayasamızda da bulunan Yüce Divan vazifesi bu suretle yüksek hakimlerden kurulu bu heyete verilmiştir.*” şeklinde açıklanırken, 1982 Anayasasının 148. maddesinin gerekçesinde ise, “ *Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi ilke olarak benimsenmiş olduğundan, bu mahkemenin görevleri arasında bu hususa yer verilmiştir.*” şeklinde açıklanmıştır.

3.1.1. Soruşturma SafhasınaYönelik Eleştiriler

Yüce Divan'daki ceza yargılamasının başlaması için gerekli olan soruşturma evresinde de yargılanacak kişilerin görevleri, soruşturma yapacak farklı makamların olması bir takım sorunlara sebebiyet vermesine rağmen Yüce Divan yargılamasına tabi olan kişilerin soruşturulmaları aşamasında karşılaşılan sorunlar ile yapılan eleştirilerin Cumhurbaşkanı ve bakanların soruşturulması üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Yüce Divan yargılamasının soruşturma aşamasıyla ilgili karşılaşılan eleştiriler daha çok Başbakan ve bakanlarla ilgili soruşturma usulü olan Meclis Soruşturması konusunda toplanmaktadır. Bugüne kadar bir çok bakan hakkında Meclis Soruşturması açılmasına rağmen bunlardan sadece bir Başbakan ve on beş bakan Yüce Divan’a sevk edilebilmiştir. Bakanların birçoğu da çeşitli sebeplerle yargılama sonucu ya beraat etmiş ya da Başbakan Mesut Yılmaz da olduğu gibi, erteleme veya değişik nedenlerle ceza almamışlardır. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar için soruşturmayı yürütecek olan Meclisin, soruşturmanın her aşamasında tarafsız ve bağımsız uzmanlardan yararlanması yerinde olacaktır. Meclis Soruşturması aşamasında bağımsız uzman savcılarının çalışmalarından yararlanılsa, bahsedilen sorunların ve yapılan eleştirilerin büyük bir çoğunluğu giderilmiş olacaktır (Yanık, 2008:290). Uygulamada, Meclis Soruşturması’nın genellikle yeni iktidar sahiplerince, eski iktidarla bir hesaplaşma aracı olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. Siyasal bir organ olan Meclis’in bu tutumu, siyasal kararların verilebileceği endişesiyle yoğun olarak eleştirilmiş ve bu yetkinin yargı organlarına verilmesi önerilmiştir (Okur, Atalay, 2006:415). Ancak karşılaştırmalı hukukta yasamanın yargıya bağımlı hale gelmemesi amacıyla bu yetkinin genellikle siyasi organlara verildiği gözlemlenmiştir (Arslan, 1999:132). Netice olarak Meclisçe verilecek kararlarda ve yapılacak uygulamalarda Meclis Soruşturması’nın yargısal niteliği göz önünde bulundurulup görev suçu işleyen siyasilerin aklanmasından daha çok Meclis Soruşturması kurumu siyasal mücadele aracı haline getirilmemelidir.

Vatana ihanet suçlaması dışında görev suçlarından dolayı sorumsuz olan Cumhurbaşkanı’nın bir koruma zırhıyla donatılması hukuk devleti bakımından tartışma konusu olmaktadır. Ahmet Necdet Sezer’in Cumhurbaşkanı iken getirdiği eleştiriye göre; *“Hukuk devleti ilkesi yönetenlerin de yönetilenler gibi hukuka bağlı kılınmasını öngörür. Yargı denetimi, devletin tüm organlarının eylem ve işlemlerini kapsamalıdır. Buna karşılık Anayasa’ya göre Cumhurbaşkanı’nın tek başına yapacağı işlemlerin yargı denetiminin dışında bırakılması hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmamaktadır”* (Sezer, Anayasa Mahkemesinin 36. Yıldönümü Açış Konuşması, 10.03.2016)

Alacakaptan’a göre; “Cumhurbaşkanı sorumluluğu açısından farklı olabilir ancak tâbi olacağı hukuk kuralları açısından farklılığı bulunmaması gerekir” (Alacakaptan, 2001:503).

Hükümeti meydana getiren parti liderinin parti mensubu milletvekilleri üzerindeki etkisi nedeniyle hükümet üyeleri hakkındaki takibin meclis kararına bağlı olması düşünüldüğünde Meclisten hakkaniyete uygun bir sonucun çıkması düşük bir ihtimal olarak görünmektedir.

TBB’nin 2001 yılı Anayasa önerisine göre; “Başbakan veya bakanlar hakkındaki meclis soruşturma önergesinin reddedilmesi halinde, önergeyi verenler 15 gün içinde Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlarından oluşan bir kurul tarafından incelenmek üzere Yargıtay Başkanlığına itiraz edebilirler (TBB Yayınları, 2001:68).

TBB’nin 2007 yılı Anayasa önerisinde;

Meclis Soruşturmasının aksayan yönleri düzeltilerek “Yüce Divan”a sevk kararından sonra bu konudaki iddianamenin hazırlanması, davanın “Yüce Divan”da açılması ve izlenmesi için ilgili tüm belgelerin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesi ve böylece daha rasyonel bir yargılamanın yapılmasının sağlanacağı, Meclis Soruşturmasının siyasal bir kurtarma aracı olarak kullanılmasını önlemek üzere soruşturma önergesinin reddi halinde önceki öneride de yer aldığı biçimde Yargıtay’a itiraz imkânı tanınmalı, bir siyasal baskı aracı olarak kullanılmasını önlemek için de “Yüce Divan”a sevk kararının TBMM tarafından reddi halinde, aynı fiille ilgili olarak yeni delil olmadan Yüce Divana sevk kararı alınamaması...

öngörülmüştür (Anayasa; 2007:24).

Meclis Soruşturması, yargısal nitelikte bir işlem olduğuna, Meclis Soruşturması ile bir Bakan suçlandırıldığına ve neticesinde ilgili Bakanın yargılanmak üzere Yüce Divana sevk edilip edilmemesi yönünde karar verildiğine göre, buna dair bütün safhalarda verilen kararlarda, bu kararlara katılan meclis üyelerinin, Meclis Soruşturmasının yargısal niteliğini dikkate almaları ve bunu siyasi rekabetin bir aracı haline getirmekten kaçınmaları gerekir (Tülen, 1999:189).

Meclis Soruşturması önergesi verebilecek milletvekili sayısının yüksek öngörülmüş olması, Mecliste bu sayının altında milletvekili bulunan siyasi partileri ya da bağımsız milletvekilleri Meclis Soruşturması önergesi verilebilmesine engel teşkil etmektedir (Tülen, 1999:171). Buna rağmen Tanilli, Meclis soruşturma

önergesinin en az elli milletvekili tarafından verilmesini ön görmüştür (Tanilli, 1987:108).

Bilindiği üzere Yüce Divan kovuşturma aşamasında ise iddia makamı görevini Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili yerine getirmektedir. Burada eleştirilen konu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın veya Başsavcivekilinin kendisinin hazırlamadığı ve hazırlanmasına katkıda bulunmadığı dava açan belgeye göre Yüce Divan yargılamasında görev yapmasıdır. Suçlandırmaya ilişkin dosya Yüce Divan'a tamamlandıktan sonra geldiği için, savcılık makamının yapması gereken işlem yapılmış ya da yapılma süresi geçmiş durumdadır. Özellikle, ceza soruşturmasında uzman ve yetkin olmayan parlamento üyeleri veya ilgili kurum organları tarafından yapılan ve yönetilen soruşturmaların etkinlikten uzak kalacağı kuvvetle muhtemeldir. Son dönem yargılamalarının büyük oranda başarısızlıkla sonuçlanmasında, savcılık makamının, Yüce Divan sisteminin etkin bölümünün dışında kalmasının önemli bir payı vardır (Yanık, 2008:287). Öğretide bu konuda farklı çözüm önerileri ileri sürülmekle birlikte bir görüşe göre, Yüce Divan yargılamasında soruşturma yapma görevinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na verilmesi bu konuda uygun bir çözüm olacaktır (Okur; Atalay, 2006:415).

Kumaş, soruşturmayı gerek Cumhuriyet Savcılarının, gerek bireylerin gerekse de milletvekillerinin başvurusuyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın yapması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı soruşturma sonunda kamu görevlisinin dokunulmazlığının kaldırılmasını istemesi gerektiğini, Meclis Soruşturması isteminin yargısal nitelikli olduğunu, buna yasamanın hakkı olmadığını ifade etmiştir (Kumaş, 1985:394).

Öztürk'e göre, yüksek hakim ve savcıların görev suçları nedeniyle yapılan soruşturma usulünde bir takım sorunlar olup bunların mutlaka düzeltilmesi gerekmektedir (Öztürk, 1995:104). Özellikle Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'da yapılan soruşturmalar sonrası verilen "kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlara" karşı itiraz yolunun kapalı olması adil yargılanma ve iki dereceli yargı ilkelerine aykırıdır (Yanık, 2008:292). Ayrıca mevcut durum itibarıyla Anayasa Mahkemesi'nin görev suçlarında kendi üyeleri için hem soruşturma hem de kovuşturma makamı olması ve de Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında

Kanun'da soruşturma usulü açısından boşluklar bulunması konuyu eleştiriye açık hale getirmektedir (Erol, 2012:104).

3.1.2. Yüce Divan Görevinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yapılmasına Yönelik Eleştiriler

Daha önce belirtildiği gibi Yüce Divan yargılamasında görevli teşkilat ve üyeler, Anayasa Mahkemesi'nin teşkilat ve üyeleridir.

Yüce Divan sistemine yönelik eleştiriler bu görevin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi noktasında yoğunlaşmaktadır. Doktrinde, bu görevin, Anayasa mahkemesi tarafından yerine getirilmesi çeşitli sebeplerle eleştirilmektedir.

Anayasanın 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanun ile değiştirilmesinden önceki 146. maddesi yürürlükteyken Yüce Divan olarak da görev yapan Anayasa Mahkemesi'nin üyelerinin belirlenmesinde, doğrudan ya da dolaylı olarak sadece Cumhurbaşkanı'nın rol oynamasının, üyelerin bağımsızlık ve tarafsızlıkları bakımından sakıncalı olduğu ileri sürülmekteydi.

Öztürk'e göre, Yüce Divan üyelerinin seçilmesinde, tabii hakim ilkesine gereken önem verilmediği gibi özellikle tarafsızlık konusunda ciddi kuşkular ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 1995:87). Anayasa Mahkemesi'nin eski başkanları da Cumhurbaşkanı'nın gerektiğinde kendisini yargılama yetkisine sahip Yüce Divan üyelerini seçmesini, tarafsızlık ve bağımsızlık açısından sakıncalı olduğunu ileri sürmüşlerdir (Sezer, www.anayasa.gov.tr, 10.03.2016). Askeri Yargıtay Onursal Başkanı Önder Ayhan da mahkeme üyelerini Cumhurbaşkanının seçmesini eleştirmiştir (Önder, 2001:730).

07.05.2010 tarihli Anayasa değişikliğinden önce bazı yazarlar, Anayasa Mahkemesi üyelerinin yasama organındaki çoğunluk partilerince seçilen Cumhurbaşkanı'nca atanmasının Anayasa Mahkemesi'ni siyasal tartışmaların içine çekeceğini ve mahkemenin bağımsızlığının zarar göreceğini ileri sürmekteydiler (Atar, 2003:267; Arslan, 1999: 121; Özbudun, 2003:377). Arslan, Anayasa Mahkemesi'nin tüm üyelerinin Cumhurbaşkanı'nca atanmasının çağdaş çoğulcu demokrasi ile

bağdaşmadığını ifade etmiştir (Arslan, 2005:264). Soysal, atamaların büyük ölçüde belirli kurumlarca gösterilecek adaylar arasından yapıldığını ve seçilen üyelerin de emeklilik yaşına dek görev yaptığını belirterek üyelerin seçim usulünü doğru ve yerinde bir uygulama olduğunu söylemekteydi (Soysal, 1986:379). Yine Yanık'a göre, hakim bağımsızlığının Anayasa ve yasalarla teminat altına alındığı ülkemizde, seçilmeden önce uzun süre yüksek mahkemelerde veya kamu kurumlarında üst düzey görev yapan kişilerin Anayasa Mahkemesi üyesi olarak atanması halinde kendilerini seçen Cumhurbaşkanı'na karşı tarafsız olamayacaklarını iddia etmek yerinde değildir (Yanık, 2008:297).

TBB'nin 2000 yılında düzenlediği sempozyumda sunulan Anayasa önerisinde, onbeş asıl ve beş yedek üyeden oluşacak Anayasa Mahkemesine, diğer üyeler yanında, Cumhurbaşkanı bir asıl üyeyi TBB'nin göstereceği adaylar arasından, iki asıl ve bir yedek üyeyi, yükseköğretim üyeleri, üst derece kamu görevlileri ile avukatlar arasından seçmesi ön görülmüştür (Ergül, 2008:167). 2007 önerisinde, üyelerin seçimi, yargı bağımsızlığı ilkesi esas alınmak ve ulusal iradenin de katkısı sağlanmak üzere yüksek yargı organları, TBMM, Cumhurbaşkanı ve Anayasa Mahkemesi arasında paylaştırılmış, diğer üyelerin seçimi yanında, iki üyenin üst kademe yöneticilerinin belli görevleri yapmış olanlar arasından Cumhurbaşkanınca doğrudan seçilmesi ifade edilmiştir (Ergül, 2008:167; Erdağ, 2008:178).

Anayasa Mahkemesi'nin önerilen şekline göre, meydana gelecek onyedili üyeli Anayasa Mahkemesi üyelerinden ikisi vali, büyükelçi, müsteşar, müsteşar yardımcılığı görevlerinde bulunan ve yüksek öğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilim dallarından mezun olanlar arasından Cumhurbaşkanınca seçilecektir (Ergül, 2008:168).

Ozan Ergül, dünyada mevcut diğer Anayasa Mahkemeleri ile karşılaştırıldığında ülkemizdeki Anayasa Mahkemesi gibi oluşturulan bir Anayasa Mahkemesi bulunmadığını, ülkemizde bütün üyelerin Cumhurbaşkanı tarafından atandığını, Yargıtay, Danıştay gibi bazı üyelerin kurumlarında ön seçime katılmış olmaları bu üyelerin seçilerek göreve geldiği anlamına gelmediği, çünkü son kararın Cumhurbaşkanına ait olduğunu ifade etmiştir (Ergül, 2003:159). Cumhurbaşkanı

dünya görüşü, siyasi düşüncesi ve benzeri nedenlerle kendisine yakın gördüğü kişiler arasından tercihini kullanarak Mahkemenin yapısına uzun vadede tesir edebilecektir.

Yüce Divan'ın Anayasa'da 2010 yılında yapılan değişiklikten önceki yapısını savunanlara göre, Yüce Divan yargılamasının hukuka uygun yapılabilmesi için, sadece ceza hukuku kurallarının gözetilmesi yetmez, kamu görevlilerinin eylemlerinin “kamu hizmeti”, “kamu yararı” gibi kamu hizmetlerinin yürütülmesinde önem arz eden kamu hukuku kurum ve kuralları da nazara alınarak yargılanması gerekir. Bu bakımdan, bu görevin, ceza uzmanlarının yanında idare ve özel hukuk uzmanları ve üst düzey kamu görevlilerinin de yer aldığı bir heyet tarafından yapılması daha yerinde olur. Bu nedenle, kanun koyucu bilinçli bir şekilde 1876, 1924, 1961 Anayasalarında olduğu gibi 1982 Anayasası'nda da bu yönde bir düzenleme öngörmüştür (Bumin, *Anayasa Mahkemesi'nin 39. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması*, 18.03.2016; Tuğcu, *Anayasa Mahkemesi'nin 44. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması*, 18.03.2016)

Anayasa'nın 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanun ile değiştirilen 146. maddesiyle Anayasa Mahkemesi'nin, TBMM ve Cumhurbaşkanı tarafından on iki yıllığına seçilen toplam on yedi üyeden oluşacağı düzenlenmiştir. Anayasa'nın 146/2 maddesine göre;

Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur (Anayasa, m. 146/2).

Anayasa'nın 146/3 maddesine göre ise;

Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askeri Yargıtay, bir üyeyi Askeri Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer (Anayasa, m. 146/3).

Yüce Divan sıfatıyla görev yapan Anayasa Mahkemesine seçilen üyelerin sahip oldukları nitelikler ve üyelerin seçilme şartları ile ilgili de değişik görüşler ileri

sürülmektedir. Eleştiri ve görüşlerin çoğunun kaynağının hukukçular ve özellikle ceza hukukçuları olduğu görülmektedir.

Anayasa Mahkemesinin meydana gelme şekli, ceza hukuku alanında uzman olmayan, hatta oluşum şekline göre hiçbir şekilde hukuk formasyonu dahi almamış olan kişilerin Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilebilmeleri ve Yüce Divan sıfatıyla üst düzey görevlilerin yargılanmasında görev almaları eleştirilmiştir (İstanbulu, 2009:160).

Yüce Divan üyelerinin nitelikleri de yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Esasında bir ceza yargılaması görevini üstlenen Yüce Divan'ın, üyelerinin ceza yargılamasının gerektirdiği yeterliliğe sahip hakimlerden oluşmamasından dolayı yapılan yargılamanın adil yargılama açısından sakıncalı olduğu ileri sürülmüştür (Eroğul, 1994:165; Öztürk, 1995:76; Keskin, 1993:474; Ulaş, 2005:297; Kanadoğlu, 2004:205).

Türkiye'de, üniversite kökenli üye sayısı ve uzmanlık koşulu bakımından hassas davranıldığı, hukukçu olmayanların sayısında ve çeşitliliğinde fazla cömert bir görünüm sunulduğu belirtilmekte, Avrupa modelinin özgül niteliği dikkate alınarak hukukçu öğretim üyelerine, Anayasa Mahkemesi üyeliğinde birden çok kontenjan tanınması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Kaboğlu, 1994:40).

Özay, mahkeme üyelerinin yargıladıkları konuya ilişkin mesleki deneyimleri konusunda İtalya'ya işaret etmektedir. İtalya'da, jüri sistemi olduğu için böyle bir durumda önceden kur'a ile belirlenen on altı kişinin gerektiğinde yargılamaya katıldığını, ülkemizde ise Mahkemenin kendi üyeleri çoğunlukta olmak şartıyla, Yargıtay ve Danıştay ile Sayıştay üyeleri arasından önceden belirlenen dokuz kişinin Yüce Divan yargılamasına katılabilmelerinin düşünülebileceğini, böylece Anayasa Mahkemesinin uzman üyelerle de donatılmış ve daha uygun bir yargılama mümkün kılınmış olacağını ileri sürmektedir (Özay, 1994:666).

Anayasa Mahkemesinin asıl işlevi olan kanunların ve diğer bazı normların anayasaya aykırılığını tespit doğrultusunda teknik konuların da varlığını göz önüne alan anayasa koyucu yalnız hâkim-savcı sınıfını üye seçiminde tercih etmemiştir. Ancak Yüce Divan yargılaması esas itibariyle bir ceza yargılaması olduğundan,

Anayasa Mahkemesinin olağan işlevi açısından doğru ve isabetli olan üye nitelikleri Yüce Divan görevi açısından olumsuz sonuçlar doğurabilecek, ceza hukuku konusunda uzman olmayanların üst derece yetkilileri hukuk kurallarına bağlı kalarak yargılamaları doğaldır ki adil olmayan sonuçları beraberinde getirebilecektir (Erdağ, 2008:179).

Asıl görevi kanunları ve Anayasada belirtilen kanun hükmünde kararnameler ve meclis iç tüzüğünün Anayasaya aykırılığını tespit etmek olan Anayasa Mahkemesi'ne ek olarak ceza yargılaması niteliğindeki Yüce Divan görevinin verilmesiyle Mahkeme'nin iş yükünü fazlasıyla arttırılacağı görüşü de ileri sürülmüştür (Eroğul, 1982:136; Arslan, 1999:123-125).

Tartışmanın yoğun olduğu noktanın TBMM'nin Anayasa Mahkemesine üye seçmesi konusunda olduğu görülmektedir. Bir görüş Anayasa Mahkemesinin belirli sayıda üye seçmesinin demokratik meşruiyet açısından olumlu olduğunu ileri sürmektedir. Diğer görüş ise, Anayasa Mahkemesi üyelerinin de birer hakim olmalarından yola çıkarak, siyasi organ durumundaki TBMM'nin Anayasa Mahkemesine üye seçmesi halinde Anayasa Mahkemesinin bağımsızlığı ve tarafsızlığına gölge düşüreceğini savunmaktadır.

Yasama organının Anayasa Mahkemesi'nin belirli sayıda üyesini seçebilme yetkisine sahip olmasının anayasa yargısının konumuna daha uygun düşeceği ifade edilmiştir (Tunç, 1997:162-163). Anayasa Mahkemesi üyelerini seçme yetkisinin devletin yasama, yürütme ve yargı organları arasında eşit biçimde paylaştırılmasının yerinde bir çözüm olacağı da ileri sürülmüştür (Tunç, 1995:294).

Kaboğlu'na göre, “*Yasama organının Yüce Divana üye seçmesi halinde, halkın temsilcilerinin mahkemenin üyelerinin belirlenmesine katılımı, anayasa yargısının demokratik meşruiyetini sağlamada katkıda bulunur*” (Kaboğlu, 1994:29).

Ozan Ergül, Anayasa Mahkemesinin üye sayısının on beş-on yedi arasında olması gerektiği dikkate alındığında yasama organının en fazla beş üyesinin yasama meclisi tarafından seçilmesinin uygun olacağını ileri sürmüştür (Ergül, 2008:158-160).

Ülkemizde 1961 Anayasası'nda yer verilen, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, İtalya ve Romanya'da da geçerli bulunan, yasama ve yargı arasında paylaşılmış yetki öngören Avrupa modelinde, genel olarak geçerli olan karma sistemde, üyelerin atanmalarının ve seçilmelerinin devletin temel organları olan yasama, yürütme ve yargı tarafından birlikteliğe dayanarak belirlendiği, bu sayede yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında paylaşılmış bir yetkinin söz konusu olduğu belirtilmektedir (Kaboğlu, 1994:30).

Özden, Anayasa Mahkemesi üyelerini ilgili organların doğrudan seçmesi gerektiğini ve yasama organına da bu hakkın tanınması gerektiği görüşünü öne sürmesine (Özden, 1988:377) karşın; Yargıtay eski başkanı Hasan Gerçekker 2008-2009 Adli Yılı açış konuşmasında yapılması düşünülen Anayasa değişikliği ile Anayasa Mahkemesinin sekiz üyesinin yasama organı olan TBMM tarafından seçilmesini yargı bağımsızlığını daha da geriye götürecektir, yargıyı, yasama ve yürütmenin daha çok etki alanına sokacak düzenleme olarak değerlendirmiştir (Gerçekker, *Adli Yıl Açış Konuşması 2008-2009*, 19.03.2016). Aynı şekilde 2009-2010 Adli Yıl açış konuşmasında da, Parlamento tarafından Anayasa Mahkemesine üye seçilmesinin yerinde olmadığını, 1961 Anayasası döneminde getirilen bu şekildeki düzenlemenin ortaya çıkan sakıncalar nedeniyle 1971 yılında yapılan değişiklikle terk edildiğini, böyle bir uygulamanın kaçınılmaz olarak yargının siyasallaşması eleştirilerini de beraberinde gündeme getireceğini belirtmiştir (Gerçekker, 2009:12-13). Yargıtay eski Başkanı Gerçekker, Almanya'da terk edilmesi tartışılan Meclisçe üye seçilmesi yönteminin yenilik olmayıp geriye gidiş olduğunu vurgulamıştır (İstanbul, 2009:156).

Ergül'e göre, yasama organlarının anayasa mahkemelerine üye seçtiği ülkelerde yaşanan sorunlar ele alınmadan yasama organının Anayasa Mahkemesine üye seçmesini yalnızca demokratik meşruiyetin sağlanacağına dayanarak savunmak tehlikeli sonuçlara neden olabilecektir. Bu sistem Almanya'da öylesine eleştirilmiştir ki, Papanın seçiminde dahi Alman Anayasa Mahkemesine parlamentonun üye seçimi sırasında uyguladığı yöntemden daha demokratik davranıldığı ileri sürülmüştür. Şöyle ki, aday belirleme komisyonu çalışmalarının gizli olması ve komisyonun aday belirleme sürecinde uzun süredir bu işle uğraşan belli başlı siyasi partilere mensup iki

veya üç kişinin dediğinin olması bu yöntemle ilgili eleştirilerin başında gelmektedir (Ergül, 2008:162).

Eleştirilerde belirtildiği gibi, yasama organının Yüce Divana üye seçtiği ülkelerde de eleştiriler yer almaktadır. Ülkemiz açısından bakıldığında, yasama organınca seçilenlerin siyasetten kopabileceklerini ve tarafsızlık ilkesine uyarak yargıçlık yapabileceklerini söylemek güçtür. Ülkemizde, siyasi partileri sürükleyen liderlerdir. Siyasi partiye bağlı üyeler bir lider eksenini etrafında toplanmaktadır. Yasama ve yürütme erklerinin ayrı ve birbirinden tamamen bağımsız olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Aksine Mecliste çoğunluğu oluşturan ve bu haliyle yürütmeyi meydana getiren parti liderlerinin Meclisi de abluka altına aldıkları, milletvekillerinin Meclise girdikleri andan itibaren milletvekili sıfatlarından koptukları ve yalnızca liderlerinin direktifi doğrultusunda davrandıkları gözlemlenmektedir. Dolayısıyla Meclisin seçeceği üyelerin çoğunluk partisi liderinin yönlendirmesiyle belirlenmesi ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Bunun sonucu olarak seçilmiş değil ve fakat atanmış üyeden söz edilebilecektir. Böyle bir üyenin Yüce Divanda, yapılacak yargılamada kendisini seçen bir liderle ilgili tarafsızlık ilkesine uyarak karar vereceğini söylemek inandırıcılıktan uzak düşecektir (İstanbul, 2009:157-158).

Öğretim görevlileri arasından seçilecek üyeler ile ilgili olarak Kaboğlu, Anayasa Mahkemesi üyesinin bütün zamanını görevine hasretmesi yanında, Almanya, Fransa, Macaristan, Romanya ve diğer bir takım Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, üniversitede ders verebilme imkanı tanınarak, Anayasa Mahkemesi ile üniversite öğretim üyeliği arasındaki kopukluğun giderilmesi gerektiğini belirtmiştir (Kaboğlu, 1994:44). Avrupa modelinin özgül niteliği göz önüne alınarak hukukçu öğretim üyelerine, Anayasa Mahkemesi üyeliğinde daha çok kontenjan tanınmalıdır. Yekta Güngör Özden, Türkiye'de öğretim üyelerinin anayasa mahkemesi üyeliğine seçilmekle üniversite ile ilişkisinin kesilmesini ilgiyi azaltma sebebi olarak görmekte (Kaboğlu, 1994:40), Aksoy, demokratik rejimlerdeki sistemlere uygun olarak kamu hizmetlerinin gönüllülük esasına dayandığını, üniversite hocalığı ile üyeliğin bağdaşır olduğunu belirtmektedir (Aksoy, 1962:121-122).

Aliefendioğlu, seçilecek Anayasa Mahkemesi üyelerinden ikisinin üniversitelerin anayasa hukuku, hukuk sosyolojisi, hukuk felsefesi, ekonomi, maliye

ve vergi bilim dallarından en az birinde, en az 15 yıl görev yapan öğretim üyelerinden üniversite tarafından gösterilecek adaylar arasından YÖK tarafından seçilmesinin uygun olacağını belirtmiştir (Aliefendioğlu, 1996:443). Daha sonraki ifadesinde ise, üniversitelerin Hukuk, İktisat, Maliye ve Siyasal Bilimler dallarındaki öğretim üyeleri içinden, en az 15 yıl öğretim üyeliği yapanlar arasından üniversitelerce gösterilecek adaylar arasından YÖK tarafından seçilecek üç üye seçilmesini, Anayasa Mahkemesi üyelerinin resmi ve özel hiç bir görev alamayacaklarına dair yasak, bilimsel çalışmalar yönünden kaldırılmalı, üyelerin yüksek okullarda ders vermeleri, sempozyum, panel, konferans gibi toplantılara konuşmacı ya da başkan olarak katılmaları yolu açık tutulmasını önermiştir (Aliefendioğlu, 1997:242). Anayasa mahkemesi üyelerinin seçiminde, konuyla ilgili bilimsel yayın yapmış olma, dil bilme, akademik unvana sahip olma ve benzeri niteliklerin aranması gerektiği öne sürülmüştür (Kaboğlu, 1994:41).

3.1.3. Kanun Yollarına Yönelik Eleştiriler

Bilindiği gibi, Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla verdiği kararlara karşı olağan kanun yolları kapalıdır. Anayasa'nın 148. maddesine 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun ile eklenen fıkra ile Yüce Divan kararları hakkında yeniden inceleme talebinde bulunma yolu açılmıştır. 5982 sayılı Kanun ile getirilen bu yenilikten önce Yüce Divan kararlarının kesin nitelikli olması birçok yazar tarafından eleştirilmiş, Yüce Divan kararlarına karşı da kanun yollarının açılması gerektiği ileri sürülmüştür (Arslan, 1999:134-138; Eminağaoğlu, 2005:211-213). Anayasa'nın 148. maddesinde ve 6216 sayılı yasanın 58. maddesinde düzenlenen yeniden inceleme yolu kararı verenle, itiraz üzerine inceleme yapan yer aynı olduğundan bu yolun etkili bir inceleme yöntemi olduğu söylenemez. Anayasa Mahkemesi'nin norm denetimine ilişkin kararlarının kesin nitelikli kararlar olması yerinde bir uygulama olmasına rağmen Yüce Divan kararları hakkında kanun yoluna başvurulamaması adil yargılanma ve iki dereceli yargılama ilkesi ile çelişmektedir. Anayasa'da yapılan değişiklikle getirilen yeniden inceleme yolu ise niteliği gereği bir "itiraz"dır, ancak bu itirazı yine itiraz edilen kararı veren Yüce Divan'ın inceleyecek olması pratik anlamda bir yarar sağlayacağı söylenemez.

1982 Anayasası'nın hazırlık çalışmaları sırasında da mahkeme kararlarının kesin olmasının hukuk devleti ve hak arama özgürlüğü ile bağdaşmadığı gerekçesiyle, Yüce Divan sıfatının Yargıtay'dan oluşacak bir kurula verilmesi halinde verilecek kararın üst merci olarak Yargıtay CGK tarafından incelenmesinin uygun bir çözüm olacağı ileri sürülmüştür (Öztürk, 1995:108; Arslan, 1999:160).

Yargılama makamlarının verdikleri kararlarda haksızlık veya hukuka aykırılık olması mümkündür. Hakimler de her insan gibi yanılabilirler veya verdikleri kararlar tarafları tatmin etmemiş olabilir. Bu durumda, tarafların başvurabilecekleri bazı hukuki çareler olmalıdır. Yargılama makamlarının kararlarının bu kararları vermiş olanlardan başkaları tarafından incelenmesini isteyebilmek, hem hukukun doğru şekilde uygulanmasını hem de kişilerdeki adalet duygusunun tatminini sağlar. Yüce Divan yargılamasının ülkemiz uygulamasına bakıldığında, bugüne dek sadece siyasilerin yargılandığını görülmektedir. Bu nedenle, Yüce Divan yargılamasının bir ceza yargılaması olmasının yanında siyasi birtakım sonuçları da olacağı ortadadır. Bu bakımdan, Yüce Divan kararlarına karşı kanun yoluna gidilebilmesinin mümkün kılınması, sadece hukuka aykırı veya haksız kararların düzeltilmesini sağlamakla kalmayacak toplum nezdinde oluşacak endişeleri de ortadan kaldıracaktır.

Doktrinde, Yüce Divan kararlarına karşı kanun yolunun olmayışı meselesinin Anayasa Mahkemesi'nin bünyesinde değişiklik yapılarak çözüm bulunulacağı savunulmuştur. Buna göre, Yüce Divan yargılaması, çoğunluğu ceza hukuku uzmanı olan daha dar bir heyete yaptırılacak (örneğin 5-6 kişiden oluşturulan) ve bu heyetin verdiği kararlara karşı, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'na temyiz yetkisi verilecektir (Erem, 1986:22).

Anayasa Mahkemesi tarafından hazırlanan kurumsal raporda, Anayasa Mahkemesi'nin iki daire, bir genel kurul biçiminde yapılanması gerektiği, Yüce Divan, siyasi parti kapatma ve Anayasa değişikliklerinin şekil yönünden denetlenmesi gibi önemli davalar Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nun görmesinin yerinde olacağı düşünülmüş, Genel Kurul'ca verilen Yüce Divan kararlarına karşı yine aynı Kurul'da yeniden inceleme yolu açılması ileri sürülmüştür (Kılıç, 2004:92).

Fakat, yargılama makamı kararlarının hatalı veya hukuka aykırı olduğu konusundaki uyuşmazlığı çözecek makam, uyuşmazlık konusu olan kararı veren makamdaki başka bir makamdır (Toroslu, Feyzioğlu, 2009:317). Yine, Anayasa Mahkemesi'nin bir kararına göre, kanun yolu, bir konuda hakkın neden ibaret olduğunun başka bir yargı merciinde aranması demektir (AMK, 29.04.1969 Kt.,1968/61 E, 1969/23 K, 20.03.2016). Kanun yoluna ilişkin bu tanımlamalara göre, Anayasa Mahkemesi'nin önerisi bir kanun yolu olarak kabul edilemez. Yüce Divan kararına katılan, oy kullanan ve görüş açıklayan hakimlerin tekrar aynı konuda oy ve görüş bildirmesi olsa olsa “yeniden inceleme” ya da adli yargıdaki adıyla “karar düzeltme” olarak adlandırılabilir. Bu yolla da iki dereceli adil yargılamanın sağlanması mümkün görünmemektedir (Yanık, 2008:311).

3.2. YAPILANDIRMA ÖNERİLERİ

Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi sırasında birtakım hukuki ve teknik aksaklıklarla karşılaşmış, sorunların çözümü ve adil yargılamanın gerçekleştirilmesi için farklı çözüm önerileri ileri sürülmüştür. Bazı yazarlar çözüm için Yüce Divan görevinin genel mahkemeler tarafından yerine getirilmesi, bir diğer yüksek mahkeme olan Yargıtay tarafından yerine getirilmesi, karma ve istenildiğinde oluşturulacak bir mahkeme tarafından yerine getirilmesi olmak üzere yeni sistem önerisinde bulunurken, diğer bazı yazarlar ise sorunun Anayasa Mahkemesi'nin kurumsal yapısı içerisinde çözülmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

3.2.1. Yargıtay Sistemi

Yargıtay, esas itibarıyla bir içtihat ve denetleme mercii olarak görev yapsa da istisnai olarak ön ve son soruşturmanın Yargıtay'ca yapıldığı hallerde, Daire başkanının kararına karşı sayıca sonra gelen diğer daire başkanına veya üyenin kararına karşı mensubu olduğu daire başkanı yapılan itirazları karara bağlar. Bandan başka en önemli görevlerinden biri de, ilk derece mahkemesi olarak Anayasa Mahkemesi dahil tüm Yüksek Yargı organlarının Başkan, Başsavcı ve üyelerinin kişisel suçlarının yargılama yapmaktır (Yargıtay Kanunu, m. 13/2).

Yüce Divan yargılaması görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmasını eleştirenlerin büyük çoğunluğu, Yüce Divan yargılamasına yönelik yukarıda değinilen eleştirilerin, bu görevin, Yargıtay’a verilmesiyle son bulacağı inancındadır (Erem, 1963: 5 – 6; Öztürk ve Erdem, 2006: 828; Arslan, 1999: 134 – 138; Keskin, 1993:476; Kanadoğlu, 2004:207; Özen, 2008:36; Eminağaoğlu, 2005:211 – 213; Eroğul, 1982: 131 – 137; Tülen, 1999:182; Türk, 2004:151; Selçuk, *Yargıtay 2001-2002 Yılı Adli Yılı Açış Konuşması*, 06.04.2016).

Bu görüşü ileri süren yazarların bir kısmı bu görevin, Yargıtay Başkanı’nın başkanlığında Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlarından oluşacak bir heyet tarafından yerine getirilmesini ve verilecek kararın Yargıtay Ceza Genel Kurulu tarafından temyizen incelenmesini savunurken (Keskin, 1993:475), diğer bir kısım yazarlar ise bu görevin Yargıtay’ın bir veya birkaç ceza dairesi tarafından yerine getirilmesinin ve temyiz incelemesinin de yine Yargıtay Ceza Genel Kurulu’na yapılmasının daha uygun olacağını ileri sürmektedirler. Bu görevin, fiilin niteliğine göre, Yargıtay Kanunu’nun 14. maddesinde öngörülen görevli ceza dairesince yerine getirilmesi ve yargılamayı yapan bu dairenin kararlarına karşı, Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nda temyizen inceleme olanağı verilmesi; ayrıca, yargılama sırasında tutuklama gibi usule ilişkin verilmiş olan kararlara karşı, bir başka Yargıtay Ceza Dairesine itiraz edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Böylece, Yargıtay’ın her dairesi, kendi uzmanı olduğu ve içtihatlarını oluşturduğu suçlarla ilgili olarak yargılama yapabileceği için, daha başarılı ve adil bir yargılama yapılabilecektir. Örneğin, kamu görevlilerinin “görevi kötüye kullanmak suçu”na bakan Yargıtay ilgili dairesi bir yılda aynı konuda çok sayıda dava dosyası görmektedir. Dolayısıyla, bu sayede, üst düzey kamu görevlilerinin, Yüce Divan mahkemesi olarak ceza hakimlerinden oluşan konunun uzmanı bir mahkemede yargılanabilmeleri mümkün olmaktadır (Öztürk, Erdem, 2006:829; Arslan, 1999:155).

Bu görüşü ileri sürenlere göre, Yüce Divan yargılaması görevinin Yargıtay’a verilmesi Yüce Divan sistemine yöneltilen eleştirilere cevap verecek şekildedir. Örneğin, Yüce Divan görevi Yargıtay’a verilirse, üyelerinin seçimi ve nitelikleri bakımından Anayasa Mahkemesi için yapılan eleştiriler büyük oranda karşılanmış olacaktır. Ayrıca Yargıtay üyelerinin seçimi bağımsız birinci sınıf hakim ve savcılar arasından yapılmakta olup Yargıtay Ceza Daireleri’nde görev yapan hakimler adli

yargı teşkilatında yerel mahkemelerde uzun yıllar çalışmış ve başarılarıyla kendilerini ispatlamış hukukçulardır. Böylece Yargıtay'da bu şekilde yapılacak iki dereceli yargılama ile maddi gerçeğe ulaşma imkanı da artmakla birlikte ceza hukuku uygulaması açısından da bir içtihat bütünlüğü sağlanmış olacaktır.

Yüce Divan'ın Yargıtay Birinci Başkanının Başkanlığında Birinci Başkanvekili ve Yargıtay Ceza Dairesi Başkanlarından oluşması, 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı ve Danışma Meclisi'nde kabul edilerek Milli Güvenlik Konseyi'ne sunulan Anayasa Tasarısı'nda yer almıştır. Tasarıda, Yüce Divan'ın, Yargıtay Birinci Başkanı'nın başkanlığında Yargıtay ceza işlerini görmekte olan Birinci Başkanvekili ile Yargıtay ceza dairesi başkanlarından oluşacağı öngörülüyordu (TBMM Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 13.09.1982, ss. 247,). Taslakta, Yüce Divan kararlarına karşı herhangi bir kanun yolu öngörülmemekle birlikte, Keskin, bu kararlara karşı temyiz mercii olarak Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nu önermiştir (Keskin, 1993:474-476).

Bu görüş Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlar Kurulunun sayısının artması nedeniyle Yüce Divan'ın kaç kişiden oluşacağı ve kararların nasıl verileceği konusunda birtakım belirsizliklerin ortaya çıkacağı; ayrıca, ceza dairelerinin başkan ve üyelerinden oluşan Ceza Genel Kurulu'nun CMK'nın 23. maddesi nedeniyle temyiz görevini yapamayacağı; ayrıca, bu şekilde teşkil edecek Yüce Divan heyetindeki hakimlerin kendi dairelerindeki asli görevlerini aksatabileceği gerekçeleriyle eleştirilmektedir (Arslan, 1999:157; Yanık, 2008:316).

Türkiye Barolar Birliği'nin 2007 yılında hazırladığı Anayasa önerisinde de ikinci görüşle aynı doğrultuda bir düzenlemeye yer verilmiştir (Türkiye Barolar Birliği (2007):298, 07.04.2016). Tasarıda, Yüce divan sıfatıyla yargılamanın Yargıtay'dan seçilecek en kıdemli başkanın başkanlığında, en kıdemli dört başkanından oluşan beş kişilik bir heyete yaptırılması öngörülmüş ve bu heyetin vermiş olduğu kararlara karşı Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na, başvuru imkanı tanınmıştır. Tasarının konuya ilişkin 168. maddesi ayrıca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet komutanlarının da Yüce Divan'da yargılanmalarını öngörmüştür.

Yargıtay Ceza Daireleri işlenen suçların nitelikleri itibariyle temyiz incelemeleri sırasında kendi aralarında bir işbölümü yapmaktadır. Bu uygulama bir uzmanlaşmayı da beraberinde getirmektedir. Çünkü her dairenin başkan ve üyelerinin bütün suçlarda uzmanlaşması düşünülemez. Bu durumda görev suçları konusunda uzman olmayan, bu konuda uygulama yapmayan bir hakimin Yüce Divan yargılamasına katılmasında bir fayda olmayacaktır. Anayasa Mahkemesi üyelerinin formasyonlarına yapılan eleştirilerin benzerleri bu durumda yeniden gündeme gelebilecektir.

3.2.2. Karma Sistem

Yüce Divan tarihine bakıldığında az sayıda yargılama yaptığı görülmektedir. 1876 ve 1924 Anayasalarındaki karma sistemden esinlenen bu görüşün savunucularına göre, Yüce Divan yargılaması başlı başına bir ceza yargılaması olmadığı için bu davaların karma bir heyet tarafından görülmesi yerinde olacaktır.

Karma sistemin, 1982 Anayasası'nın yapım sürecinde Danışma Meclisince yapılan görüşmelerde de dile getirilmiş, Danışma Meclisi üyesi Süleyman Sırrı Kırçalı verdiği önergede, Yüce Divan'ın gerek görüldüğünde TBMM tarafından kurulmasını ve üyelerinin on birinin Yargıtay, onunun Danıştay Başkan ve üyeleri arasından kendi Genel Kurullarınca seçilmesini, Yüce Divan'ın bir Başkan ve on dört üye ile görev yapmasını ve geriye kalan altı üyenin yedek üye olmasını önermiştir (Arslan, 1999:150; Yanık, 2008:320).

Bir diğer karma sistem önerisi, Danışma Meclisi üyeleri Cahit Tutum, İsa Vardal, Şerafettin Yarkın ve Bahtiyar Uzunoğlu tarafından yapılmıştır. Buna göre, Yüce Divan'ın “gereken hallerde Anayasa Mahkemesi'nden beş, Yargıtay'dan dört ve Danıştay'dan iki üye olmak üzere, ilgili kuruluşların genel kurulları tarafından kendi başkan ve üyeleri arasından gizli oyla seçilecek on bir üyeden” kurulmalıdır (Arslan, 1999:150; Yanık, 2008:320).

Karma sistem, öğretilerde bazı yazarlar tarafından önerildiği gibi son olarak, Ergun Özbudun başkanlığındaki heyet tarafından hazırlanıp 29.08.2007 tarihinde

tamamlanan Anayasa taslağında da düzenlenmiştir. Bu taslağın “Yüce Divan” başlıklı 119. maddesi şöyledir;

Madde 119- (1) Yüce Divan, Yargıtay Ceza Genel Kurulu Başkanının başkanlığında, Yargıtay Ceza Genel Kurulu üyeleri arasından seçilecek beş üye ile Anayasa Mahkemesinin kendi üyeleri arasından seçeceği beş üye olmak üzere onbir üyeden oluşur.

(2) Yüce Divan, Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Genelkurmay Başkanını, kuvvet komutanlarını, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Sayıştay Başkan ve üyeleri ile Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılar.

(3) Yüce Divanda, savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili yapar.

(4) Yüce Divan kararlarına karşı Yargıtay Ceza Genel Kurulunun seçeceği Yüce Divan üyesi olarak görev yapmayan yedi Ceza Dairesi Başkanı ile Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan üyeliği yapmayan üyeleri arasından seçilen yedi üyenin katılmasıyla oluşan Kurula itiraz edilebilir. Kurula Anayasa Mahkemesi Başkanı başkanlık eder. Bu Kurulun kararları kesindir (<http://arsiv.ntvmsnbc.com>, 07.04.2016).

Görüleceği üzere bu taslakta Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay arasındaki Yüce Divan mücadelesinin, bir uzlaşmayla çözülmesinin amaçlandığı görülmektedir. Şöyle ki, heyetlerin oluşumuna iki yüksek mahkeme de aynı sayıda üye ile katıldığı gibi, ilk derece yargılamasının başkanlığı, Yargıtay Başkanı’na, temyiz yargılamasının başkanlığı ise, Anayasa Mahkemesi Başkanı’na verilerek, bir uzlaşma çabasına girilmiştir. Ancak bizim de katıldığımız görüşe göre, bu şekilde Yüce Divan sistemi daha da tartışmalı ve karmaşık bir hale gelmektedir. Taslakta belirtilen sistemle, Yüce Divan yargılamasına ilişkin sorunların çözümünden çok, iki farklı görüş bir araya getirilmeye çalışılmaktadır. Bu sistemin kabulüyle, Yüce Divan yargılamasında ilk derece ve temyiz incelemesinde görev alacak hakimlerin nitelikleri yönündeki eleştirilerin devam etmesi muhtemeldir. Oysa, yasa koyucunun esas amacının, hızlı, adil ve başarılı bir yargılamanın ortaya konulmasını sağlayacak düzenlemeler getirmek olduğu unutulmamalıdır (Yanık, 2008:321).

Karma sistemin en ciddi sakıncası “tabii hakim ilkesi”ne aykırı bir durum oluşturmastır (Erem, 1963:5). Bütün mahkemeler yargılanacak uyuşmazlıktan önce kurulmalı ve görevleri daha önceden belirlenmelidir. Bu sanıklar açısından en önemli güvence olup evrensel hukuk kurallarınca kabul edilmiş bir ilkedir.

3.2.3. Genel Mahkeme Sistemi

Yargı bağımsızlığı ve hakimlik teminatının tam anlamıyla sağlandığı bu teminatların kurumsallaştığı bir sistemde uygulanması mümkün olan bir modeldir. Anayasa'nın 10. maddesine göre; *“herkes dil, ırk, renk, cinsiyet , siyasi düşünce, felsefi inanç, din , mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idari makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun davranmak zorundadırlar.”* Anayasa'nın bu hükmünden yola çıkılarak Yüce Divan yargılaması için ayrı bir mahkemeye gerek olmadığı öne sürülmüştür. Sıfatı ne olursa olsun görev suçlarından dolayı yargılamanın genel mahkemeler tarafından yapılabileceği savunulmaktadır. Zira Yüce Divan'ı model olarak aldığımız İtalyan Anayasası'nda 16.01.1982 tarihli ve 1 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle bakanlar hakkında görev suçlarından dolayı yargılama yetkisi Anayasa Mahkemesinden alınarak adli yargıya verilmiştir (Özay, 1995:47).

Hakimlik teminatı ve yargı bağımsızlığının gelişmiş olduğu ve yargıya olan toplumsal güvenin yerleştiği bir ülkede benimsenebilir olan bu görüş ülkemiz açısından henüz birtakım sorunları beraberinde getirecektir. Söylemek gerekirse, yargı bağımsızlığı ve teminatı açısından ülkemizden daha ileri düzeyde olan ülkelerde bile bu yetki genel mahkemeler tarafından kullanılmamaktadır. Bizim de katıldığımız görüşe göre, devletin üst düzey kamu görevlilerinin davalarına, hakimlik teminatı konusunda ilk derece mahkemelerine göre daha iyi durumda olan, yüksek mahkemelerce bakılması, adil yargılamanın sağlanması açısından daha yerinde olacaktır (Yanık, 2008:323; Arslan, 1999:154).

3.2.4. Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan Olarak Görev Yapması

Yüce Divan görevi yapan Anayasa Mahkemesi'nin bu yargılama sırasında bir ceza mahkemesi gibi çalıştığı konusunda hiçbir tereddüt bulunmamaktadır. Bu nedenle ceza yargılaması ile bağdaşmayan unsurları ve işleyişi bakımından eleştirilmiştir. Bunlardan başka seçilen üyelerin ceza hakimi formasyonunun bulunmaması, üyelerin çoğunluğunun Cumhurbaşkanınca seçilmesi, kendi üyeleri ile ilgili hazırlık

soruşturması ve son soruşturma yapması ve verilen kararların kesin olması gibi sebepler eleştiri konuları olmuştur. Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesini savunanlar tarafından da kabul edilmiş ve Anayasa Mahkemesinin yeniden yapılandırılması söz konusu olmuştur.

Yüce Divan sistemindeki aksaklıkların Anayasa Mahkemesi'nin kurumsal yapısı içinde çözülmesi gerektiğini savunan görüşe göre, yeni sistem önerileri Yüce Divan yargılamasının özünü ve amacını esas alan, gerçekçi bir yaklaşıma dayanmamaktadır (Yanık, 2008:323). Yüce Divan yargılaması, ceza yargılaması uzmanlığı gerektirdiği gibi yargılanan kişilerin sıfat ve görevleri dikkate alındığında, anayasa ve idare hukuku uzmanlığı da gerektiren çok yönlü bir yargılamadır. Bu nedenle bazı yazarlarca Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan yargılamasında uzun yıllara dayanan tecrübesi ve birikimi de göz önüne alındığında, bazı anayasal ve yasal değişiklikler yapılarak bu görev yine Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmelidir (İnal, 1996:200; Özay, 1995:47; Okur, Atalay, 2006:431).

Anayasa Mahkemesi'nin bazı Başkan ve üyeleri de Yüce Divan yargılamasının Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesini, fakat yapılacak bazı değişikliklerle mevcut aksaklıkların giderilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir (www.anayasa.gov.tr, Bumin, “*Anayasa Mahkemesi'nin 39. Yılı Açış Konuşması*”, 18.03.2016; Kılıç, 2004, “*Türk Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri*”, Anayasa Yargısı, ss. 92, Ankara; Özden, *Hukukun Üstünlüğüne Saygı*, ss. 66 – 69, Ankara). 1982 Anayasası'nın hazırlanması sırasında da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi görüşünde (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1982, ss. 54) ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin bazı öğretim üyelerince hazırlanan gerekçeli Anayasa Önerisi'nde (Gerekçeli Anayasa Önerisi, 1982, ss. 177 – 179) yapılacak bazı değişikliklerle, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesi savunulmuştur.

Anayasa Mahkemesi'nin 2004 yılında hazırladığı kurumsal görüşünü yansıtan raporda, Yüce Divan görevinin niteliği ve Mahkeme'nin oluşum biçimi bakımından, Yüce Divan görevinin Anayasa Mahkemesi'nce yerine getirilmesinin isabetli olduğunu belirterek, Anayasa Mahkemesi'nin dairelere ayrılmasının yerinde bir çözüm olacağını belirtmişti. Mahkeme, dairelere ayrılmış bir Anayasa Mahkemesi'nde bu görevin, Genel Kurul tarafından yerine getirilmesini ve Genel Kurulun verdiği

kararların yeniden incelenmesinin de mümkün kılınmasını önermekteydi. Buna göre, Anayasa Mahkemesi iki daire ve bir genel kurul biçiminde yapılandırılacak; Yüce Divan yargılaması, siyasi parti kapatma davaları ve Anayasa değişikliklerinin şekil yönünden denetlenmesi gibi önemli görevler Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından yerine getirilecek ve Genel Kurul tarafından verilen Yüce Divan kararlarına karşı aynı kurula yeniden inceleme başvurusunda bulunulabilecektir (Kılıç, 2004:92). 2010 yılında 5982 sayılı yasa ile yapılan Anayasa değişiklikleriyle birlikte yeni çıkarılan 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile Mahkeme'nin bu kurumsal önerisine cevap verilmiştir.

Yüce Divan görevini yarım asırdır üstlenen Anayasa Mahkemesi'nin bu konudaki geniş bilgi ve deneyimi de sorunların sistem içinde çözümüne destek olacağı gibi bu görevin devlet sistemi içinde nispeten ayrıcalıklı bir konumu bulunan Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmesi, halk tarafından seçilen kamu görevlilerinin çoğunluğunun yargılandığı sistemin meşruluğunu arttıracaktır (Yanık, 2008:325).

SONUÇ

Yüce Divan, İngiltere’de Parlamentonun Krala karşı yüzyıllar boyunca sürdürdüğü özgürlük ve iktidar mücadelesinin bir ürünüdür. Yüce Divan hukuk sistemimize 1876 Anayasası ile “Divan-ı Ali” adı ile girmiştir. 1961 ve 1982 Anayasalarında anayasa koyucu tarafından Anayasa Mahkemesi’nce yerine getirilmesi öngörülen Yüce Divan yargılamasının temel amacını, adil yargılamayı gerçekleştirmek ve burada yargılanacak olan kişilerin suçluluğu veya suçsuzluğu konusunda oluşan kamu vicdanını tatmin edecek şekilde belirlemek şeklinde belirtmek mümkündür.

Bu anlayıştan yola çıkılarak Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakanlar ve yüksek yargı organlarının başkan ve üyeleri gibi egemenlik gücünü kullanan üst düzey yönetici ve yetkililerin yargılandıkları, özel yetkiye sahip mahkeme olan Yüce Divan oluşturulmuştur.

Anayasa’nın 148. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla, Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarını görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılayacaktır.

Yüce Divan yargılaması, devletin egemenlik yetkilerini kullanan bazı üst düzey kamu görevlilerini görev suçlarından ötürü yargılamak için tasarlanmış özel bir yargılama sistemidir. Bunun için, toplum vicdanının tatmini bakımından bu görevlilerin yüksek bir mahkeme tarafından tarafsız ve adil bir şekilde yargılanmaları gerekmektedir.

Yüce Divan görevinin hangi merciye ait olacağı ve mahkemenin kimlerden oluşacağı, görevinin ve bu mahkemede uygulanacak usul kurallarının ne olacağı, davaların Yüce Divan’a hangi usuller kullanılarak açılacağı hususları ülkemizde tartışmalara konu olmuştur.

Yüce Divan sistemine yönelik en önemli eleştirilerden biri, Anayasa Mahkemesi'nin bu görev için uygun kurumsal yapıya ve yeterli niteliğe sahip olmadığına ilişkindir. Gerçekten, mevcut kurumsal yapısıyla Anayasa Mahkemesi'ne yönelik bu eleştirileri haksız olacağını söylemek güçtür. Yüksek Mahkeme'nin norm denetimi görevi dikkate alınarak kurumsallaştırıldığı düşünüldüğünde Anayasa Mahkemesi'nin, ceza yargılaması yönü ağır basan Yüce Divan yargılamasını sağlıklı ve adil bir şekilde yürütmesi beklenmemelidir.

Yüce Divan sisteminin kurumsal sorunları yanında yargılama usulüne ilişkin aksaklıklar ve buna yönelik eleştiriler daha çok soruşturma aşamasına ilişkin işlemler üzerinde toplanmaktadır.

Bilindiği üzere, Yüce Divan yargılamasında suçlandırma yetkisi, TBMM ve ilgili kurumlara aitken, kovuşturma aşamasındaki iddia makamı görevi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili'ne verilmiştir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı kendisinin hazırlamadığı ve hazırlanmasına katkısı olmadığı dava açan belgeye (iddianame) göre bu görevi yapmak durumundadır. Yüce Divan'da bugüne kadar sadece bakanlar yargılanmıştır. Yüce Divanda bugüne dek, bir başbakan, on dokuz bakan ve bunların suçlarına katılan doksan üç kişi yargılanmıştır. Yargılanan bakanlardan altısı Bayındırlık (ve İskan) Bakanı, dördü Devlet Bakanı, ikisi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, ikisi Ticaret Bakanı, ikisi Bahriye Bakanı, ikisi Gümrük ve Tekel Bakanı, biri Sosyal Güvenlik Bakanıdır. Yargılananlardan dokuz bakan hakkında beraat; yedi bakan hakkında mahkûmiyet, bir başbakan ve iki bakan hakkında davanın kesin hükme bağlanmasının ertelenmesi, bir bakan hakkında da tazminat ödeme kararı verilmiştir.

Yüce Divan yargılamasının soruşturma aşamalarından biri olan meclis soruşturması, uygulamada asli işlevi olan hükümeti denetleme amacından uzaklaşarak yeni iktidar sahiplerince önceki iktidar sahiplerine karşı kullanılan siyasi bir öç mekanizması haline gelmiştir. Meclis Soruşturma Komisyonu'nun da siyasi partilerin güçleri oranında gönderdikleri üyelerden oluştuğu dikkate alındığında, Meclis Soruşturma Komisyonu'nun yürüteceği soruşturma işlemlerinde şüpheli bakanın lehine ve aleyhine olan tüm delillerin hazırlanan rapora eklenmesi her zaman mümkün olmayabilir. Dolayısıyla, salt siyasal maksatlarla hareket edilerek bir bakan Yüce

Divan’a sevk edilebilir veya tam tersi olabilir. Adil yargılama ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması bakımından Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Yüce Divan yargılaması için özel olarak görevlendirilecek bir ceza hukuku uzmanının soruşturma aşamasına fiilen müdahil olması gerekmektedir. Ayrıca Meclisin Yüce Divan’a sevk gerek olmadığına dair kararın, TBMM üyelerinin, şüphelinin, müştekinin ve Cumhuriyet Başsavcısı’nın itirazı üzerine, bu kararın Anayasa Mahkemesince denetlenmesine açık olmasını sağlayacak bir düzenlemenin getirilmesi yerinde olacaktır.

Sisteme yöneltilen eleştirilerin bir diğeri soruşturma sonucu verilen kararların niteliği ile ilgilidir. Meclis Soruşturması sonunda verilen kovuşturmaya yer olmadığı kararı kesin hüküm niteliğinde değilken, Danıştay ve Sayıştay üyeleri hariç, diğer yüksek mahkemelerin üyeleri için verilen soruşturma veya kovuşturmaya yer olmadığına dair kararlar, ilgili yüksek mahkemelerin kuruluş kanunları gereğince kesin niteliktedir. Bu durum adil yargılama ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması bakımından sakınca teşkil etmektedir. Takdir edilir ki, bir hukuk devletinde olması gerektiği şekilde, her türlü kararlarda olduğu gibi bu kararlara karşı da bir denetim yolu öngörülmelidir.

Yüce Divan yargılamasının bağımsız bir usul yasasının olmayışı eleştirilere neden olduğu gibi Yüce Divan kararlarına karşı olağan kanun yollarına gidilememesi bütün vatandaşlara tanınan kanun yollarına başvurma hakkından haklarında özel bir yargılama sistemi belirlenen üst düzey görevlilerin yararlanamaması bu özel yargılamanın amacına ve ruhuna aykırıdır. Anayasa da 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun’la yapılan değişikle ve 6216 sayılı Kanun ile getirilen yeniden inceleme yolu ise bu ihtiyacı karşılamaktan uzak kalmaktadır. Bu bağlamda, toplum vicdanının tatmin olması için bu kararlara karşı kanun yollarına başvurma imkanı veren anayasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Yüce Divan sistemimizle ilgili öğretilerde tartışmaların yoğunlaştığı konu ise Yüce Divan görevini hangi mahkemenin yerine getirmesi gerektiği konusundadır. Anayasa’da 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikler ve 6216 sayılı Kanun ile getirilen yenilikler olumlu olarak nitelendirilebilecek olsa da, sisteme yöneltilen eleştirileri bütünüyle karşılayamamıştır.

Yüce Divan'da yargılanan üst düzey kamu görevlilerinin diğer kamu görevlileri gibi genel mahkemelerde yargılanması düşüncesine bugün için katılmak mümkün görünmemektedir. Nitekim iddia edildiği üzere yargı bağımsızlığı ve hakimlik teminatının tam olarak kurumsallaşmadığı ülkemizde, bu yetkinin genel mahkemelerce kullanılması, adil yargılama ilkesi bakımından birtakım endişeleri beraberinde getirecektir. Belirtmek gerekir ki, yargı bağımsızlığı ve teminatı açısından sistemini örnek aldığımız ülkelerde bile bu yetki ve görev genel mahkemelere verilmemiştir. Bu nedenle, üst düzey kamu görevlilerinin davalarına, hakimlik teminatı ve yargı bağımsızlığı bakımından ilk derece mahkemelerine göre daha güvenceli durumda bulunan yüksek mahkemelerce bakılması, adil yargılamanın sağlanması açısından daha yerinde bir uygulama olacaktır.

Diğer yandan Yüce Divan yargılamasının Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'dan oluşacak karma bir heyet tarafından yapılması gerektiğini ileri süren görüşe de katılmak mümkün değildir. Bu karma yapıdan beklenen yarar herhangi bir yüksek mahkemeden de sağlanabileceğinden, bu tür karmaşık ve karışıklıklara yol açabilecek çözümler üretmeye gerek yoktur. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu öneri, Yüce Divan görevi için uzun yıllardır çekişme halinde olan Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'ı uzlaştırma çabası olarak gördüğümüz bu durum başka birtakım olumsuz neticelere neden olabilir.

Bu bağlamda geriye Yüce Divan görevi ve yetkisinin Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay tarafından yapılmasına yönelik çözüm önerileri kalmaktadır. Her iki çözüm önerisinin de kabul edilebilir tarafları bulunmaktadır. Ancak asıl üzerinde durulması gereken husus bu görevin hangi yüksek mahkeme tarafından yerine getirilmesi gerektiği değil, Yüce Divan görevinin hukuk devletine yakışır, adil ve sağlıklı bir kurumsal yapıya kavuşturulabilmesi için yapılması gerekenlerdir.

Yüce Divan yargılaması görevinin Yargıtay'a geçmesinin uygulamada yeni ve karşı karşıya kalınabilecek bilinmeyen sorunlar doğurabileceği kuvvetle muhtemeldir. Yüce Divan sistemiyle ilgili olarak yarım asırlık tarihsel tecrübesi ve bilgi birikimi bulunan Anayasa Mahkemesi, Yargıtay'a göre bir adım öne çıkmaktadır. O halde bu konuda en uygun çözüm, kurumsal yapı ile soruşturma ve yargılama usulü bakımından

yerinde değişiklikler ve yeni düzenlemeler yaparak Anayasa Mahkemesi bünyesinde çözümleri olarak görölmektedir.

Bu minvalde Anayasa Mahkemesi'nin yapısında yapılacak değişiklikle, Anayasa Mahkemesi'nin iki dairesinden birinin, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş amacına uygun olarak, anayasal denetim yapması, diğerinin de, Yüce Divan sıfatıyla çalışması, Yüce Divanın özellikle ceza hukuku uzmanlarından oluşacak bir heyette dönüştürölmesi, soruşturma usulüyle ilgili olarak, soruşturma aşamasına Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının dâhil edilmesi, mahkemenin kendine özgü bir yargılama usulüne ilişkin ayrıntılı yasal düzenleme yapılması, verdiği kararlara karşı olağan kanun yollarının getirilmesi uygun olacaktır.

Son olarak bir ideal olarak ölkemizde hukukun üstünlüğü sağlanmadıkça, genel yargı sisteminde görevli hakimlerin bağımsızlıkları ve teminatları tam anlamıyla sağlanmadıkça devletin üst düzey görevlilerinin görev suçlarından dolayı yargılanmaları için Yüce Divan gibi uygulamalara ihtiyaç olacaktır. Bağımsız ve teminatlı bir yargı örgütünün yerleştii bir sistemde genel yargı örgütü dışındaki özel mahkemelerin görevlendirilmesi gereği kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

KAYNAKÇA

Aksoy, Muammer (1962), *Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Seçimi Konusundaki Tartışma ve Bunun Ortaya Çıkardığı Kamu Hukuku Meseleleri*, Ankara: AÜSBF Yayınları.

Alacakaptan, Uğur (2001), “Milletvekili Dokunulmazlığı Bakanların Sorumluluğu Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu”, *Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı*, 9-13 Ocak, TBB Yayınları No:12, ss. 500.

Aliefendioğlu, Yılmaz (1996), *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Ankara: Yetkin Yayınları.

Aliefendioğlu, Yılmaz (1997), *Anayasa Yargısı*, Ankara: Yetkin Yayınları.

Aliefendioğlu, Yılmaz (1997), “Yeni Bir Anayasa Yargısı ve Anayasa Mahkemesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 14, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Armağan, Servet (1967), *Anayasa Mahkemesi’nde Kazai Murakabe Sistemi*, İstanbul.

Armağan, Servet (1978), *1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu*, İstanbul: İÜHF Yayınları.

Arslan, Çetin (1999), *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Arslan, Zühtü (2005), *Anayasa Teorisi*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Atar, Yavuz (2003), “Anayasa Mahkemesi ve Danıştay’ın Kuruluşu Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Anayasa Değişikliği Önerisi”, *TBMM Anayasa Hukuku I. Uluslararası Sempozyumu*, ss. 265-275, Ankara: TBMM Yayını.

Azrak, Ülkü (1962), “Türk Anayasa Mahkemesi ,Anayasa Düzenindeki Yeri,Teşkilatı ve Fonksiyonları”, *İÜHFM*, C. 28, Sa. 3-4, İstanbul.

Bilge, Necip (1956), *Bakanların Görev ve Sorunları*, Ankara: Yeni Desen Matbaası.

Centel Nur, Zafer Hamide (2006), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 4. Baskı.

Çam, Esat (1981), *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Eminağaoglu, Ömer Faruk (2005), “Yüce Divan ve Sorunlar”, Sa.59, ss.211-213, Ankara: TBBD.

Erdağ, Ali İhsan (2008), “Yüce Divan”, *Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu*, 1. B., TBB Yayınları.

Erdoğan, Mustafa (1999), *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.

Erdoğan, Mustafa, “Anayasa Mahkemeleri Önemli midir?”, *AÜHFD*, C. 54, Sa. 3, Ankara 2005.

Erem, Faruk (1963), *Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Olarak İncelenmesi*, Ankara: Ajans Türk Matbaası.

Ergül, Ozan (2008), *Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu*, Ankara: TBB Yayınları.

Eroğul, Cem (1982), “Anayasa Mahkemesi’nin Yirminci Yıldönümü ve Birkaç Öneri”, *AÜSBFD*, Sa. 3-4, C. 37, Ankara.

Eroğul, Cem (1994), “Anayasa Mahkemesi ve Siyaset”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Mart, S. 165, Ankara.

Eroğul, İzzet (2007), *İnsan Haklarının Parlamenter Denetimi*, Ankara: TBMM Yayını.

Erol, Çağdaş (2012), *Türk Anayasa Hukukunda Yüce Divan*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Feyzioğlu, Metin (2006), *Meclis Soruşturması*, Ankara: Savaş Yayınevi.

Gözler, Kemal (2000), *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Gözler, Kemal (2001), *Devlet Başkanları*: Ekin Kitabevi Yayınları.

Gözler, Kemal (2013), *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Gözler, Kemal (2015), *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa: Ekin Yayınları, 18. Basım.

Gözübüyük, A. Şeref (2005), *Açıklamalı Türk Anayasaları*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 5. Baskı.

Hafızoğulları, Zeki (2001) “İnsan Hakları ve Ülkemizde İnsan Hakları” Ankara Barosu Dergisi, Sa. 1, ss.327-328.

İstanbul, Mehmet (2009), *Yüce Divan Yargılaması*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

İzgi Ömer, Gören Zafer (2002), *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını Yorumu*, Ankara: TBMM Basımevi.

Kaboğlu, İbrahim Ö. (1994), *Anayasa Yargısı*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kanadoğlu, O. Korkut (2004), *Anayasa Mahkemesi*, İstanbul: Beta Yayınları, 1. Baskı.

Kaymak, Faruk (2003), *Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan Olarak Görevi*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Keskin, Osman Kadri (1993), “Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama Görevi Anayasa Mahkemesi’nden Alınmalıdır”, *Yargıtay Dergisi*, C. 19, Ekim, Sa. 4, ss.474-476 Ankara.

Kılınç, Erdal (2006), *Yüce Divan Sıfatıyla Anayasa Mahkemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kumaş, Rahmi (1980), *İktidardan Yüce Divana*, Ankara: Tekin Yayınevi.

Kumaş, Rahmi (1985), *Parlamentonun Boyutları*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Kunter, Nurullah (1986), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.

Kunter Nurullah, Yenisey Feridun, Nuhoğlu Ayşe (2008), *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi*, İstanbul: Beta Yayınları, Onaltıncı Bası.

Okur Nurdan ve Atalay Ayşegül (2006), “Yüce Divan Yargılaması”, Mehmet Turhan, Hikmet Tülen (Ed.); *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1*, 1. Baskı, Anayasa Mahkemesi Yayınları: Ankara, ss. 412-431.

Onar, Erdal (1977), *Meclis Araştırması*, Ankara: AÜHF Yayınları.

Ortay, Seda (2006), *Türk Anayasa Mahkemesi'nin İşleyişi ve Yeniden Yapılandırma Çalışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Önder, Ayhan (2001), “Anayasa ve Yüksek Mahkemeler”, *Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı*, 9-13 Ocak, TBB Yayınları No:12, ss. 690, Ankara.

Özay, İlhan (1995), “Yeni Bir Düzendeki Anayasa Mahkemesi, Kuruluş, Görev ve Yetkileri ile Yargılama Usulleri”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 12, ss.45-49.

Özay, İlhan (1996), “Yasama, Yürütme ve Yargı İlişkileri Açısından Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 13, ss. 31-39.

Özbudun, Ergun (1992), *1921 Anayasası*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Özbudun, Ergun (1993), *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*, Ankara: Yetkin Yayınları.

Özbudun, Ergun (2003), *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 7. Baskı.

Özbudun, Ergun (2014), *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları.

Özcan, Hüseyin, (1975), *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Yeni Desen Matbaası, B.4.

Özden, Yekta Güngör (1988), *Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Hukuksal Konumu, Bahri Savcı'ya Armağan*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

Özden, Yekta Güngör (1990), *Hukukun Üstünlüğüne Saygı*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Özen, Mustafa (2008), “1982 Anayasası'na Göre Yüce Divan Yargılamasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, Yıl 3, Sa. 17.

Özön, M. Nihat (1973), *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Ankara: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 5. Baskı.

Öztürk, Bahri, (1995) “Bir Ceza Muhakemesi Olarak Anayasa Mahkemesi Yüce Divan” *Anayasa Yargısı Dergisi*, (Anayasa Mahkemesi’nin 33. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler) Ankara 1995 Sa. 12, s.65-66.

Öztürk, Bahri ve diğerleri (2006), *Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler*, Ankara: Turhan Kitabevi, 4. Baskı.

Öztürk Bahri, Erdem Mustafa Ruhan (2006), *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Öztürk, Kazım (1996), *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, C. 3.

Soysal, Mümtaz (1986), *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul: 6. Baskı.

Şahin, Kemal (2001), *Yasamanın Yürütme ve Yargı Üzerindeki Kılıcı-İmpeachment*, İstanbul: Beta Basım Yayın.

Tanilli, Server (1987), *Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz*, İstanbul: İkinci Basım.

Tanör, Bülent (1994), *İki Anayasa 1961 – 1982*, İstanbul: Beta Yayın Dağıtım.

Tanör, Bülent (1995), *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul: DER Yayınları 2. Baskı.

Tanör Bülent, Yüzbaşıoğlu Necmi (2014), *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları.

Tekeş, Kerim Çetin (2009), *Yüce Divan Makamı Olarak Anayasa Mahkemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Teziç, Erdoğan (2006), *Anayasa Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 11. Baskı.

Tikveş, Özkan (1978), “Anayasa Yargısı”, *Adalet Dergisi*, C. 63, Sa. 1-4.

Tikveş, Özkan (1982), *Teorik ve Pratik Anayasa Hukuku*, İzmir: DEHFY.

Toroslu Nevzat, Feyzioğlu Metin (2009), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınevi, 7. Baskı.

Tunç, Hasan (1995), “Anayasa Yargısında Yeni Oluşumlar İşlevsel ve Kurumsal Açından Türk Anayasa Mahkemesi İle Macaristan ve Kore Anayasa Mahkemelerinin Karşılaştırılması”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 12, ss. 288-309, Ankara.

Tunç, Hasan (1997), *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı*, Ankara: Yetkin Yayınları.

Tülen, Hikmet (1999), *Türk Anayasa Hukukunda Bakanların Cezai Sorumluluğu ve Meclis Soruşturması*, Konya: Mimoza Yayınları.

Türk, Hikmet Sami (2004), “Anayasa Mahkemesi’nin 42. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, Anayasa Mahkemelerinde Yapılanma”, *Anayasa Yargısı*, C. 21, ss. 42-46

Ünver Yener, HAKERİ Hakan (2012), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi.

Yanık, Murat (2008), *Yüce Divan*, İstanbul: Derin Yayınları.

Yayla, Yıldızhan (2001), “Milletvekili Dokunulmazlığı Bakanların Sorumluluğu Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu”, *Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı*, 9-13 Ocak, TBB Yayınları No:12, ss. 478, Ankara.

Yılmaz, Ejder (1996), *Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Yetkin Yayınları, 5. Baskı.

İNTERNET KAYNAKLARI

Türkiye Barolar Birliği (2001), *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi*, 2. B. TBB Y.14, Ankara, <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/tcao-2001-258.pdf>, (07.04.2016).

Türkiye Barolar Birliği (2007), *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi, Geliştirilmiş Gerekçeli Yeni Metin*, 4. B. TBB Y., Ankara, <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs%5Ctbb.pdf>, (07.04.2016).

Gerçekler, Hasan, *Adli Yıl Açış Konuşması 2008-2009*, http://www.yargitay.gov.tr/tarihce_aak/2008_2009.pdf, (19.03.2016).

Bumin, Mustafa, *Anayasa Mahkemesi'nin 39. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması*, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/basin/konusmalar/arsiv/33.html>, (18.03.2016).

Tuğcu, Tülay, *Anayasa Mahkemesi'nin 44. Kuruluş Yıldönümü Açış Konuşması*, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/basin/konusmalar/arsiv/28.html>, (18.03.2016).

Yanık, Murat, “Kanunların Şekil Yönünden Anayasaya Uygunluğunun Denetimi”, *E-Akademi*, Aralık, 2007, <http://www.eakademi.org/incele.asp?konu=KANUNLARIN%20%DEEK%DDL%20Y%D6N%DCNDEN%20ANAYASAYA%20UYGUNLU%D0UNUN%20DENET%DDM%DD&kimlik=1197920744&url=makaleler/myanik-2.htm>, (08.02.2016).

Kılınç, Ahmet, “Anayasa Yargısında Yürürlüğün Durdurulması” http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_98.htm, (10.02.2016).

Akyalçın, Ahmet, “Anayasa Mahkemesinde Yürürlüğün Durdurulması”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/akyalcin.pdf (10.02.2016).

YDK1982/1E1983/2K,Kt.12.04.1983,<http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/ydivane1982-1.pdf>, (03/03/2016).

YDK1982/2E,1983/1,Kt. 9.03.1983,<http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/ydivane1982-2.pdf> (03/03/2016).

Ahmet Necdet Sezer, *Anayasa Mahkemesinin 36. Yıldönümü Açış Konuşması*, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/basin/konusmalar/arsiv/36.html>, (10.03.2016).

Selçuk, Sami, *Yargıtay 2001-2002 Yılı Adli Yılı Açış Konuşması*, <http://www.yargitay.gov.tr/sayfa/adli-yil-acilis-konusmalari/documents/acilisKonusma/2000-2001.pdf>, www.yargitay.gov.tr, (06.04.2016).

<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-1014.pdf>, (05.03.2016)

<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-1014.pdf>, s. 24, (05.03.2016).

http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/E19641_K19653.pdf, YDK, 17.06.1965 tarih, 1964/1 E, 1965/3 K, (06.03.2016).

Yargıtay HGK, 14.01.1987 Tarih ve 1987/1 S.K. <http://www.hukukturk.com/yargitay-kararlari?KararNo1=1987&KararNo2=1>, (03.03.2016)

YDK, 12.04.1995 tarih, 1993/1Esas, 1995/1 Karar sayılı ilamı, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/Giray_93-01.pdf, (05/04/2016).

YDK, 05.10.2007 tarih, 2004/4 Esas, 2007/2 Karar, <http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/k2007-2.pdf>, (05/04/2016).

YDK, E. 2004/5, K. 2006/2, Kt. 26.05.2006, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/yasartopcu_05_02.pdf, (08.03.2016).

Anayasa Mahkemesi, 29.04.1969 Kt., 1968/61 E, 1969/23 K, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/kararlar_dergisi/kd_08.pdf, (20.03.2016).

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 13.09.1982, 150. Birleşim, ss. 247., https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c020/b150/dm_020201500683.pdf, (07.04.2016).

Kılıç, Haşim (2004), “Türk Anayasa Mahkemesi’nin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Öneri”, *Anayasa Yargısı*, s. 92, Ankara, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg21/turkiyeraporu.pdf.

DIĞER KAYNAKLAR

Gerekçeli Anayasa Önerisi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 497, Ankara 1982.

Türkiye Barolar Birliği (2001), *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi*, TBB Yayını, 1. Baskı, Ankara.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nin Yeni Anayasaya İlişkin Görüş ve Önerileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 646, İstanbul 1982.

Yargıtay Kanunu (1983), *T.C. Resmi Gazete*, 2797, 4 Şubat.

Danıştay Kanunu (1982), *T.C. Resmi Gazete*, 2575, 20 Ocak.

AMKYUHK (2011), *T.C. Resmi Gazete*, 6216, 3 Nisan.

Sayıştay Kanunu (2010), *T.C. Resmi Gazete*, 6085, 19 Aralık.

ÖZGEÇMİŞ

Musa Kasımoğlu; 1981 yılında Kütahya ili merkez ilçesinde doğmuştur. İlk, orta ve lise eğitimini Kütahya ilinde tamamlamıştır. 2003 yılında Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. 2005 yılında avukatlık stajını tamamlayarak Kütahya Barosu'na bağlı olarak avukatlık yapmaktayken 2007 yılında Kütahya Hakim/Savcı Adayı olarak mesleğe başlamıştır. 2008-2011 yılları arasında Gelendost (Isparta) ve 2011-2013 yılları arasında Cizre (Şırnak) Cumhuriyet Savcısı olarak görev yaptıktan sonra 2013 yılından bu yana Bilecik Cumhuriyet Savcısı olarak görev yapmaktadır. 2014 yılında Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlamış olup İngilizce bilmektedir.